

KILDEGJENNOMGANG

Middelalderske kirkesteder i Akershus fylke

Nesodden kirke. Foto Kjersti Ellewsen / Riksantikvaren

INNHold

INNLEDNING	4
VESTBY KOMMUNE	5
Vestby Sta. Maria (hovedkirke).....	5
Såner St. Olav	6
Garder Sy. Lavrans.....	7
SKI KOMMUNE	8
Kråkstad St. Peter og St. Paul (hovedkirke).....	8
Ski	9
Sander kapell	10
ÅS KOMMUNE	11
Ås Sta. Maria (hovedkirke)	11
Kroer	12
Nordby Sta. Margareta.....	13
FROGN KOMMUNE	14
Frogn	14
NESODDEN KOMMUNE	14
Nesodden (hovedkirke)	15
OPPEGÅRD KOMMUNE	16
Oppegård (<i>Sta. gerdruda?</i>)	16
BÆRUM KOMMUNE	17
Tanum Sta. Maria	17
Haslum.....	18
ASKER KOMMUNE	19
Asker Sta. Maria, St. Fabian og St. Sebastian (hovedkirke).....	19
Blakstad.....	20
AURSKOG-HØLAND KOMMUNE	21
Aur (-skog) Sta. Margareta (hovedkirke)	21
Løken (Høland) Sta. Maria (hovedkirke)	22
Hemnes St. Olav	23
Åmot (Bunes)	24
SØRUM KOMMUNE	25
Foss (Blaker) St. Lavrans	25
Sørum St. Peter og St. Paul (hovedkirke)	26
Frogner (Gauteid)	27
Skea.....	28
Refsum.....	29
Imshaug Sta. Maria.....	30

Asak (Ingrid-Asak).....	31
FET KOMMUNE	32
Hov (Fet) (hovedkirke).....	32
Faller.....	33
Borgen	34
RÆLINGEN KOMMUNE	35
Rælingen.....	35
Øyaseter kapell	36
ENEBAKK KOMMUNE	378
Enebakk St. Botolf (hovedkirke).....	38
LØRENSKOG KOMMUNE	39
Lørenskog.....	39
SKEDSMO KOMMUNE	40
Skedsmo (hovedkirke).....	40
Asak St. Mikael (Gudleifs-Asak).....	41
NITTEDAL KOMMUNE	42
Dal (Nittedal) St. Olav.....	42
Hakadal St. Lavrans	43
GJERDRUM KOMMUNE	44
Gjerdrum St. Peter og St. Paul (hovedkirke)	44
Heni Sta. Maria og St. Mikael.....	45
ULLENSAKER KOMMUNE	46
Ullensaker døperen Johannes og St. Olav (hovedkirke).....	46
Hovin Sta. Maria	47
Furuset.....	48
Holt	49
Kjos St. Mikael og Sta. Agnete.....	50
Hellig Gudmunds Kapell	51
Lund Sta. Margareta.....	52
Gislevoll	53
NES KOMMUNE	54
Nes (hovedkirke).....	54
Fenstad	55
Henni	56
Drognestad.....	57
Auli.....	58
Frøyhov	59
Udnes	60

EIDSVOLL KOMMUNE	61
Eidsvoll helligkors, St. Peter og St. Paul (hovedkirke)	61
Feiring St. Peter, St. Paul og St. Thomas av Canterbury	62
Hurdal Sta. Margareta	63
Tørning	64
NANNESTAD KOMMUNE.....	65
Nannestad døperen Johannes.....	65
Holter St. Lavrans	66
Bjørke St. Mikael.....	67
Foss St. Olav.....	68
Forkortelser	69

INNLEDNING

Kildegjennomgangen er en oversikt over middelalderske kirkesteder. Den dekker både kirkesteder som er i bruk i dag og noen av de som er nedlagt.

Gjennomgangen er ordnet etter kommunenummer, mens rekkefølgen på kirkestedene er tilfeldig.

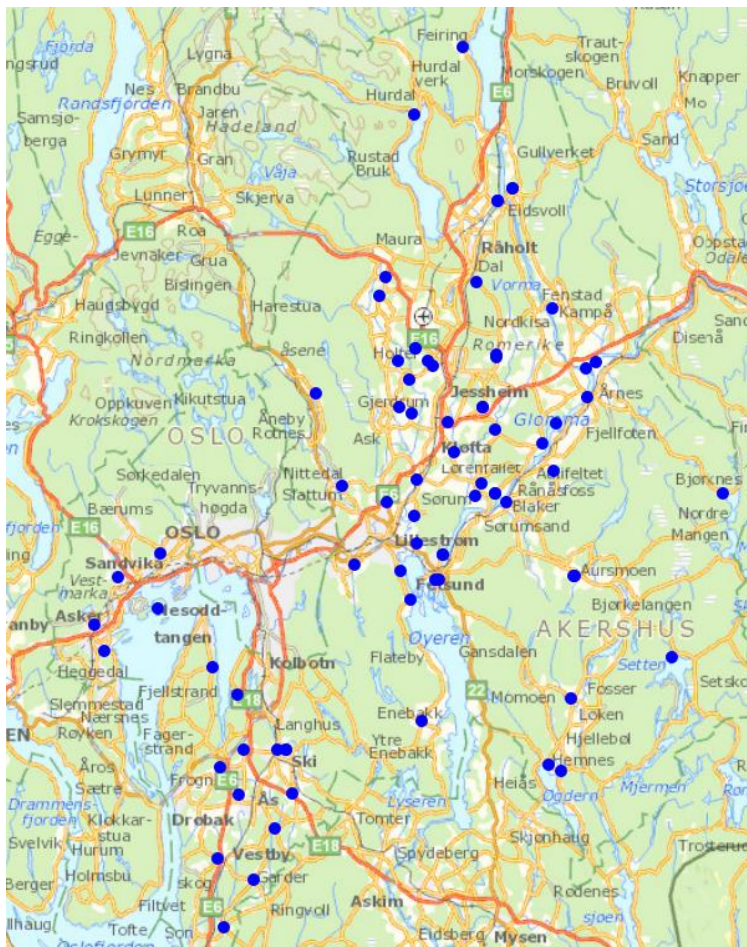
ID er henvisning til id.nr. i Riksantikvarens database over kulturminner, Askeladden, www.askeladden.ra.no.

Kildene som er benyttet, er både arkiver, bygdebøker og eldre skriftlig materiale. Oversikt over forkortelsene for disse kildene, fins på siste side.

Kildegjennomgang for registrering av middelalderske kirkesteder er utført av NIKU ved Jan Brendalsmo på oppdrag av Riksantikvaren.

Forberedelse av kildetekstene for publisering og kopling til ID-nummer i Askeladden er gjort av Jan-Erik G. Eriksson, Riksantikvaren.

Registreringen av middelalderkirkegårdene i Akershus er utført av NIKU i 2002 og i 2005.

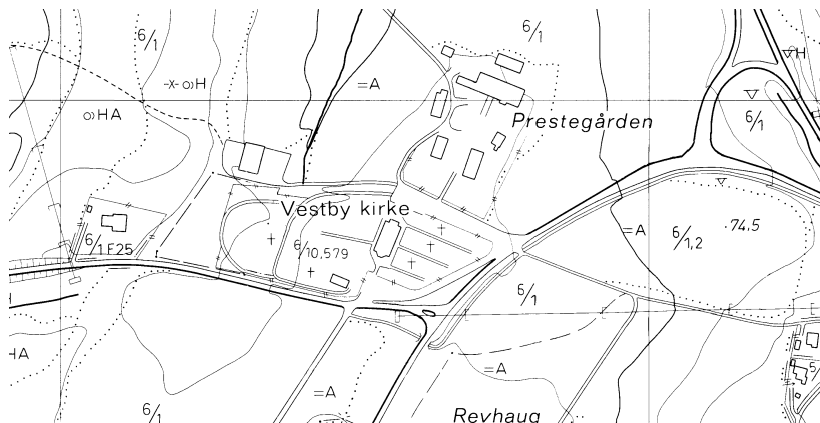

VESTBY KOMMUNE

VESTBY STA. MARIA (hovedkirke), gnr. 6 Vestby prestegård (Vestby sogn), Vestby kommune

ID 85808

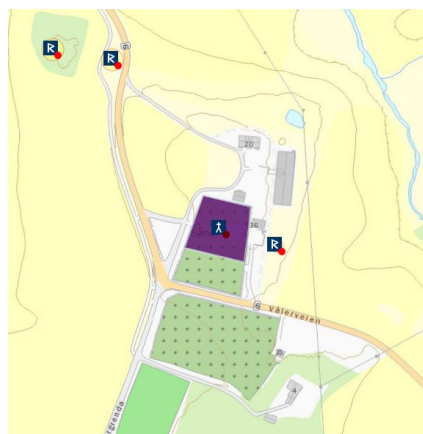
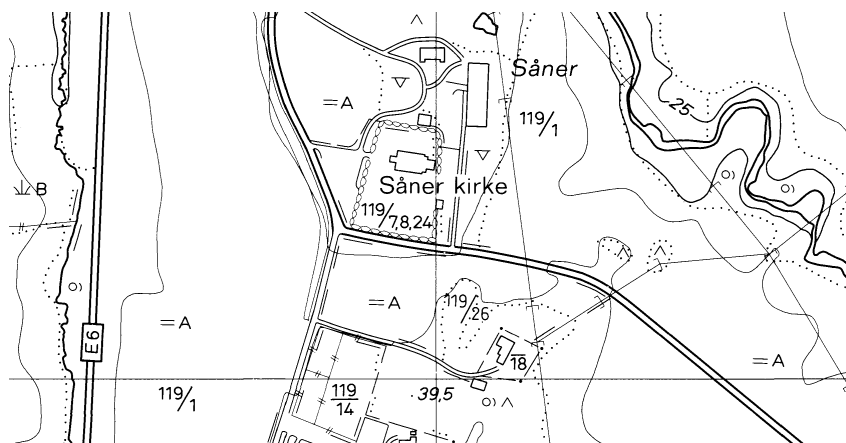
Den opprinnelig romanske steinkirken på (gnr. 6) Vestby prestegård, hvis opprinnelige navn er Vestby (NG 2), hadde rektangulært skip og smalere, rektangulært kor. Korportalen og korets østvindu hadde spissbue, hvilket viser til en ombygging av disse to veggåpningene i seinmiddelalderen – noe som kan ha sammenheng med at presten ved Vestby da ble kannik ved domkirken i Oslo. Kirken ble revet 1885 da den nåværende kirken ble oppført på den østre utvidelsen av kirkegården (NK 1f). Dedikasjonen er etter RB 129. Ruinene av middelalderkirken befinner seg på kirkegården kort vei vest for nåværende kirke. Denne del av kirkegården utgjør det høyeste punktet i området med sentrum om lag 20 meter vest for kirken, og utstrekningen på denne forhøyningen er rundt 25-30 meter. Dette overensstemmer bra med hva som gjerne viser seg å være utstrekningen for mange middelalderkirkegårder. Det heter at terrenget er oppfylt der den gamle kirken sto (NK 1:8), noe som kan bekrefte antagelsen om middelalderkirkens plassering. Ca. 1400 ble prestbolet ført som *prestbolet* uten navn og med skyldstørrelse (RB 129), rimeligvis et bruk av kirkestedsgården. I 1400 lå biskopen under *visitas ij neter a Vestby* og han tok 4 huder i katedratikum (RB 548). 23 november 1339 visiterte prosten på Vestby (DN I:260), 23. februar 1364 en kannik (DN II:379), 25. februar 1368 biskop Halvard (DN III:360), 20. desember 1391 biskop Eystein (DN XXI:183). Ved dom 1426 av biskop Jens ble presten på Vestby tildømt følgende rettigheter i Garder kirke, i konflikt med presten på Hobøl: å ”*hafua ok fylghæ tiundar jnnar gangor vtfærdher sem falla j fyrnempda Gardha kirkusokn, ok offer thet sem faller ther vm kirkmesso daghen, ok sancti Laurencij dagh, tha han sægher ther messo eftir skyldu sinne*” (DN I:711). Garder kirke ble 1426 betjent av begge disse prestene. På Revaug drøye 100 m sørøst for kirken ligger restene av et større gravfelt. (kartreferanse: CO 038-5-3).

SÅNER ST. OLAV, gnr. 119 Såner/Huseby (Såner sogn), Vestby kommune

ID 85066

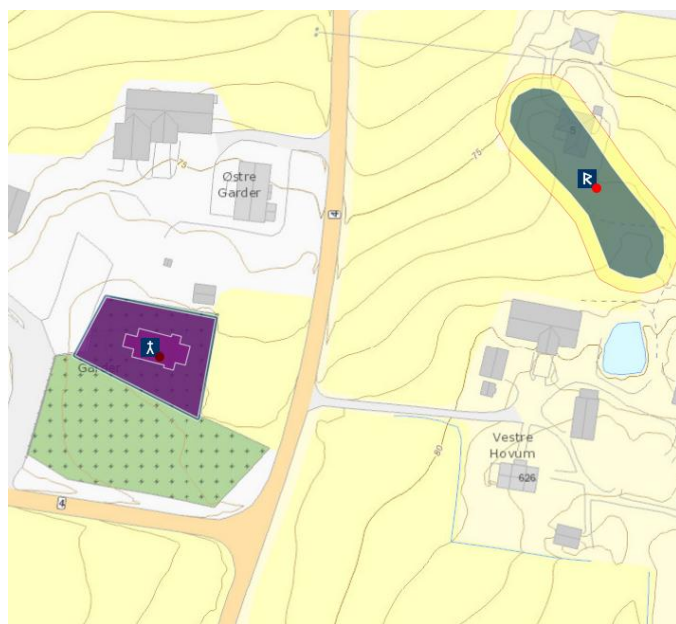
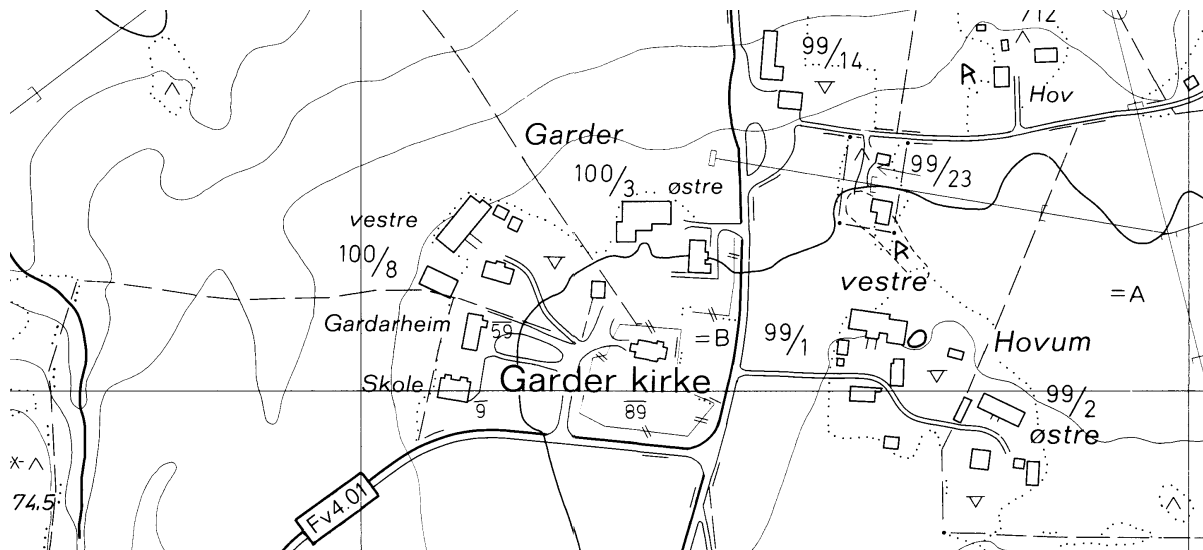
Så vel dagens kirke som den fra 1880 og en eldre bygd rundt 1600 har alle samme lokalitet (NK 9ff). Middelalderkirken stod derimot trolig noen titalls meter sør for disse kirkene men innenfor dagens kirkegård. Kirken står på gnr. 119 som hos Rygh er registrert som Huseby men som på ØK kalles Såner. Navnet Huseby var i bruk i tiden 1347-1723, men gårdens navn skal opprinnelig ha vært Såner (NG 18f). Trolig skyldes framkomsten av navnet Huseby en bruksdeling av Såner på slutten av 1200- eller tidlig 1300-tallet. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør faller det rimelig å regne så vel (dagens gnr. 119) Huseby som (120) Råer og (121) Østerud, samt trolig også (125) Burød til opphavsgården Såner i tiden da kirken ble reist. Ca. 1400 ble det ikke ført prestbol til kirken. Første innførsel i fortegnelsen over landskyld til Såner kirkes mensa var rett nok en skyldpart *J Prestrudi* (RB 127), og denne er identisk med (dagens gnr. 116) Presterød, nabogård i nord til Såner. I dette området med lave og myraktige leirsletter der bekker og mindre elver danner gårdsgrenser, virker det svært lite sannsynlig at Presterød skulle være utgått fra Såner. Snarere bør den ha hørt inn under sin nabogård i nord (117. 118) Vines nordre og søndre (se nedenfor). *Prestrudi* ca. 1400 var således ikke prestbol men kun en skyldpart som lå til mensa ved Såner kirke og som presten hadde inntekten av, og skyldparten lå på 1570-tallet med bygsel til mensa ved Vestby hovedkirke (St. 10). Såner kirke stod trolig uten egen prest allerede i 1390-årene. Den *siræ Torder* som før 1410 skal ha gitt gaver til både Vestby og Såner kirker (DN I:880), var trolig sogneprest ved Vestby hovedkirke, og trolig var han far til den svært aktive sira Skjeldulv Tordson (jfr. Sandvik 1965:48ff). Det samme brevet viser klart at Såner kirke 1467 lå som anneks til Vestby. Det lå ingen bygselparter i kirkestedsgården Såner til mensa ved Vestby hovedkirke på 1570-tallet (St. 10). Nærmere 200 m nordvest for kirken ligger rester av et gravfelt. (kartreferanse: CO 036-5-3).

GARDER ST. LAVRANS, gnr. 100 Garder (Garder sogn), Vestby kommune.

ID 84230

Middelalderkirkens utseende er ikke kjent. En tømmerkirke ble oppført tidlig på 1600-tallet, og denne ble erstattet av den nåværende kirke i 1881. Samtlige kirker er trolig blitt reist på samme tomt (NK 15). Kirken står på (gnr. 100) Garder. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Garder også (dagens gnr. 101) Presterud (jfr. NG 15f) og (99) Hovum kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Ca. 1400 ble en skyldpart i *Prestrudi* ført først i fortegnelsen over mensa til Garder kirke (RB 127). *Prestrudi* ca. 1400 var trolig likevel ikke prestbol, men kun en skyldpart som lå til mensa ved Garder kirke og som presten hadde inntekten av, i og med at det ikke betegnet som prestbol. Navnet viser likevel at det på et tidligere tidspunkt var egen prest med prestbol ved Garder kirke. På 1570-tallet lå en bygselpart i *Presterudt* til mensa ved Vestby hovedkirke (St. 10). 1426 var Garder kirke uten egen prest og ble betjent av prestene fra Vestby og Hobøl (DN I:711). Eneste bevarte inventarstykke fra middelalderen er en Madonnafigur fra begynnelsen av 1500-tallet (NK 17). (kartreferanse: CO 037-5-2).

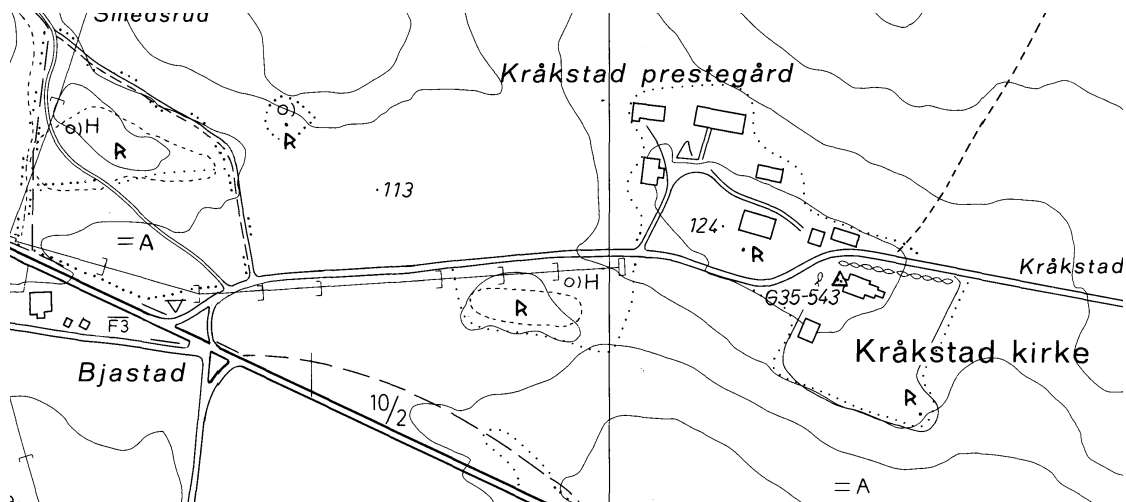

SKI KOMMUNE

KRÅKSTAD ST. PETER OG ST. PAUL (hovedkirke), gnr. 10 Kråkstad prestegård
(Kråkstad sogn), Ski kommune

ID 84847

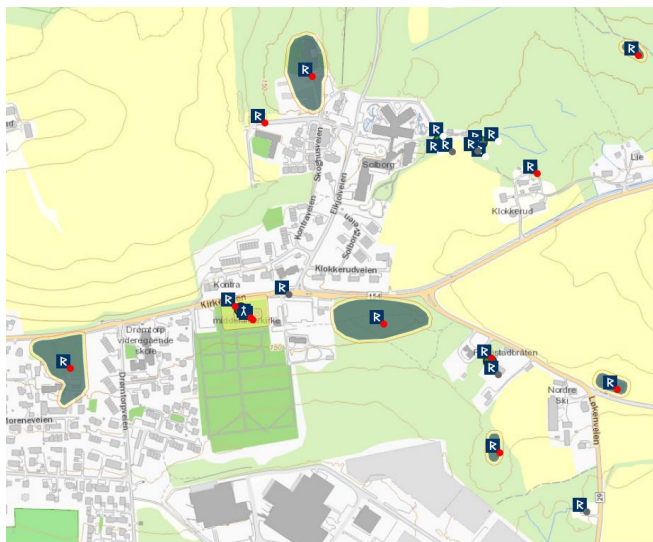
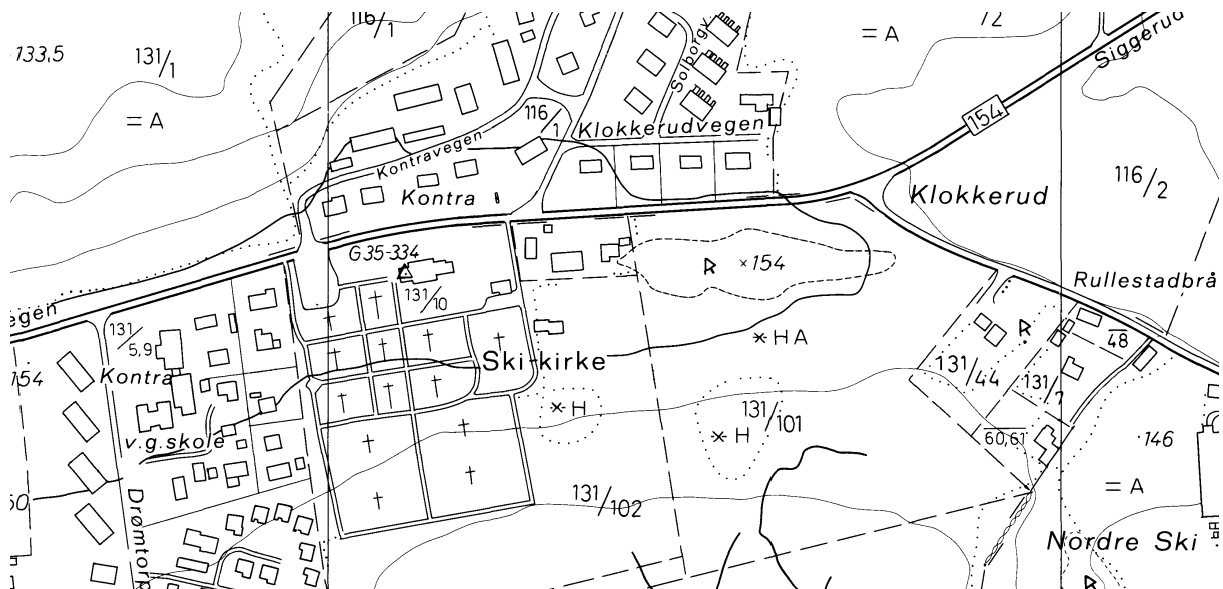
Den romanske steinkirken, som har tilnærmet kvadratisk skip og smalere, kort kor (NK 20f) står på (gnr. 10) Kråkstad prestegård hvis opprinnelige navn er Kråkstad (NG 28). Det ble ikke ført prestebol til kirken ca. 1400, men først i fortegnelsen over mensalgodset ble ført 3 markebol i *vestræ garden a Krakastadom* og hele *øystri garden* med unntak for 1 aurebol (RB 117). På et tidspunkt etter dette må deler av Kråkstad ha blitt lagt ut til prestebol, for det er belagt prest på Kråkstad gjennom hele seinmiddelalderen. Hele gården ble trolig ikke prestegård med en gang, for rundt om på gårdsvallet finnes bruksnavn som viser til tidligere og nåværende bruk av samme gård: Gunnarsrud, Smedsrud, Vallebekk og Haugen. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 2 nattleger *firi Krakastada* og han tok 4 huder i katedratikum (RB 549). 1457 skulle biskopen på visitas komme *a Kraakastadh oc liggia ther iij nætter* (DN V:809). Et brev fra 1341 gir et av de sjeldne eksempler på at skyldparter ble spesifisert i jordstykker og bygninger, i dette tilfellet Kråkstad kirkes rettigheter (DN I:275). Kirkens romanske døpefont i kleber står nå i Siggerud kapell (NK 23). Det ser ut til at kirken er reist midt inne i et gravfelt, og der restene av dette fortsatt finnes noen titalls meter mot sørøst, vest og sørvest. (kartreferanse: CP 039-5-1).

SKI, gnr. 131 Rullestad (Ski sogn), Ski kommune

ID 54937, jf. ID 85453

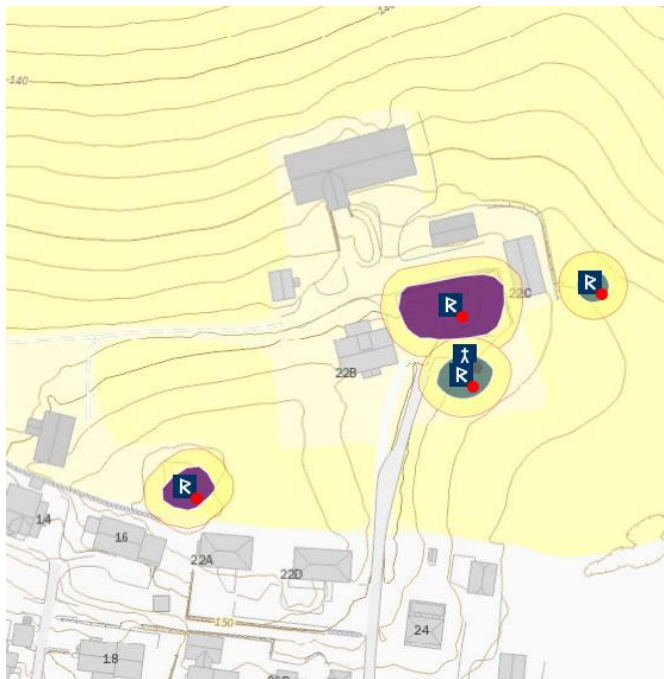
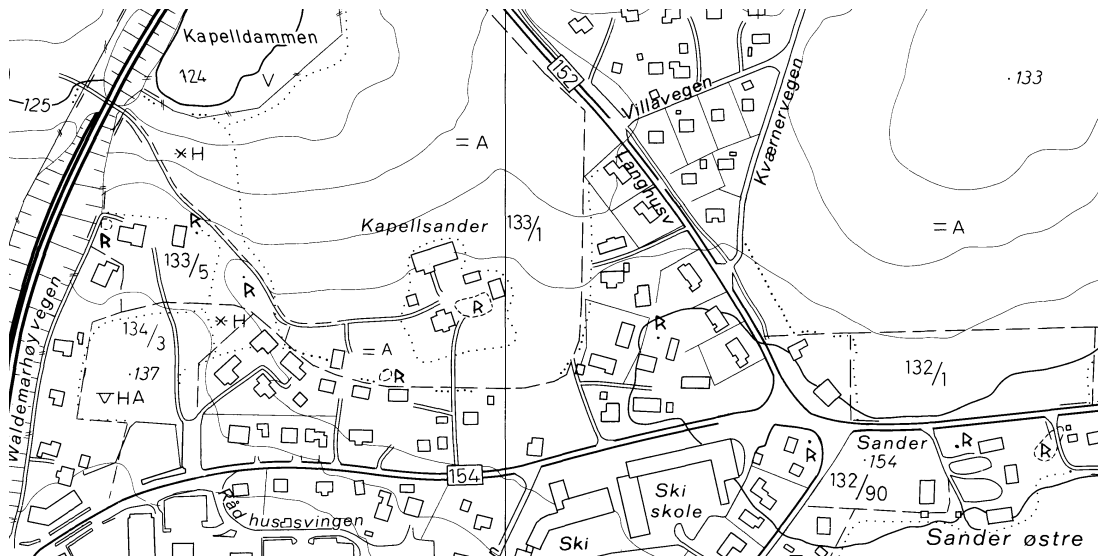
Den romanske steinkirken hadde opprinnelig rektangulært skip og smalere, rektangulært kor. Kirken er blitt omfattende forandret ved at den i 1860 fikk bygd til et vesttårn, der nedre del er i stein og i 1934 et sakristi i stein øst for koret (NK 25f). Kirken står på grunnen til (gnr. 131) Rullestad, tidligere *Skede prestegord* (jfr. NG 46). Opplysninger om prestbol eller andre landskyldrettigheter til Ski kirke mangler ca. 1400 (RB 115), men det forhold at *Prestegaardenn vj Skie sogenn* på 1570-tallet lå med bygsel til mensa ved Kråkstad hovedkirke (St. 7 jfr. DN XXI:1022-23) viser at det tidligere var prestbol ved Ski kirke. I og med at det ikke er kjent prester ved kirken må den ha blitt betjent fra en annen kirke, trolig Kråkstad, allerede i andre halvdel av 1300-tallet. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør foruten Rullestad også (dagens gnr. 77) Ski, (76) Skiseng og (116) Klokkerud, samt muligens (78) Herusti, (79) Midsjø og (80) Lunde kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 2 nattleger *firi Skæides kirkiu* og han tok 4 huder i katedratikum (RB 549). Kirken har en romansk døpefont i kleber (NK 29). Kirken ble bygd i et større gravfelt, og rester av dette finnes fortsatt tett ved kirken i øst og sørøst. (kartreferanse: CP 040-5-1).

SANDER KAPELL, gnr. 133 Kapel-Sander (Ski sogn), Ski kommune

ID 85378

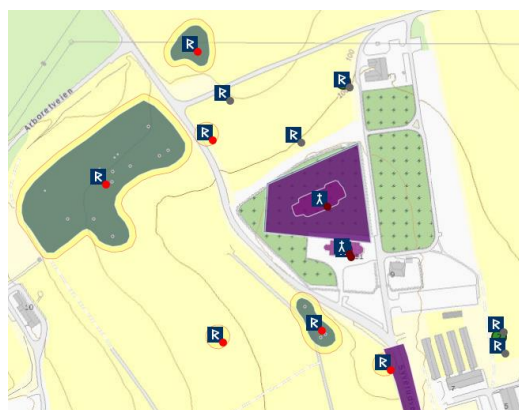
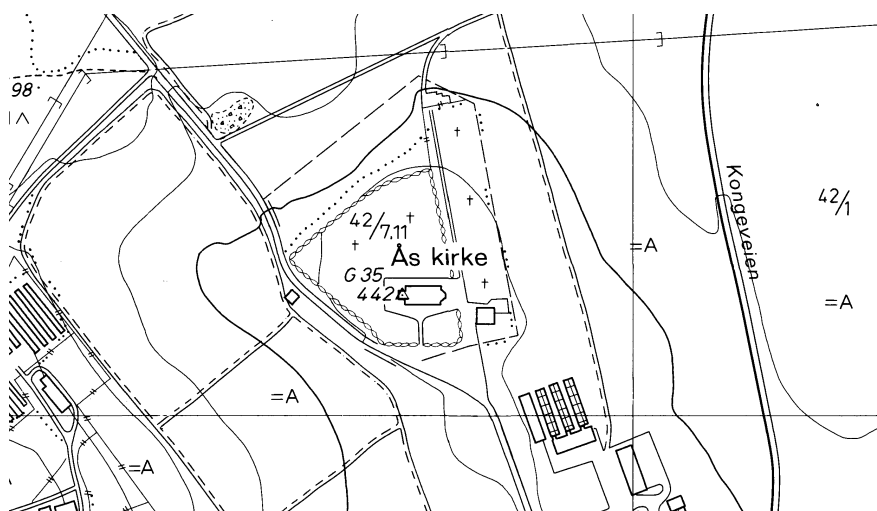
Kapellet er ikke nevnt i RB eller St., og det er ukjent hvorvidt det kan ha ligget prestbol eller landskyld til det. Kirkebygget stod trolig på søndre del av gårdens tun, som ligger på ryggen av Raet. Rett øst for det nåværende [1969] våningshuset er det en liten flate. Mot nord og øst omgis den av en gammel steinmur som kan være rester av kirkegårdsmuren. Det er ikke påvist og kjennes ikke opplysninger om fundamenter eller graver her, men området er delvis oppdyrket (NK 32). Til kirkestedsgården må regnes (dagens gnr. 132. 134) Sander østre og vestre. Et bruk av Kapell-Sander heter (133/3) Kapellbråten. Sander er nabogård i vest til kirkestedsgården Ski. Kirken er ikke nevnt før på 1590-tallet og da som kapell (JN 114). Det ble trolig lagt ned i løpet av 1600-tallet. Nordvest for tunet på Kapell-Sander ligger tjernet Kapelldammen. Et større gravfelt strekker seg stykkevis fra øst for gårdstunet, over dette og mot vest. (kartreferanse: CP 040-5-1).

ÅS KOMMUNE

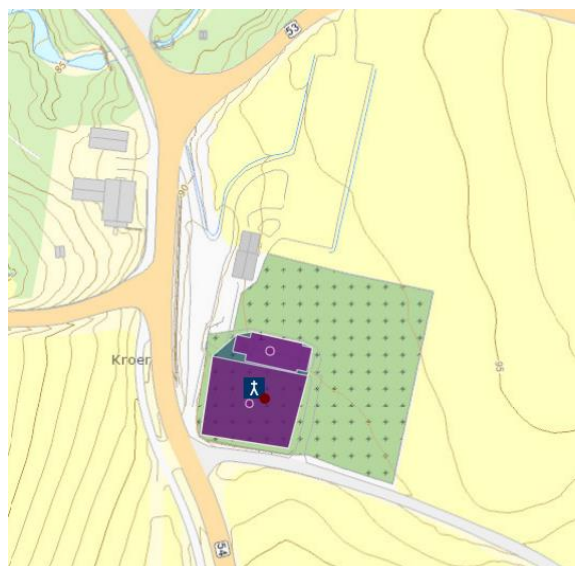
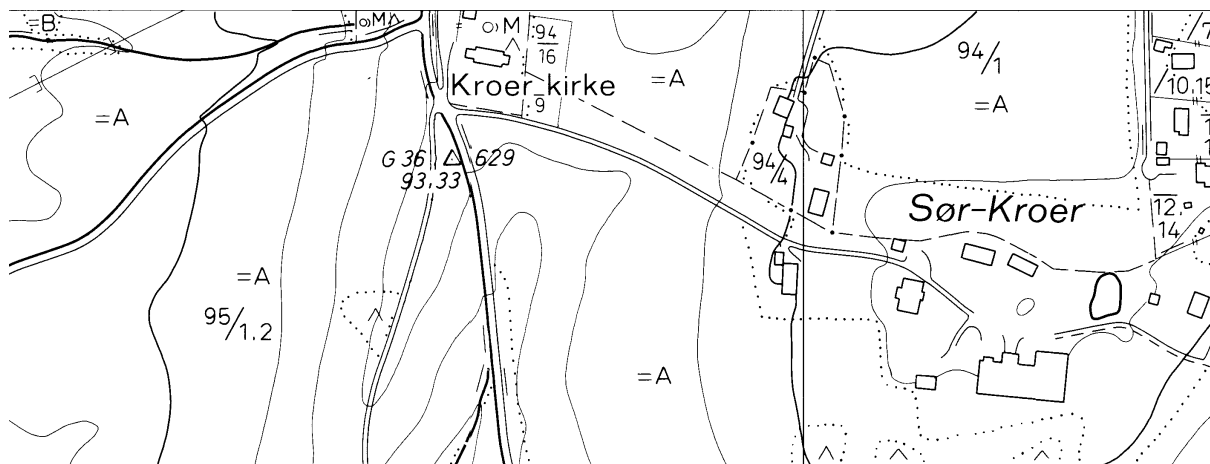
ÅS STA. MARIA (hovedkirke), gnr. 42 Ås (Ås sogn), Ås kommune ID 85989

Den romanske steinkirken, som ble revet i 1866, hadde rektangulært skip og smalere, rektangulært kor med apsidal avslutning. I gotisk tid ble koret utvidet mot øst og et steintårn ble reist i vest. En ny kirke i tegl ble reist få titalls meter sør for den gamle (NK 33f). Ruinen er fortsatt synlig som forhøyninger i plenen, idet området ikke blir benyttet til gravlegginger. Kirken står på (gnr. 42/7) Ås. Ca. 1400 ble prestbolet ført som *Aas allan* og med skyldstørrelse (RB 133), rimeligvis et bruk steint og reint av kirkestedsgården. Bruket tilsvarete dagens (gnr. 42) Ås og var prestegård fram til 1854 (NG 57). I et brev 1534 blir prestbolet kalt Voll (DN XIII:600, jfr. XIII:604), hvilket kan være det opprinnelige navnet på det bruk av Ås som ble prestbol (jfr. NG 58). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Ås også (dagens gnr. 41) Norderås, (43) Sørås og (56) Østby kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist (jfr. NG 57ff). Trolig var Ås dessuten hovedgård i det *Aas prebenda* som ca. 1400 lå til korbødrene ved domkirken i Oslo (RB 258). I 1400 skulle biskopen ha 3 nattleger *firir Aass ok Kroar* og han tok (samlet?) 6 huder i katedratikum (RB 549). 31 januar 1394 visiterte biskop Eystein på Ås (DN II:595). Ås kirke var etter all sannsynlighet fylkeskirke med storsogn: ifølge et brev 1330, der *Porbiorn vicarius a Ase* hadde gitt en kvinne den siste olje (*olæðhæ ek Gunnoro Polfs kono*), ble *Kalstaðhum* (12 Kålstad i Frogn sogn) sagt å ligge i Ås sogn (DN I:209). Ved en dom 1556 (DN XXI:1040) ble Åspresten tildømt rettigheter i et saltverk så lenge det var i drift (y *Saltkædel Saatthen Saalenge Som hvn opholdis*). Fra middelalderkirken er bevart en romansk døpefont i kleber (NK 38). (kartreferanse: CO 039-5-1).

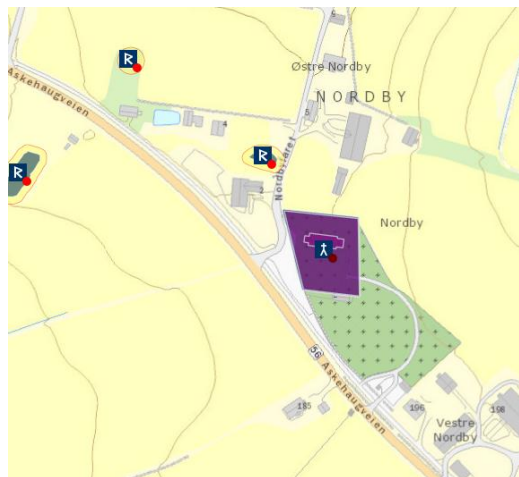
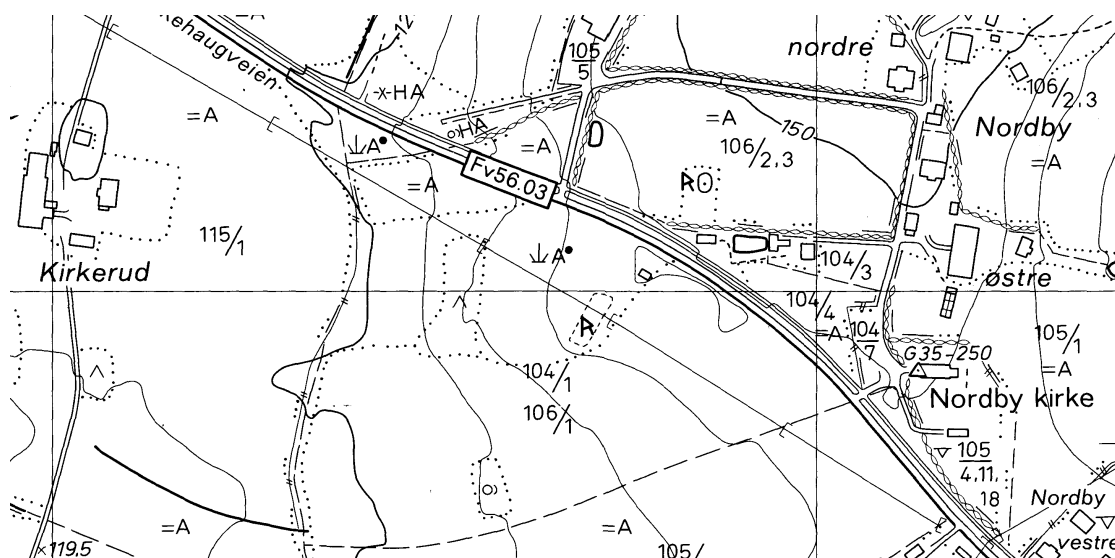
KROER, gnr. 94 Kroer nordre (Kroer sogn), Ås kommune
ID 84841

Nåværende kirke ble reist 1925 på tomte etter en kirke som brant to år tidligere. Den eldre kirken var reist i 1852. Kirken fra 1852 ble bygd utenfor og på nordsiden av den daværende kirkegården, inntil kirkegårdsmuren og kort nord for en kirke som trolig ble reist rundt 1600. Middelalderkirkens utseende kjennes ikke (NK 42ff). Kirken står på (gnr. 94) Kroer nordre. Utfra lokaltopografi og gårdsgrenseløp bør så vel Kroer nordre som (dagens gnr. 93) Kroer søndre og (95) Krosser regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Navnet Krosser kan som Rygh antar skyldes beliggenheten ved et veiskille (NG 65), men mer sannsynlig kan det relaterer seg til et kors i friluft i og med nærheten til kirken. Ca. 1400 ble det ikke ført prestbol til Kroer kirke (RB 133), og det lå heller ingen bygselpart i Kroer til Ås hovedkirkes mensa på 1570-tallet (St. 4f) og som kunne ha indikert et tidligere prestbol til Kroer kirke. Ca. 1400 ble en mindre skyldpart i *Krossom* ført først i fortegnelsen over Kroer kirkes mensa (RB 133), og denne lå som bygselpart til Ås hovedkirkes mensa på 1570-tallet (St. 5). At presten på Ås i 1424 førte en sak om jordegods på vegne av Kroer kirke (DN VII:377) viser at kirken da stod uten egen prest og ble betjent fra Ås kirke, hvilket også antydes gjennom sognereferansene etter 1400. I 1400 skulle biskopen ha 3 nattleger *firir Aass ok Kroar* og han tok (samlet?) 6 huder i katedratikum (RB 549). Brevmaterialet om Kroer kan gi antydninger om at gården var eid av ledende slekter. (kartreferanse: CP 038-5-1).

NORDBY STA. MARGARETA, gnr. 105 Nordby østre (Nordby sogn), Ås kommune
ID 85147

Nåværende kirke ble bygd 1826 til erstatning for en kirke som trolig ble reist kort etter 1600 og på samme sted som denne. Middelalderkirkens utseende er ikke kjent (NK 46f). Sannsynligvis er alle kirkene blitt bygd på samme tomt, på (gnr. 105) Nordby østre. Ca. 1400 ble det ikke ført prestbol til kirken (RB 116), og det lå heller ingen bygselpart i Nordby til mensa ved Ås hovedkirke på 1570-tallet (St. 4f) og som kunne indikert et tidligere prestbol. Derimot lå det ca. 1400 en skyldpart i *Kirkiu rudi* til fabrica ved Nordy kirke (RB 117), og samme part lå til kirkens fabrica også på 1570-tallet og med bygsel (St. 7). Bruket er identisk med (dagens gnr. 115) Kirkerud (NG 68). I et testamente fra 1358 (DN III:296) ble det gitt til både *boenahaldz, jtem till vpphellediss kirkiunni ok till lysyngar*, så på dette tidspunkt kan det ha vært egen prest ved kirken. I så fall betyr det kun at presten ikke hadde eget prestbol men bodde på gården. På den annen side ble det 1341 makeskiftet en skyldpart den nå forsvunne gården *Iarundæ rudi*. Det het da at denne lå *j Nordbiarbyghd j fyr næmfdrí Aas sokn* (XIII:16). Dette antyder at Nordby kirke da lå som anneks til Ås kirke. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper må i tillegg til Nordby østre også (dagens gnr. 104) Nordby vestre, (106) Nordby nordre og (115) Kirkerud, samt trolig også (116) Kakserud og (101) Skisjordet regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Rett nord for Kirkerud ligger Kirkerudtjernet. Om lag 100 m nordvest for kirken ligger restene av et gravfelt. (kartreferanse: CO 040-5-1).

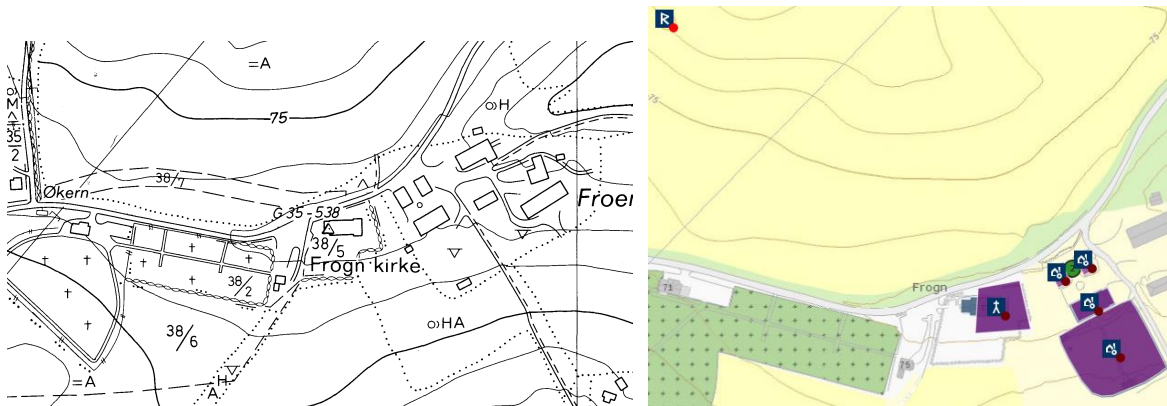

FROGN KOMMUNE

FROGN, gnr. 38 Frogn (Frogn sogn), Frogn kommune

ID 84202

Middelalderkirkens utseende kjennes ikke. Nåværende kirke ble bygd 1859 til erstatning for en 1600-tallskirke og på samme sted som denne (NK 58). Kirken står på (gnr. 38) Frogn. Ved de arkeologiske undersøkelser som ble gjennomført etter kirkebrannen i 1996 ble det ikke funnet spor av middelaldersk kirketuft eller gravplass der disse kirkene hadde stått, men denne kirken kan ha stått lenger sør på dagens kirkegård. Ifølge lokal tradisjon skal middelalderkirken ha stått på en høy haug på nabogården (35) Økerns grunn ca. 400 m vestnordvest for den nåværende kirken – ”men de grunnmurer som det er rester av der, kan neppe ha noe med en kirke å gjøre” (NK 59), jf. ID 58429-8, tuft. Trolig dreier dette seg om et kirkeflyttingsagn (se nedenfor). Frogn kirke er ikke ført i RB, hvilket kan bety at det da ikke lå landskyld til den. Fra 1460-1470 er det likevel bevart en fortegnelse over landskyld til mensa ved Frogn kirke (*Missale capelle de Frauna jn Follo*, DN X:241). Det ble ikke ført bygselparter i Frogn til mensa ved Ås hovedkirke på 1570-tallet (St. 4f), noe som kunne ha indikert et tidligere prestbol til kirken. På 1190-tallet skal gården ha vært i Sverre-ættens eie (NK 58 jfr. NG 78), og det skal da ha vært en huskapellan der, hvilket antyder at kirken da var et kapell (*oratorium*) snarere enn sognekirke. Samme status kan den ha hatt på 1390-tallet, hvilket kan forklare dens fravær i RB. Fra middelalderkirken er bevart en romansk døpefont i kleber (NK 63). Sorenskriveren i Follo fogderi berettet i 1743 om en kilde på (29) Bakker: ”did til samme kilde søgte mange mennisker, som havde udslet paa leegemet, som sagde sig at være forgiort og som med een eller anden udvortes svaghed var behæffted, hvilcke, naar de havde tvettet og badet sig av vandet, siges der av siiden at være bleven gandske friske” (Røgeberg 2003:324). (kartreferanse: CO 040-5-3).

EN CAPEL PAA FRONE, gnr. ukjent (Frogn sogn) - Kirke nedlagt for 1590.

IKKE REGISTRERT

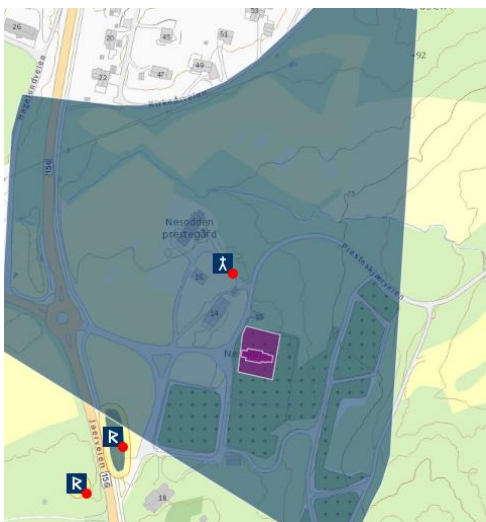
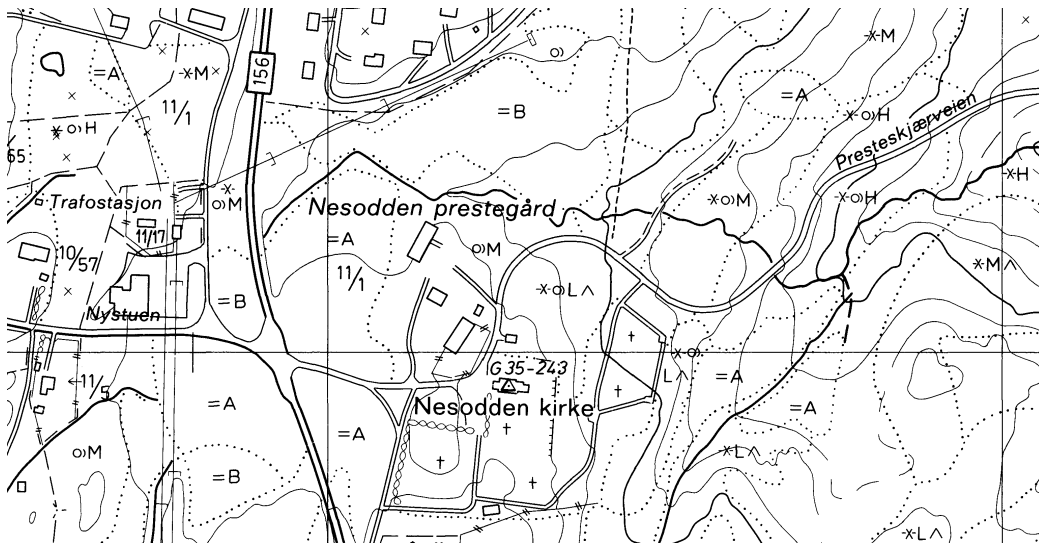
1378 ga biskopen og kapitlet i Oslo brødrene på Hovedøya av *en capel paa Frone* (Reg. 1378). Refererer dette seg til ”en sagnkirke”, eller Frogn kirke, eller?

Nesodden kommune

NESODDEN KOMMUNE

**NESODDEN (hovedkirke), gnr. 11 Prestegården (Nesodden sogn), Nesodden kommune
ID 85123**

Den romanske steinkirken, som har rektangulært skip og smalere, rektangulært kor står på (gnr. 11) Prestegården. Ifølge Rygh er det opprinnelige navn på kirkestedsgården tapt (NG 89). Trolig er opphavsgårdens navn det forsvundne navnet *Jadarr* nevnt ca. 1400, og i hvilken to skyldparter (*allen gardhen nörd a Iadr m bol, j sydra gardenom a Iadr ij aura boll*) da lå til Nesodden kirke (RB 139). Jaer nevnes som ødegård 1578 (NG 94), og (11/2) Jaer og (11/13) Jaersbråten er i dag bruk av (11) Prestegården. Ca. 1400 ble prestbolet ført som *Prestboleth alt sem kallaz* og med skyldstørrelse (RB 139), rimeligvis et bruk steint og reint av kirkestedsgården. Et brev skrevet i 1405 *a Kirkiuby* (DN IV:747) gir navnet på nok et bruk av denne og på en av brukerne: *Asta a Kirkiuby*. Nord og nordnordøst for kirken, på Prestegårdens grunn, finnes navnene Kirkeåsen og Kirkevika (de er i NG 88 oppført under gnr. 9), og mot Bunnefjorden i nordøst Presteskjær. Kirken har en romansk døpefont i kleber (NK 71). (kartreferanse: CN 042-5-2).

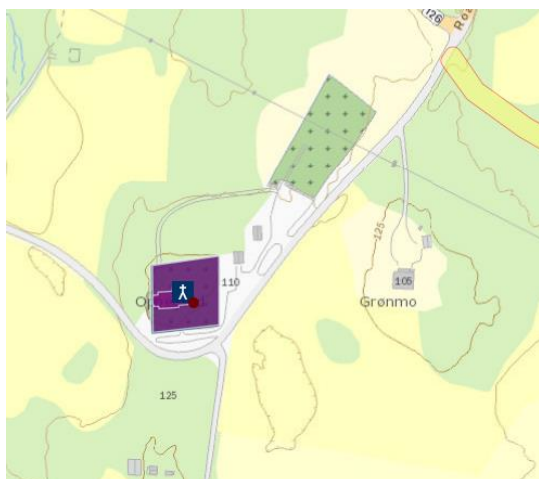
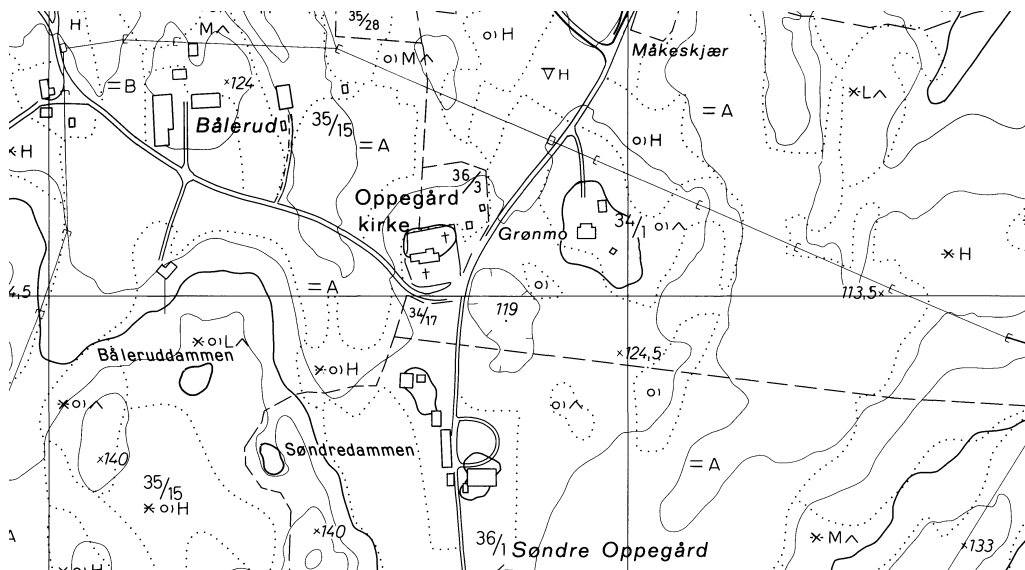

OPPEGÅRD KOMMUNE

OPPEGÅRD (STA. GERDRUDA?), gnr. 36 Oppegård søndre (Oppegård sogn), Oppegård kommune

ID 85226

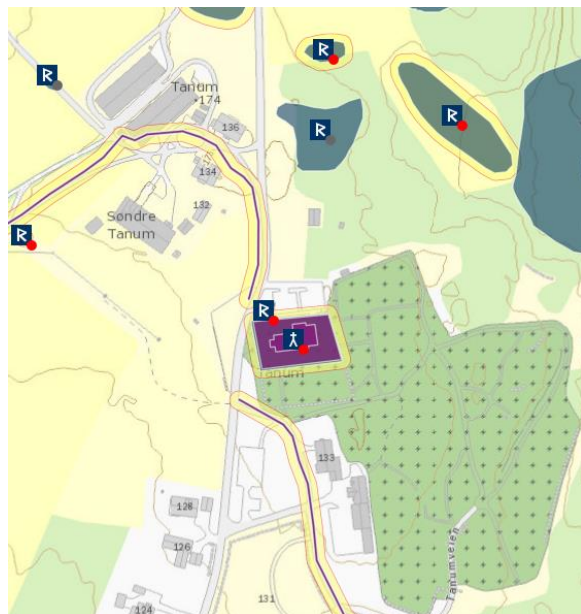
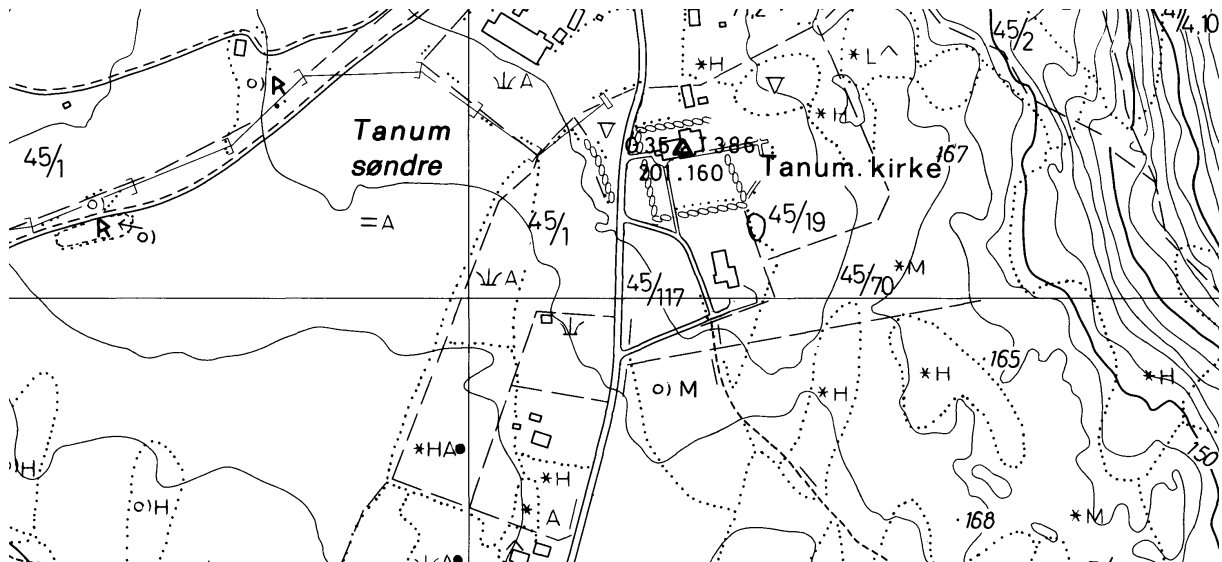
Dagens kirke erstattet i 1876 en kirke reist 1722 og som i sin tur erstattet en stavkirke som var blitt forlenget mot vest med et tømret skip. Trolig stod samtlige kirker på samme lokalitet (NK 76). Ca. 1400 ble prestbolet ført som *prestboleno Grimaughum* og med skyldstørrelse (RB 138), rimeligvis et bruk av (dagens gnr. 34) Grønmo, og denne parten lå til mensa ved Nesodden hovedkirke på 1570-tallet uten bygsel (St. 4). Kirken står på (gnr. 36) Oppegård søndre, i en liten "enklave" i hjørnet mellom (34) Grønmo og (35) Bålerud. Ut fra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Grønmo, Oppegård søndre og Bålerud også (dagens gnr. 32) Oppegård vestre og (33) Oppegård østre samt den tapte gården *Austagarde* (jfr. NG 92f) ha ligget til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Skyldparter i flere av brukene av denne opphavsgården lå ca. 1400 til mensa ved Oppegård kirke og de ble ført først (RB 138): *J prestboleno Grimaughum* (Grønmo), *J Vppigarde* (Oppegård), *J Bardarudi* (Bålerud), *J Austagarde*. Opphavsgårdens navn er tapt (NG 93). Kirken kalles vekselvis *Giærdaruda*, *Gerdarudin*, *Gierdrim* eller *Rudin*, samtlige bygdenavn ifølge Rygh (NG 95). Dedikasjonen etter en opplysning i 1734 (Røgeberg 2003:344), men den kan også være en etterkonstruksjon av et bygdenavn (jfr. NG 95). (kartreferanse: CO 042-5-3).

BÆRUM KOMMUNE

TANUM STA. MARIA, gnr. 45 Tanum (Tanum/Vestre Bærum sogn), Bærum kommune
ID 85608

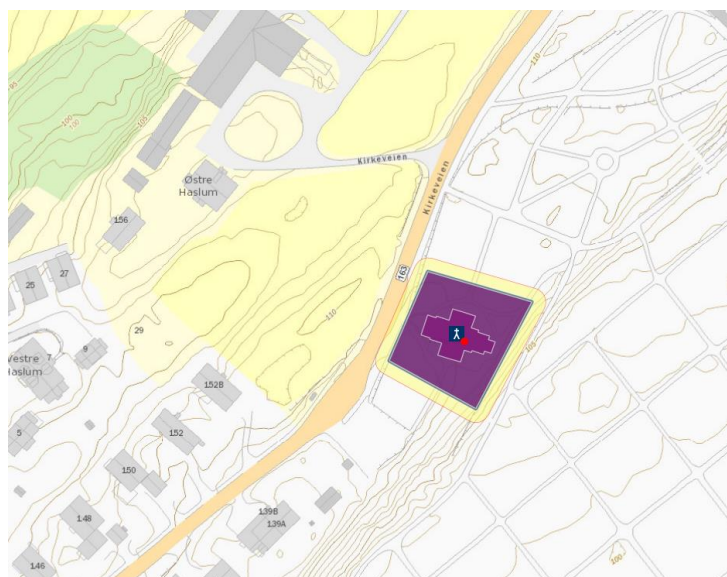
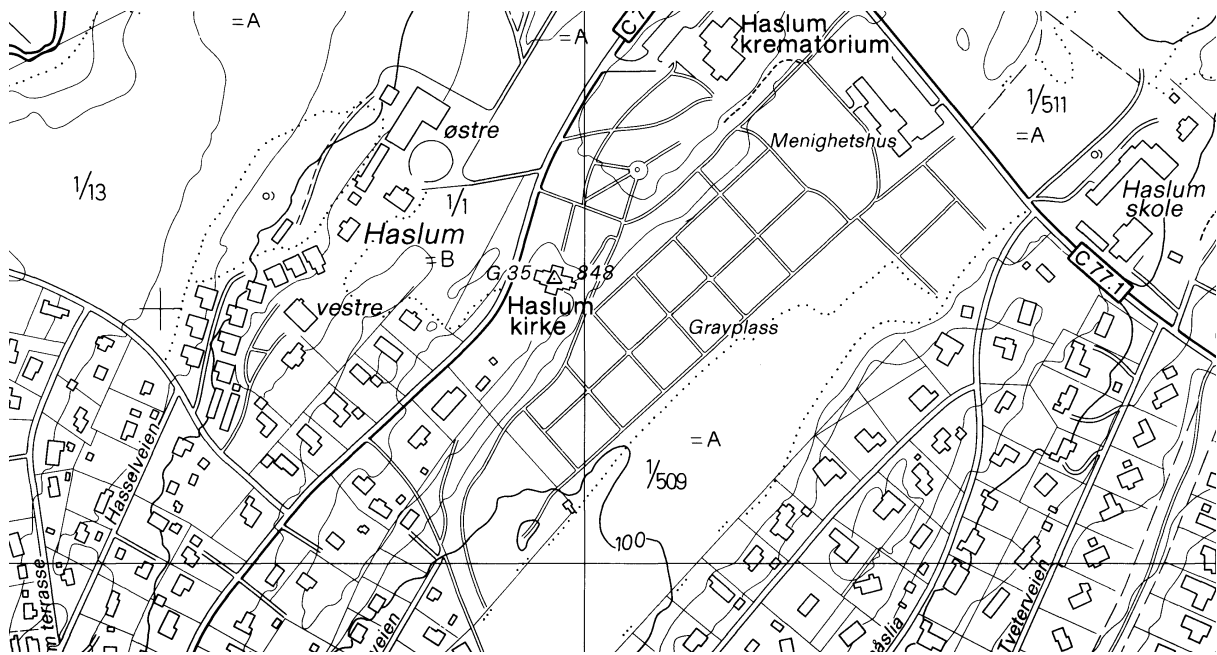
Den romanske steinkirken, som har rektangulært skip og smalere, nær kvadratisk kor, står på (gnr. 45) Tanum (søndre). Ca. 1400 ble prestbolet ført som *prestbolet alt Biorku* men med skyldstørrelse (RB 114), rimeligvis et bruk steint og reint. *Biorku* er identisk med (dagens gnr. 59) Bjerke. På 1570-tallet lå det likevel, foruten en mindre skyldpart i *Thønum*, kun 1 hare i skyld av *Birke* til mensa ved Asker hovedkirke (St. 1), så mesteparten av skylden fra ca. 1400 må i mellomtiden ha blitt makeskiftet. Gården Tanum ligger ut over hele platået nord og sør for kirken, mens Bjerke ligger et kort stykke sørvest for Tanum og nærmere (60) Ringi. Utfra lokaltopografien, samt det forhold at Bjerke/Ringi er skilt fra Tanum ved en bekk, er det derfor rimelig å se for seg Bjerke som utskilt fra Ringi og å oppfatte også denne som kirkestedsgård (se nedenfor). I 1400 skulle biskopen under *visitas lligge firi Tunæim æina nath* og han tok 2 huder i katedratikum (RB 551). Kirken har et krusifiks fra andre halvdel av 1100-tallet (NK 358). 200-300 m nordnordvest og nord for kirken ligger rester av gravfelt. (kartreferanse: CL 044-5-2).

HASLUM, gnr. 1 Haslum (Haslum/Østre Bærum sogn), Bærum kommune

ID 84489

Den romanske steinkirken hadde rektangulært skip og smalere, rektangulært kor. I løpet av middelalderen ble det bygd på tverrskip slik at den fikk korsformet grunnplan (NK 369). Kirken står på (gnr. 1/1) Haslum vestre. Utfra lokaltopografi og navnetyper kan det være at (dagens gnr. 21) Hosle var del av opphavsgården da kirken ble reist (jfr. NG 129). Haslum kirke ble ført opp ca. 1400, men landskylden ble ikke ført (RB 114). På 1570-tallet lå det en skyldpart i *Hasslim* til Asker hovedkirkes mensa, ført først i fortegnelsen (St. 1). I Asker sogn, som for enkelte andre i St., ser det ut til at bygselretter ikke ble ført. Derfor lar det seg ikke gjøre å bruke denne skyldparten som annet enn en mulig indikasjon på at det i middelalderen var prestbol til kirken på Haslum. I 1400 skulle biskopen under *visitas lligge firi Haslæim æina nat* og han tok 2 huder i katedratikum (RB 551). Det er bevart fragmenter av en middelaldersk døpefont i kalkstein (NK 372). (kartreferanse: CM 045-5-2).

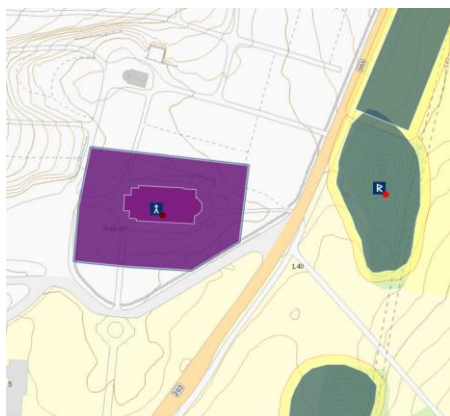
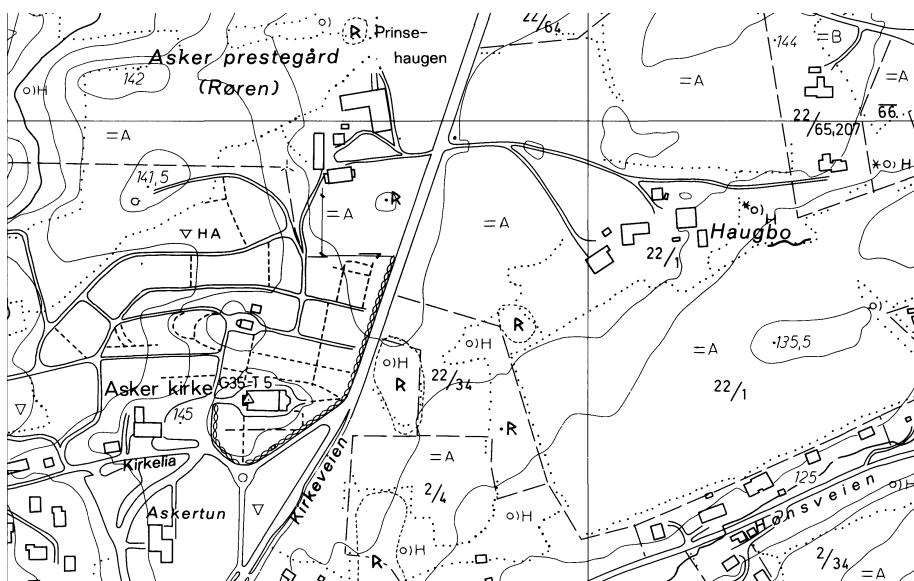
ASKER KOMMUNE

ASKER STA. MARIA, ST. FABIAN OG ST. SEBASTIAN (hovedkirke), gnr. 2 Asker østre (Asker sogn), Asker kommune

ID 83800

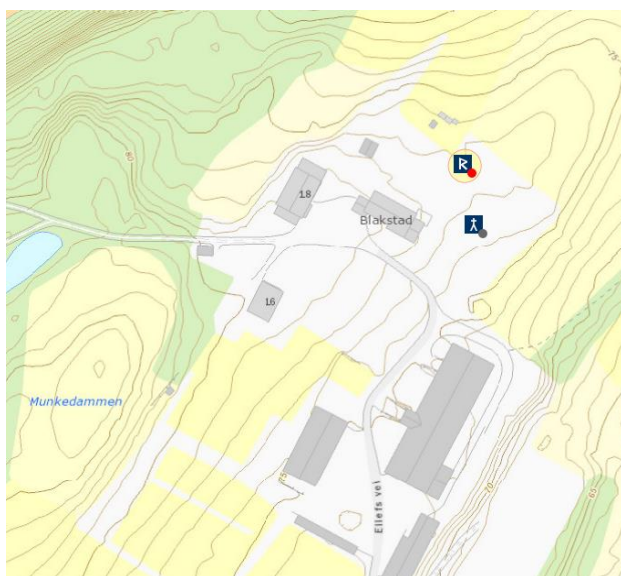
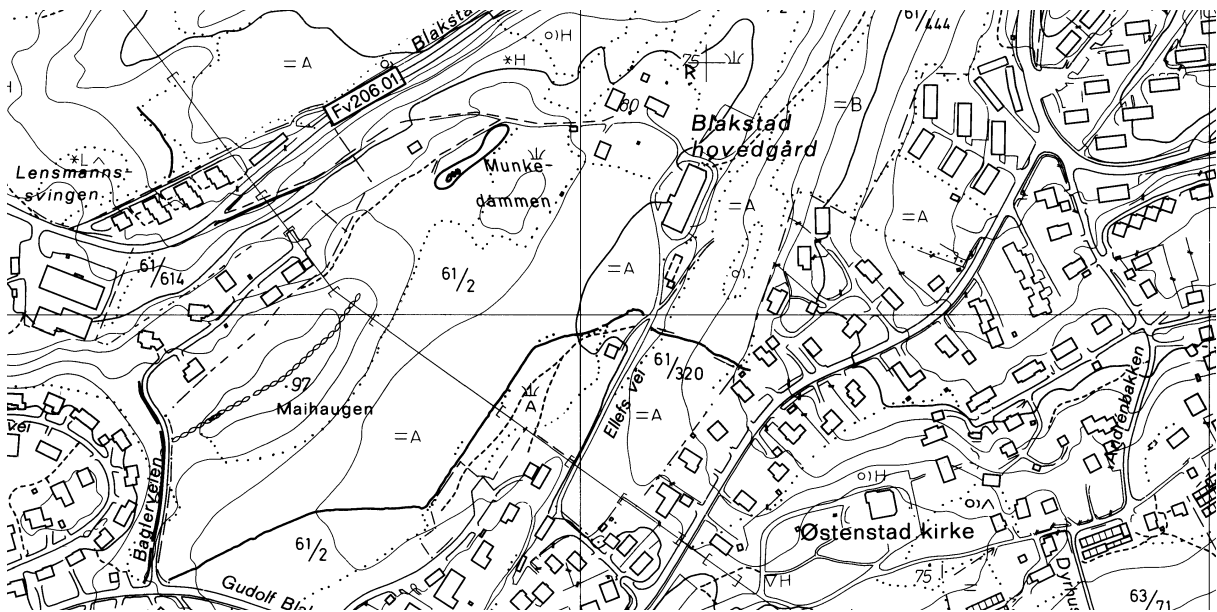
Kirken står på (gnr. 2/1) Asker østre. Middelalderkirken brant i 1878 og ble i 1879 erstattet med den nåværende kirke, trolig reist på samme sted som middelalderkirken. Den romanske steinkirken hadde rektangulært skip og smalere, rektangulært kor (NK 335ff). Ca. 1400 ble prestbolet ført som *prestbolet alt Ræyrinnæ* men med skyldstørrelse (RB 111), rimeligvis et bruk steint og reint av kirkestedsgården men der også andre hadde skyld i prestbolet.

Ræyrinnæ er det gamle navnet på (dagens gnr. 1) Asker prestegård. Utfra lokaltopografien og navnetyper er det rimelig å se opphavsgården da kirken ble bygd som bestående av dagens prestegård, (dagens gnr. 2) Asker østre, (3) Asker vestre og (22) Haugbu. I og med at *Ræyrinnæ* er et *-vin* navn, kan det være at dette er det opprinnelige navn på kirkestedsgården. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 2 nattleger på Asker og han tok 4 huder i katedratikum (RB 550). På 1570-tallet ble *Preste enngenn*, som da var ødegård, brukt under prestegården (St. 2). Denne er ikke nevnt hos Rygh, og det er lite trolig at den var del av prestegården, så mest sannsynlig er navnet en peker til et kirkested i nabolaget som ikke er belagt på annet vis. En beskrivelse fra før brannen viser at kirken hadde et flertall veggmalierier (NK 339). Rett vestsørvest for kirken heter det Kirkelia. Omtrent 100 meter øst for kirken ligger et større gravfelt. (kartreferanse: CL 043-5-2).

BLAKSTAD, gnr. 61 Blakstad (Asker sogn), Asker kommune. Kirke nedlagt før 1590
ID 83913.

”Om sommaren etter at Sigurd Ribbung andast, skilde Gudolv av Blakstad seg frå ribbungflokken og for heim til garden sin og livde seg i kyrkja nær garden; det var ein god verjestad. Gudolv hadde gjort mange uverk der i bygda da han var i lag med ribbungane. Utrygg heitte ein bonde som han hadde dengt fælt og teke ein god hest frå. Han hadde to søner, den eine heitte Åsolv og den andre Gudleiv. Dei fekk seg ein manneflokk og for imot Gudolv. Dei tok stigar og sette innåt kyrkja og hogg sund taket over han, og bykste så inn og drap han” (Soga om Håkon Håkonsson, kap. 149). Muligens kan dette ha vært en steinkirke, i og med at mennene brøt seg inn gjennom taket og ikke veggen (NK 348). Kirken er ikke nevnt i RB, St. eller JN. Rett vest for tunet på (gnr. 61/2) Blakstad hovedgård ligger Munkedammen, og få titalls meter i nordøst for tunet ligger restene av et gravfelt. Rett nord for gården heter det Kirkesletta (NK 348), og muligens representerer en rune-R på ØK Kirkesletta. (kartreferanse: CL 043-5-4).

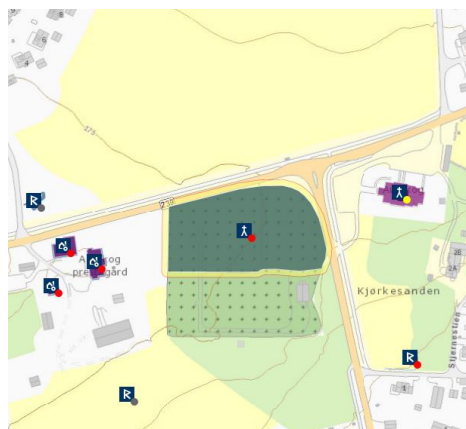
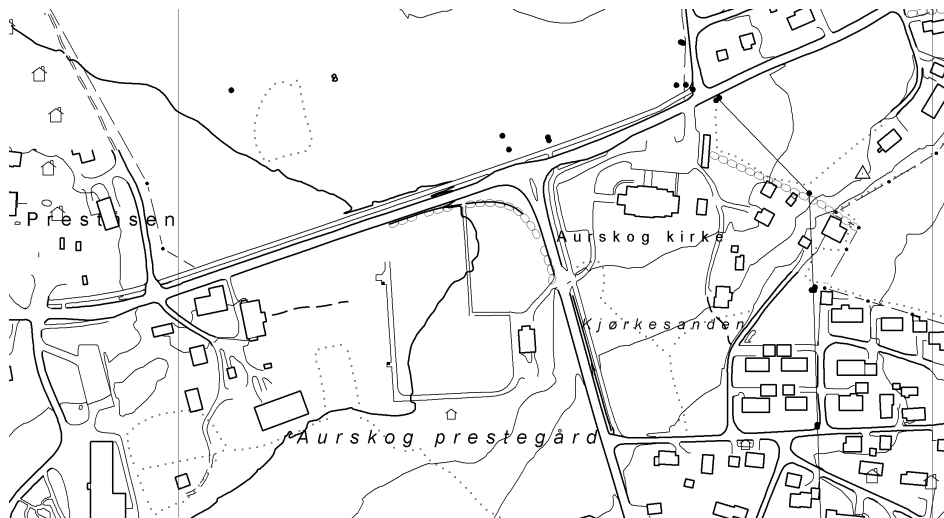

AURSKOG-HØLAND KOMMUNE

AUR (-SKOG) STA. MARGARETA (hovedkirke), gnr. 31 (=192/1) Prestegården
(Aurskog sogn), Aurskog-Høland kommune

ID 5838

Dagens Aurskog kirke ble bygd i 1882, tvers av veien og omlag 50 m øst for der den gamle kirken stod. Den gamle kirkegården er fortsatt i bruk (Lillevold 1968:399f, NK 82). I 1394 ble prestbolet ført som *prestbolet alt Aur* og med skyld (RB 452) og var rimeligvis et bruk steint og reint av kirkestedsgården. *Aur* er det gamle navnet på (dagens gnr. 192) Prestegården (NG 171). Gnr. 192 består av en lang rekke bruk, derunder (bnr. 10) Aurheim, (bnr. 49) Kirkeby, (bnr. 4) Presterud, (bnr. 30, 26, 29, 42) Hauggårdene, (bnr. 11) Myrvollgårdene, (39, 50, 51) Romhusgårdene, (bnr. 109) Stubberud samt det nedbygde bruket Klokkerstua. *Houg* lå på 1570-tallet til mensa ved Aur kirke og ble da brukt under prestegården (St. 120), og det er trolig samme skyldpart vi finner liggende til kirkens mensa i 1394 (RB 452). I 1394 het det at kirken da ennå ikke var vigslet, *non dedicata* (RB 452). I 1400 skulle presten gjøre åbud hver tredje vinter på *prestbolet vider Aurskirkiu*, og samme året tok biskopen under visitas 3 nattleger *firir Aurskirkiu ok Blaker* og han tok (samlet) 6 huder i katedratikum av disse kirkene årlig (RB 562). 1426 skulle biskopen under visitas ha *ij næter a Aurskoghe* (DN IV:829). Rett ved prestegården ligger Preståsen, innved kirken i sør finnes Kjærkesanden. Tett ved Aurskog kirke og sør for denne fantes tidligere en helligkilde kalt Sta. Margaretas kilde, og en lignende kilde fantes på Kisteberget ved Einerud (Lillevold 1968:46, 541, NK 82). Til Margaretakilden skulle det ifølge en opplysning i 1734 ”*pa visse tiider været holdet vahlfarter*” (Røgeberg 2003:378). (kartreferanse: CU 045-5-1).

LØKEN (HØLAND) STA. MARIA (hovedkirke), gnr. 32 Høland prestegård (Løken sogn), Aurskog-Høland kommune. Nedlagt kirkested

ID 85161

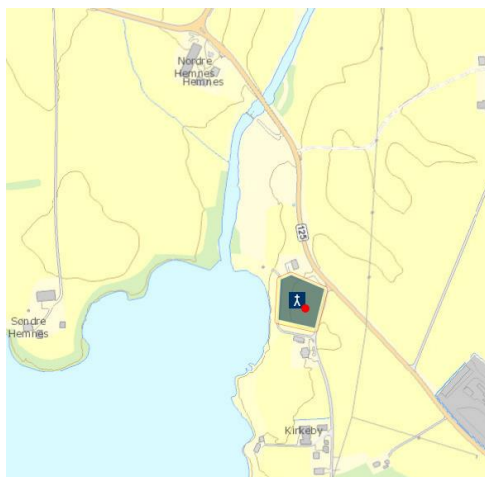
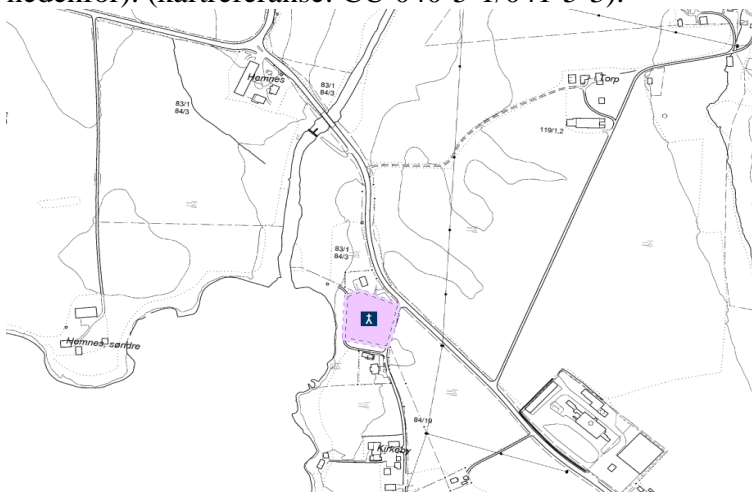
Dagens kirke bygd 1883 står om lag 450 m nordøst for gamle Løken kirkegård som skal være den middelalderske kirkelokaliteten (NK 97). Tett inntil ligger det gamle tunet på Løken og oppe på en lav ås rett i øst ligger Høland prestegård hvis opprinnelige navn er Løken (NG 183, 187). I 1394 ble prestbolet ført som *alt Løykini* og med skyldstørrelse (RB 448), rimeligvis et bruk steint og reint av kirkestedsgården. Denne høye skylden var da et heller nytt fenomen, for fra gammelt av hadde det ligget kun 10 aurebol i gården til kirken. Forøkelsen skyldtes store gaver fra *Æifuinder Astæsun ok Thora kona hans* (eiere av Løken) på 1350-tallet, mot evig årtids- og bønnehold med tidebønner og messer for deres sjelers frelse. Det kan belegges prest på Løken allerede i 1311 (DN VI:80), så da det i 1362 ble bestemt at *prester skulde sitia a Løykini* (RB 448), var nok det et resultat av prestemangelen etter svartedauden. Før svartedauden hadde det vært prest ved både Løken og Hemnes kirker, men møtet mellom biskop Halvard og bøndene i Høland 1362 resulterte i at Løken ble hovedkirke og Hemnes anneks, og Hemnes kirke ble heretter betjent fra Løken. Og rett nok: vi finner sira Styr på Hemnes i 1360-61, men fra 1364 og utover finner vi ham på Løken (se nedenfor) og han kaller seg da ”prest på Høland”. En periode etter dette kaller prestene seg ”til Løken”, men på slutten av middelalderen benyttes ”til Høland” og da trolig i betydningen Høland prestegjeld. I 1394 ser det ut til at nevnte Eivind og Tora var kirkeverger, da biskopen under visitasen ordet opp i tienderestanser og gjeld med dem (RB 448). I 1394 måtte sira Styr avstå til biskopen en skyldpart i en gård i Vestfold for å kunne svare den katedratikum han skyldte (DN V:361). I 1400 ble det notert at presten skulle gjøre åbud hver tredje vinter, at biskopen under visitas tok 2 nattleger *firir Løykini* og 2 *firir Hæimnes*, og at han tok 7 huder (samlet) i katedratikum for kirkene (RB 562f). Biskop Gunnars tilstedeværelse på Løken 1 februar 1457 skyldtes trolig visitas (DN I:841), det samme gjelder biskop Eysteins møte på Hemnes kirkegård 15 desember 1403 (DN XIII:59) og biskop Salomons besøk på Løken 22 januar 1329 (DN XIII:7). Et bruk av (gnr. 55) Rakkestad kalles Klokkerud (gnr. 55/26), og dette ligger som nabogård til Løken i nord. Utfra navnet kunne Klokkerud være en middelaldergård. På 1570-tallet hadde klokkeren (dagens gnr. 28) Brautmet (St. 122), så det kan være at det her er skjedd et makeskifte kort etter 1580. (kartreferanse: CU 042-5-2).

HEMNES ST. OLAV, gnr. 84 Hemnes søndre (Hemnes sogn), Aurskog-Høland kommune.
Nedlagt kirkested

ID 96640

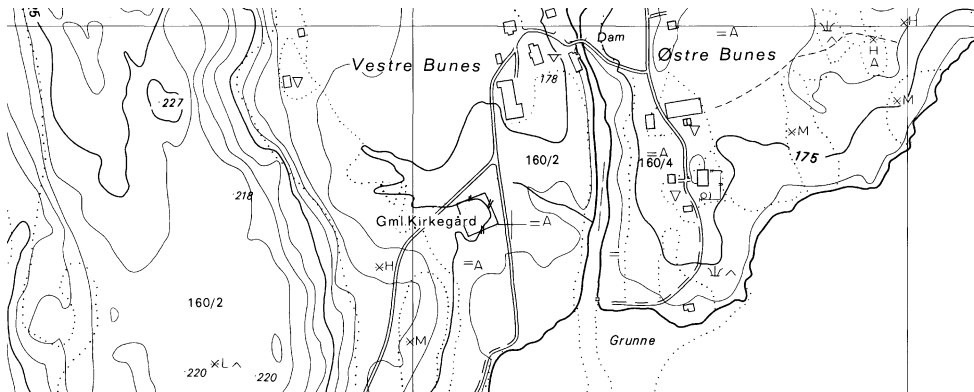
Hemnes kirke står i dag på (gnr. 120) Bråte dit kirkestedet ble flyttet i 1865/66. Den Hemnes kirke som ble bygd ca. 1620 stod om lag 1,6 km nordvest for dagens kirke (NK 106ff) på (gnr. 84/6, 8, 15) Hemnes søndre om lag 100 m sørøst for utløpet av Hemneselva og inntil et veikryss (brev fra Bjørn Bergsjø 050503). Dette er etter all sannsynlighet også stedet der middelalderkirken stod (jfr. DN XIII:59, 1403). I 1394 ble prestbolet ført som *prestbolet Hæimnæs* og med skyldstørrelse (RB 450), rimeligvis et bruk av kirkestedsgården, og på 1570-tallet lå *Hennes* med bygsel til mensa ved Høland hovedkirke (= Løken, St. 121). Dette bruket skal være identisk med dagens Hemnes nordre (Bergsjø 2002:9). Om hvordan Hemnes ble lagt som anneks til Løken kirke, se ovenfor. Prestbolet på Hemnes ble 1403 omtalt som *att forno har verett* (DN XIII:59). Rett sør for den gamle kirkegården ved nevnte veikryss ligger (84/2) Kirkeby. Navnet er ikke ført hos Rygh, men trolig har det sitt opphav i middelalderen. Ut fra lokaltopografi og navnetyper bør i tillegg til Hemnes søndre med Kirkeby også (dagens gnr. 83) Hemnes nordre, (118) Kollerud, (119) Torp og (120) Bråte kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Hemnes har nok opprinnelig utgjort området mellom Øgderen og Hemnessjøen samt noe av ryggen øst for disse vannene. I 1400 skulle biskopen under visitas ta 2 nattleger *firir Løykini* og 2 *firir Hæimnes*, og han tok 7 huder (samlet) i katedratikum for kirkene (RB 562f). 1362 visiterte biskop Halvard på Hemnes (RB 448). Det finnes et kirkeflyttingssagn som knytter Hemnes kirke til en kirke på Evenby (se nedenfor). (kartreferanse: CU 040-5-1/041-5-3).

ÅMOT (BUNES), gnr. 161 Åmot (Setskogen sogn), Aurskog-Høland kommune. Nedlagt kirkested

ID 49583

Setskogen kirke stod tidligere på (gnr. 160/2) vestre Bunes men ble 1875 flyttet til (154/1) Kinnestad nordre i den sørøstre enden av innsjøen Setten. Stedet der kirken stod, rett sørvest for tunet på vestre Bunes, er avgrenset og merket med "Gml. Kirkegård" på ØK. Området skal i dag bli kalt Kjørkejordet eller Kjørkeflaen (pers.kom. Olaug Fostås 2005). Ifølge Rygh ble den første kirken i Setskog reist i 1656 (NG 203). I en kilde fra 1743 berettes at bøndene da fikk kongelig tillatelse til å oppføre kirke og at de på egen bekostning vedlikeholdt bygningen (Røgeberg 2003:387). Det er likevel sannsynlig, nær sikkert, at det stod kirke på Setskogen også i middelalderen og at nybygget 1656 skjedde på gammelt kirkested. Generelt er det slik at det ikke ble opprettet nye kirkesteder på 1600-tallet utenfor byene eller på steder som var sterkt involvert i tømmerhandel eller bergverksdrift. Mer avgjørende er det at Setskog kirke har en romansk døpefont i kleber. Det er blitt hevdet at denne må komme fra Løken gamle kirke (NK 112). Det er mer sannsynlig at døpefonten har hørt hjemme i en middelalderkirke på Bunes enn at den skulle være fraktet dit fra Løken – spesielt når det ikke finnes antydninger i kildene eller lokal tradisjon på at en flytting skulle ha funnet sted. At kirken ikke er nevnt i middelalderen (RB, St., JN) behøver ikke bety annet enn at kirken på slutten av 1500-tallet var sterkt forfallen eller at den hadde vært nedlagt siden 1400-tallet engang. Det er ikke ukjent at kirkesteder kan tas opp igjen etter 200-300 år, når mer eller mindre avfolkede bygder etter hvert gjenopptar et noe høyere aktivitetsnivå. En mulighet er også, ut fra lokalitetsnavnet Kjerregårdsåkeren på en åkerflate på Åmot (pers.kom. Olaug Fostås 2005), at kirken der kleberfonten befant seg stod oppe på Åmot. Således kan kirketufta nede på Bunes være stedet der kirken ble reist i 1656. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navntyper bør vi kunne gå ut fra at Bunes er bruk av (161) Åmot, i og med at Bunes ikke er nevnt før i 1594 (NG 205). Det ble ikke ført bygselparter i Åmot eller Bunes til mensa ved Løken hovedkirke på 1570-tallet (St. 121f), hvilket kunne ha gitt indikasjon på et tidligere prestbol ved en kirke på gården. (kartreferanse: CW 043-5-1).

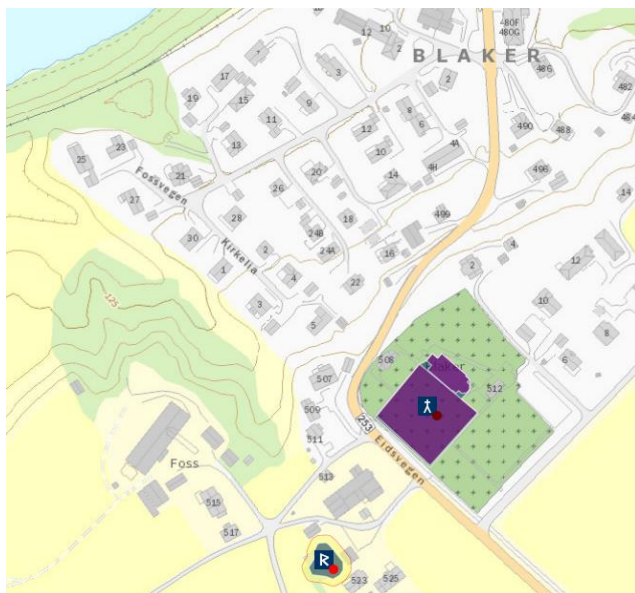
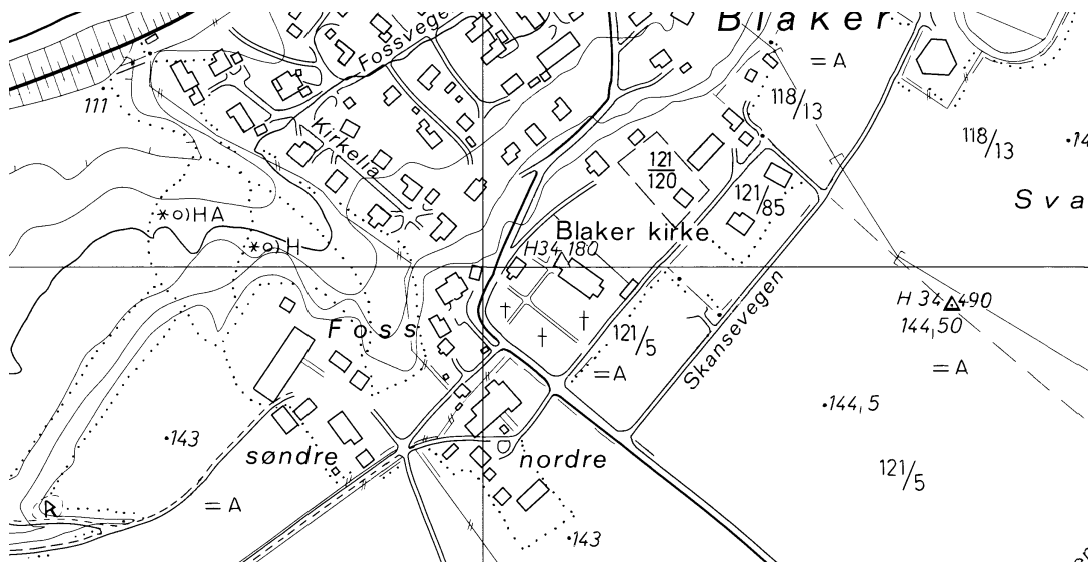

SØRUM KOMMUNE

FOSS (BLAKER) ST. LAVRANS, gnr. 75 (=122) Foss nordre (Blaker sogn), Sørum kommune

ID 83912

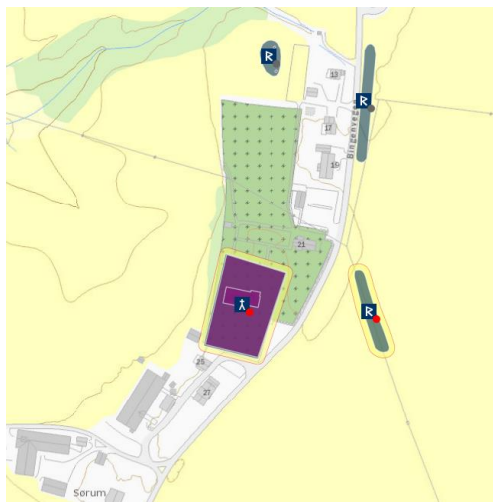
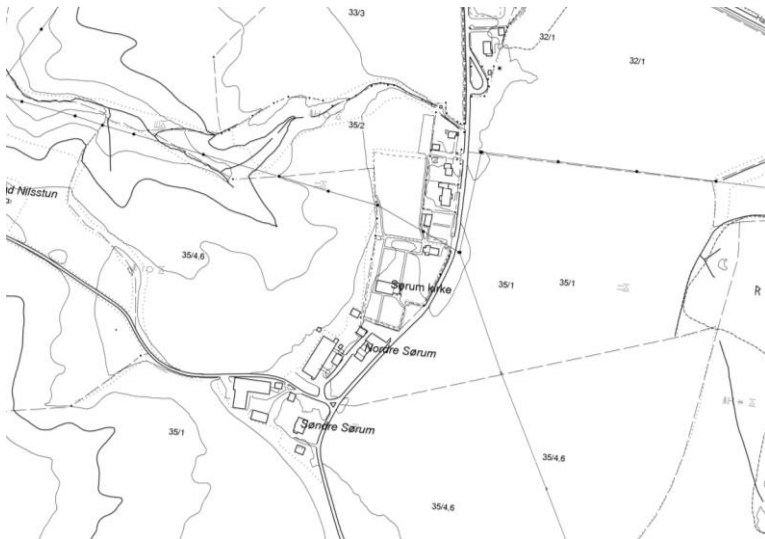
En eldre kirke på Foss ble i 1665 erstattet av en tømmerkirke, og denne stod inntil den nåværende ble reist inne på kirkegården på nordsiden av den gamle i 1881 (NK 89). 1600-tallskirken ble trolig reist på samme sted som den foregående (Lillevold 1968:403f). Blaker er et bygdenavn (NG 174), og kirken står på (dagens gnr. 122) Foss nordre. Utfra lokaltopografi og gårdsgrenseløp bør foruten Foss nordre og (dagens gnr. 76=121) Foss søndre trolig også (72=118) Svastad kunne regnes til opphavsgården da kirken ble reist. I 1394 ble prestbolet ført som *prestbolet* uten navn men med skyldstørrelse (RB 453) og var rimeligvis et bruk av kirkestedsgården. På 1570-tallet lå det ingen bygselparter i Foss (eller Svastad) til mensa ved Aurskog hovedkirke (St. 120), hvilket trolig betyr at skyldpartene i løpet av 1400- eller 1500-tallet er blitt makeskiftet med sentralkirkelig gods eller solgt til private. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 3 nattleger *firir Aurskirkiu ok Blaker* og han tok (samlet) 6 huder i katedratikum fra disse kirkene (RB 562). (kartreferanse: CT 047-5-3).

SØRUM ST. PETER OG ST. PAUL (hovedkirke), gnr. 35 Sørum (Sørum sogn), Sørum kommune

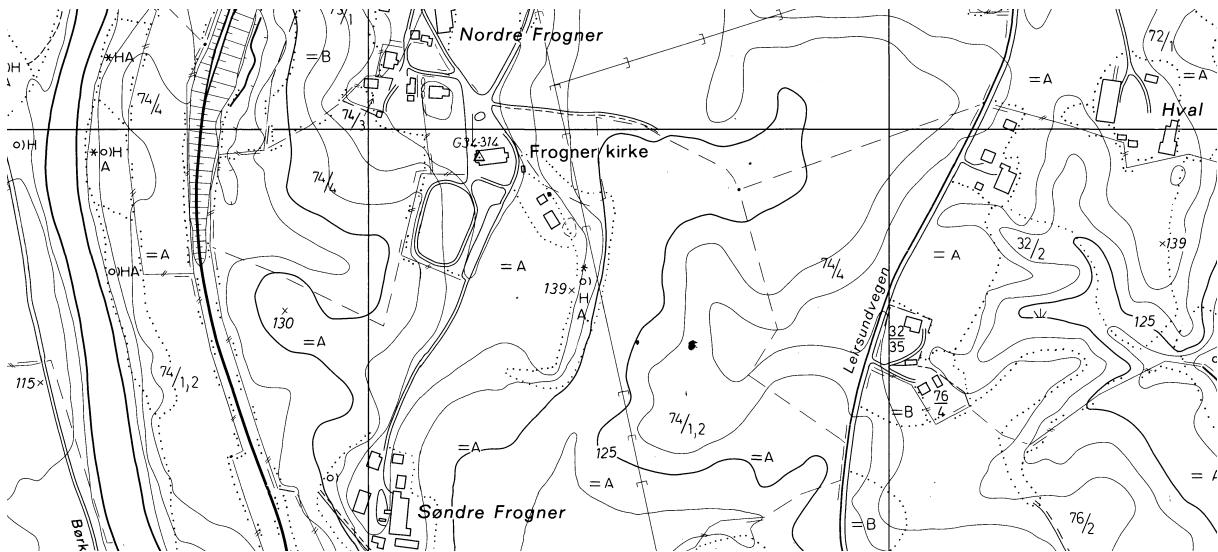
ID 85061

Den romanske steinkirken, som har langt, rektangulært skip og smalere, rektangulært kor (NG 153) står på (gnr. 35) Sørum. I 1393 ble prestbolet ført som *prestboleth Husaby alt* og uten skyldstørrelse (RB 443), rimeligvis et bruk steint og reint av kirkestedsgården. Prestbolet er identisk med (dagens gnr. 32) Sørum prestegård (NG 251). Det er mulig at Huseby var blitt prestbol ikke mange år i forveien, for i 1371 ble et brev utferdiget *a Husaby* men uten antydning til at det da var prestbol (DN III:372). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør foruten Sørum og Huseby (= dagens gnr. 32 Sørum prestegård) også (33) Ålgård og (34) Smedsrud ıregnes i opphavsgården i tiden da kirken ble reist. I 1400 ble det notert at presten skulle gjøre åbud hver tredje vinter jfr. dom i saken i 1388 (RB. 560). Videre skulle biskopen under visitas ha 3 nattleger *fırrı Sudreim*, Frogner og Ingrid-Asak, og han tok 6 huder i katedratikum fra Sørum kirke og 1 hud (samlet) *fırrı Fraunr ok Ingridhasaker* (RB 561). I 1426 og 1433 skulle biskopen under visitas ha *ıj nätter a Sudreimi* (DN IV:829, VI:448). Kirken har en romansk døpefont i kleber (NK 156). Rett nordøst for tunet på prestegården ligger bruket (32/18) Prestenga. Om lag 100 m øst for kirken ligger restene av et større gravfelt, og rett ved tunet på Huseby finnes det en gravhaug. (kartreferanse: CS 047-5-1/2).

FROGNER (GAUTEID), gnr. 74 Frogner søndre (Frogner sogn), Sørum kommune
ID 84204

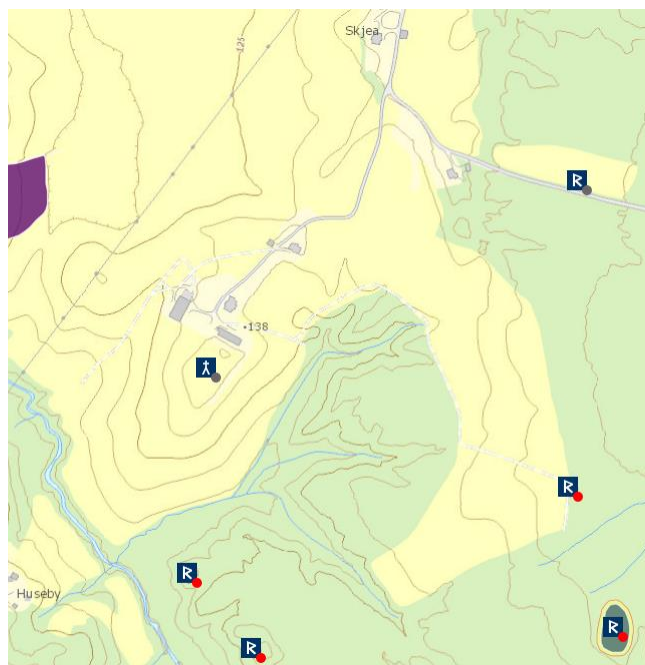
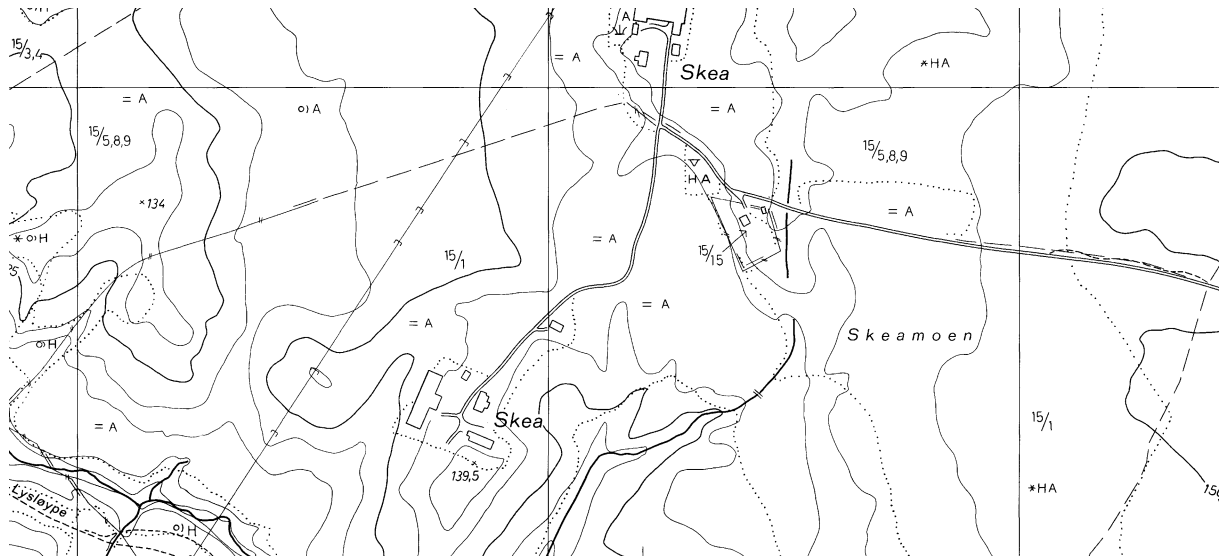
Den romanske steinkirken, som har rektangulært skip og smalere, rektangulært kor (NG 161) står ved tunet av (gnr. 74) Søndre Frogner øverst på en høyde i ravinlandskapet. Til opphavsgården i tiden da kirken ble reist hørte videre (dagens gnr. 73) Nordre Frogner, men ut fra lokaltopografi og navnetyper kan det være at også (72) Hval, (75) Hol og (76) Skrøiver burde regnes. I 1393 ble det ikke ført prestbol til kirken (RB 441), og det lå heller ingen bygselparter i Frogner til mensa ved Sørum hovedkirke på 1570-tallet (St. 118f) og som kunne ha gitt indikasjoner på et tidligere prestbol til Frogner kirke. Kirken kalles tidvis Gauteid som er et bygdenavn (jfr NG 263). I 1400 skulle biskopen under visitas ha 3 nattleger *firir Sudreim*, Frogner og Ingrid-Asak (samlet), og han tok 6 huder i katedratikum fra Sørum kirke og 1 hud (samlet) *firir Fraunr ok Ingridhasaker* (RB 561). Inntil brannen 1918 hadde kirken en middelaldersk døpefont i kleber (NK 164). (kartreferanse: CR 047-5-1).

SKEA, gnr. 15 Skea (Sørum sogn), Sørum kommune. Kirke nedlagt før 1590

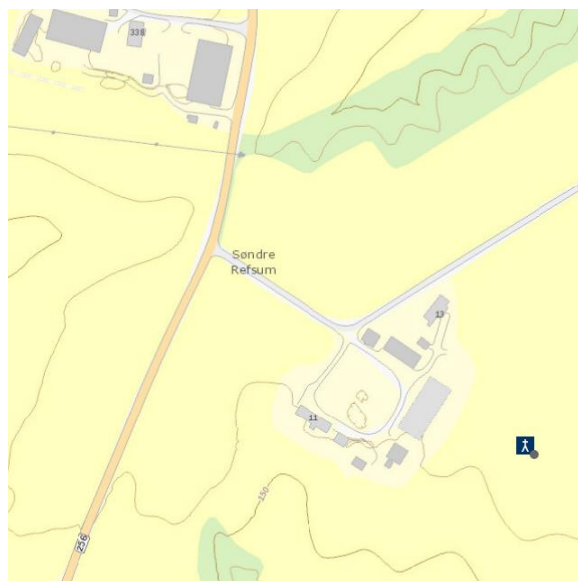
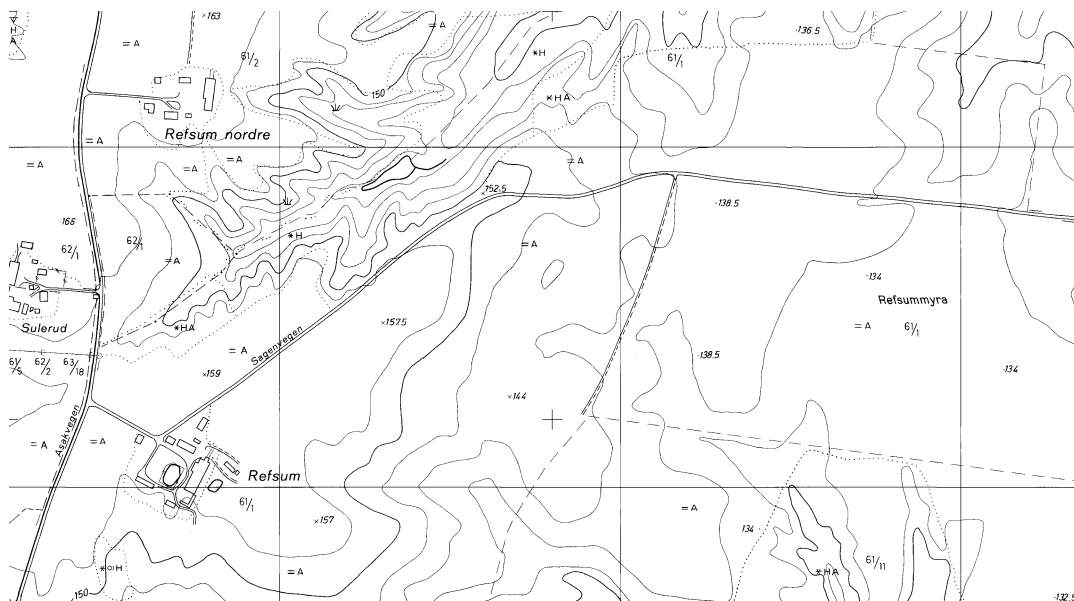
ID 85450

Det er uvisst hvor på gården kirken stod, og trolig gikk kirketomten tapt da gården og ca. 200 mål jordvei ble tatt i et jordfall i 1768 (NK 167). Det ble ikke ført opplysninger om kirkens landskyld i RB i 1393, og i 1400 ble det notert at det dette året ikke ble gjort noe regnskap for kirke eller prest på Skea (RB 560). Det lå heller ingen bygselparter i Skea til mensa ved Sørum hovedkirke på 1570-tallet (St. 118f) og som kunne ha indikert et tidligere prestbol til Skea kirke. Kirken ble trolig lagt ned på 1400-tallet da den ikke er nevnt etter 1400. At sognet nevnes 1412 trenger ikke være avgjørende for hvorvidt kirken fortsatt var i funksjon. (kartreferanse: CS 047-5-2).

REFSUM, gnr. 61 Refsum (Sørum sogn), Sørum kommune. Kirke nedlagt før 1590
ID 85278

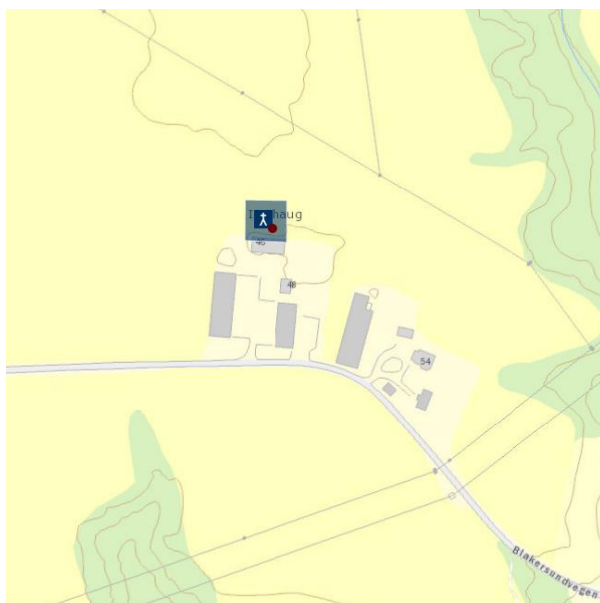
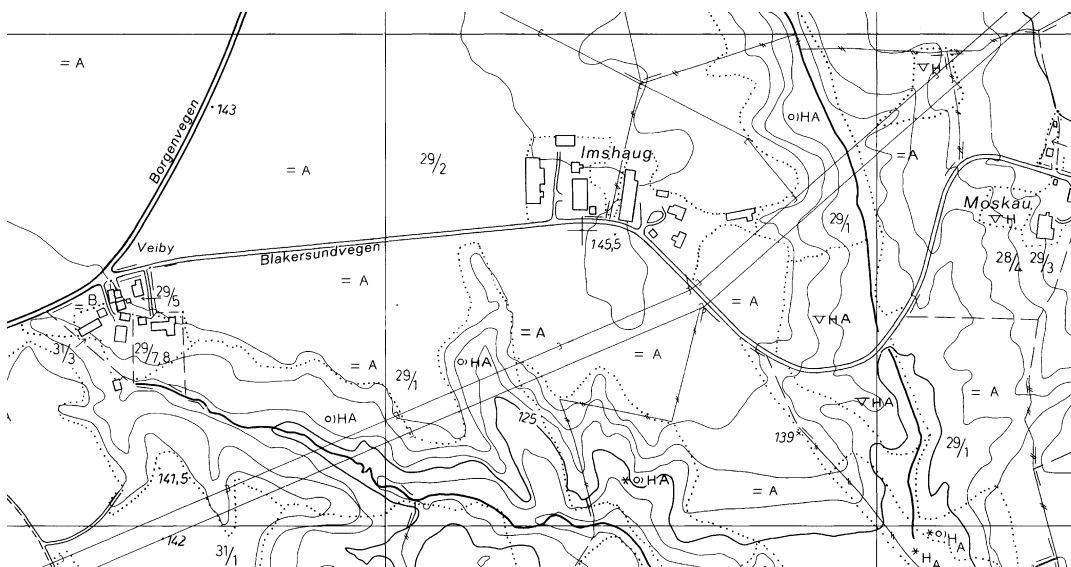
Kirken stod trolig på et jorde på Refsum søndre kalt Kirkejordet (NK 167). I 1393 ble det ikke ført verken prestbol eller mensalgods til kirken, og det lå kun to skyldparter til fabrica (RB 442). Det lå heller ingen bygselparter i Refsum til mensa ved Skedsmo hovedkirke på 1570-tallet (St. 127f) og som kunne ha indikert et tidligere prestbol til Refsum kirke. Den ene av de to skyldpartene til fabrica i 1393 hadde *Thodr a Rifseimi* da nylig skaffet kirken for midler fra dens fabrica-kasse, noe som nok viser at kirkestedsgårdens eier samtidig var kirkeverge. I en note til fortegnelsen over landskyld til kirkens fabrica i 1393 har utgiver påpekt at det her opprinnelig ser ut til å ha vært skrevet *prestækkiunn* – ikke *ymbota* (RB 442). Dette viser at biskopen på 1390-tallet hadde lagt kirken som anneks til Sørum hovedkirke. Den må likevel ha blitt lagt ned på 1500-tallet for i 1590-årene stod den øde (JN 9). (kartreferanse: CS 048-5-1/CR 048-5-2).

IMSHAUG STA. MARIA, gnr. 29 Imshaug (Sørum sogn), Sørum kommune. Kirke nedlagt før 1590

ID 42334

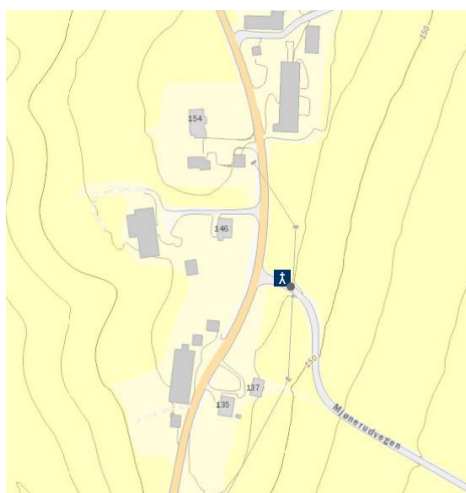
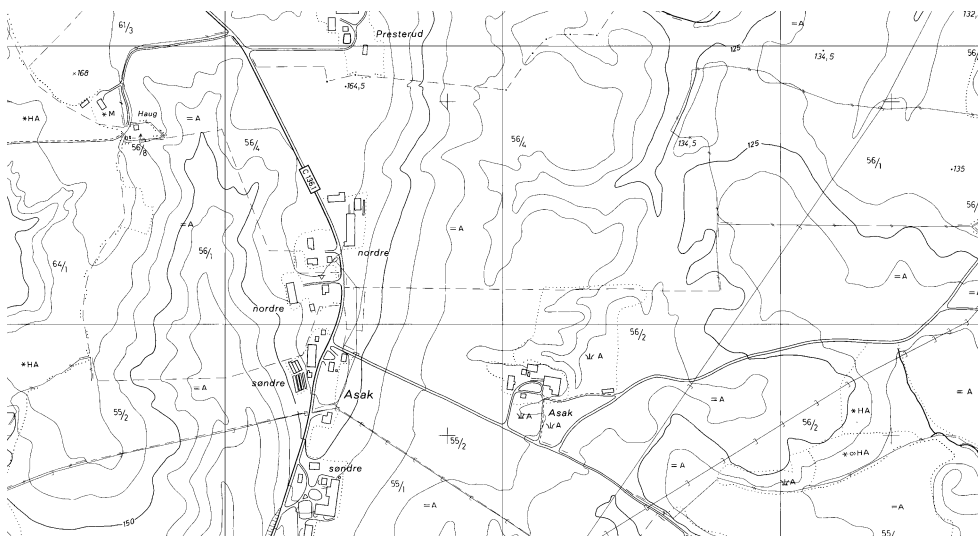
Kirken stod på (gnr. 29) Imshaug men usikkert hvor. På gården er det bevart planker som viser at kirken var bygget i stavverk, og et bevart hjulkors av smijern viser at den hadde gravplass. På 1930-tallet levde fortsatt folk på gården som kunne huske hvor korset hadde stått (NK 166). Det ser ut til at kirken var lagt ned før 1590-tallet. I 1393 ble det ikke ført prestbol til kirken (RB 443), og det lå heller ingen skyldparter i Imshaug med bygsel til mensa ved Sørum hovedkirke på 1570-tallet (St. 118f) og som kunne ha vært en indikasjon på et tidligere prestbol ved Imshaug kirke. I 1393 ble det ikke skilt mellom landskylden til mensa og fabrica, og samtlige av de 5 skyldparter lå i gårdene lå i nabolaget. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør opphavsgården i tiden da kirken ble reist kunne ha bestått av Imshaug og (dagens gnr. 31) Vall. På 1390-tallet var Imshaug hovedgård i et prebende for kannikene ved domkirken i Oslo (*Imshaugs prouenta*, RB 264). (kartreferanse: CS 047-5-2).

ASAK (INGRID-ASAK), gnr. 56 Asak nordre (Sørum sogn), Sørum kommune. Kirke nedlagt før 1590

ID 175328

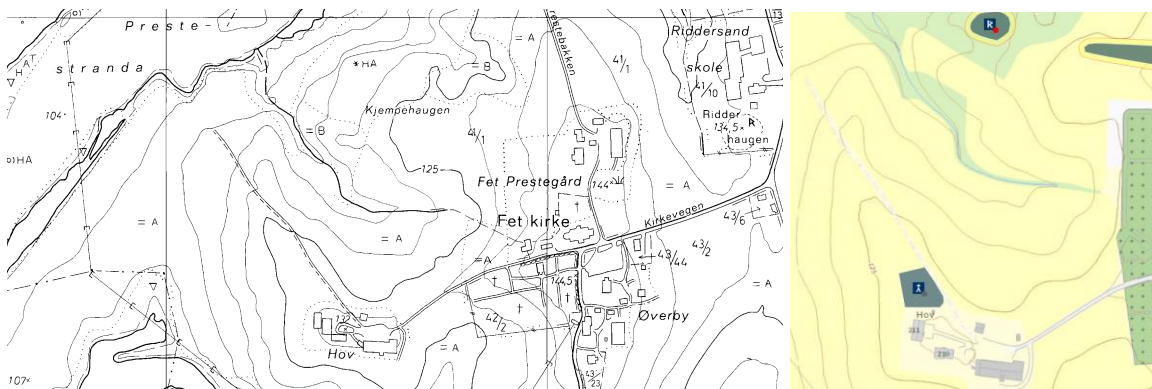
Det er uklart på hvilken av dagens Asak-gårder kirken stod. Ifølge Kraft mente folk på gården på 1820-tallet at det hadde stått kirke der ”da en Tidlang nogle Levninger af en Altertavle, Kirkedørre m.m. havdes i behold paa Gaarden, og man endnu anviser et Stykke Jord, som fører Navn af Kirkebakken, samt har sagn om Kirkegaard m.v.”. Muligens kan nordre Asak ha vært stedet, for her ble det inntil en låvebrann i 1926 oppbevart en dør med smijern som ifølge gårdeieren hadde middelalderkarakter (NK 167). Det er mulig at Asak kirke ble lagt ned på 1400-tallet i og med at den da ikke lenger nevnes i diplomatariet eller i St. eller JN på 1500-tallet, men utfra lokal tradisjon kan det se ut til at den kan ha fungert som gårdskapell til et stykke inn på 1500-tallet. I 1393 ble det ikke ført prestbol ved kirken, men en skyldpart i *Prestrudhi* ble ført først i fortegnelsen over landskyld til mensa (RB 442). På 1570-tallet ble *Presterrudt* brukt under prestegården ved Sørum hovedkirke (St. 118), hvilket sammen med navnet og det forhold at parten ble ført først i fortegnelsen 1393 viser at det tidligere var prest og prestbol til Asak kirke. *Presterrudt* er identisk med (dagens gnr. 57) Prestrud og nabogård til Asak i nord. Utfra lokaltopografi og navnetyper bør i tillegg til Asak nordre og Presterud også (dagens gnr. 55) Asak søndre og (54) Mjølnerud kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble bygd (jfr. NG 254). I 1400 skulle biskopen under visitas ha 3 nattleger *firir Sudreim*, Frogner og Ingrid-Asak (samlet), og han tok 6 huder i katedratikum fra Sørum kirke og 1 hud (samlet) *firir Fraunr ok Ingridhasaker* (RB 561). (kartreferanse: CS 048-5-3).

FET KOMMUNE

HOV (FET) (hovedkirke), gnr. 42 Hov (Fet sogn), Fet kommune. Nedlagt kirkested
ID 156695

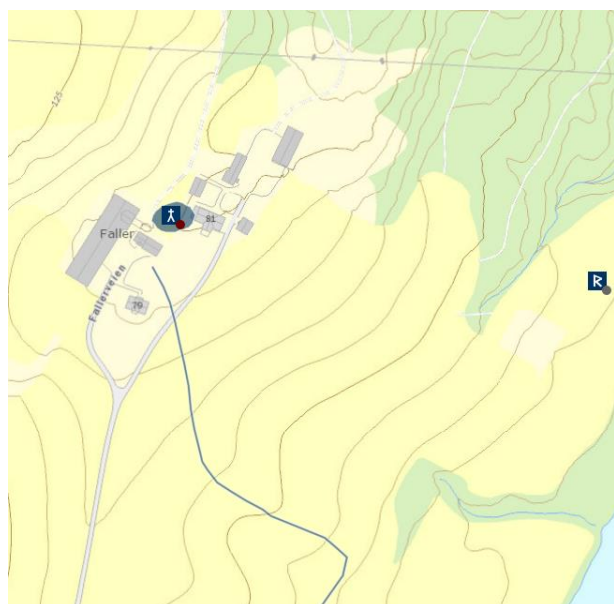
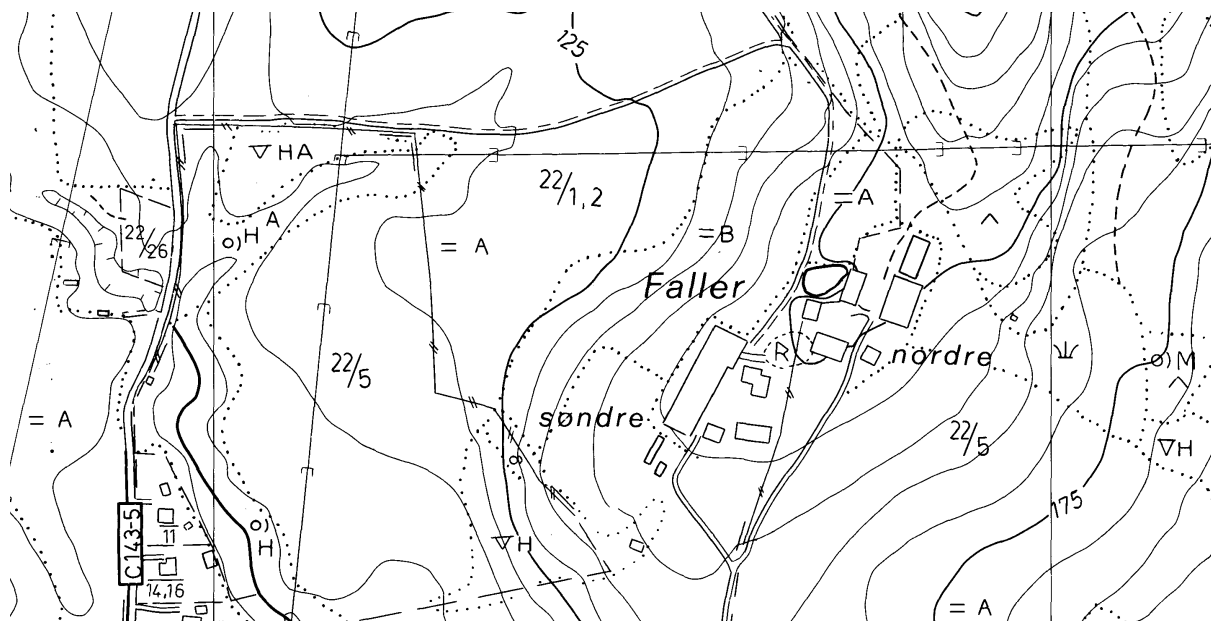
Dagens kirke ble reist 1890 og står på (gnr. 41) Fet prestegård hvis opprinnelige navn kan være *Fet* (NG 233). Den forrige kirken bygd ca. 1680 stod ca. 50 lenger sydvest, om lag der det nåværende gravkapellet står. Før denne stod det en tømmerkirke reist ca. 1580 på nabogården (42) Hov, på ei flate ut mot elva nord for våningshuset hvor går det en tange opp/ut mot nordvest. Denne stod trolig på samme sted som middelalderkirken (NK 136). Gården Hov inkluderer så vel Fet prestegård og Hov som (43) Øverby (NG 233). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Hov også (dagens gnr. 44) Jaer østre, (45) Bleike og (46. 47) Bjanes nordre og søndre muligens kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Navnet Fet, som av Rygh oppfattes som bygdenavn (NG 227), kunne tenkes å være navnet på en storenhet som omfattet disse gårdene og muligens en rekke andre i dette fruktbare området ved Glommas utløp i Øyeren. I 1394 ble prestbolet ført som *prestbolet alt Byrgini* men med skyldstørrelse (RB 446) og var rimeligvis et bruk av (dagens gnr. 6) Borgen. På Borgen stod det kirke fram til nærmere 1600 (se nedenfor). At et bruk av Borgen ble prestbol for presten på Hov har trolig sin årsak i at det i løpet av 1300-tallet opphørte å være prest ved Borgen kirke, at denne ble lagt som anneks under kirken på Hov, og at presten her tok bolig i prestbolet på Borgen fordi det ikke fantes slikt på Hov. Det er ikke kjent på hvilket tidspunkt Fet prestegård ble prestegård. I 1400 ble det notert at det skulle gjøres åbud på prestbolet hver tredje vinter. Samtidig skulle biskopen under visitas ha 2 nattleger *firir Fith ok Aker* og kirkene på Rælingen og Lørenskog, og han tok 4 huder i katedratikum for Fet og 1 *firir Ræling ok Løyrinskogh* (RB 561). Aker var bygdenavnet på den del av Fet sogn som lå vest for Glomma og den del av Skedsmo sogn som lå øst for Leira (NG 245). I 1426 skulle biskopen under visitas ha *ij næter a Fit*, i 1433 *nat* (DN IV:829, VI:448). Før 1312 lå Hov til Mariakirken i Oslo, noe som gir en antydning om at gården kan ha vært konfiskert krongods (fra rikssamlingstida). Rett ut for Hov ved Glomma heter det Prestestranda. På ei flate noen ca. 150 meter nord for der middelalderkirken skal ha stått heter det Kjempehaugen, trolig en henvisning til en fjernet gravhaug. Om lag 100 m øst for denne ligger gravhaugen Ridderhaugen, ca. 200 m østnordøst for dagens kirke. (kartreferanse: CR 045-5-4).

FALLER, gnr. 22 Faller (Fet sogn), Fet kommune. Kirke nedlagt før 1590

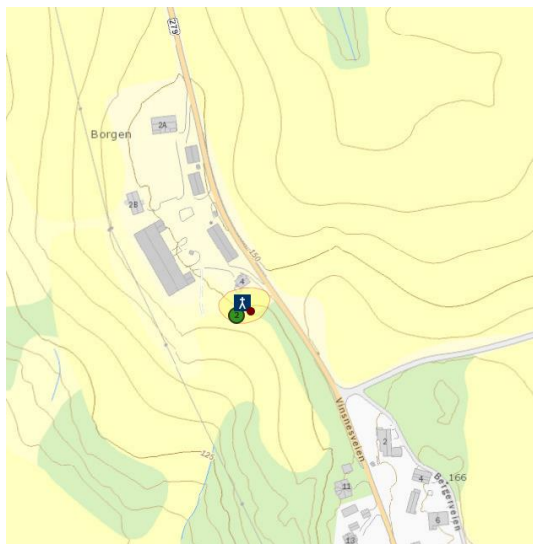
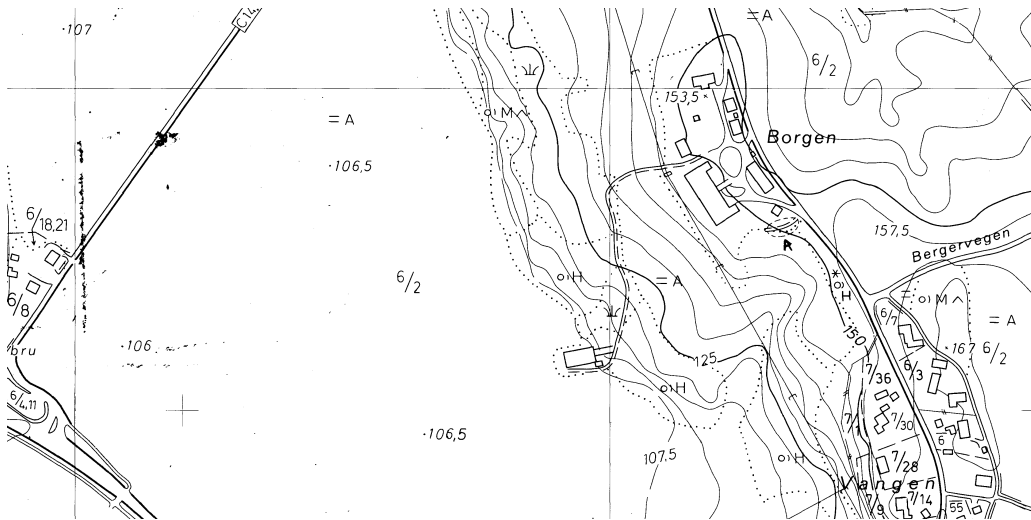
ID 62125

Kirken stod på tunet mellom Faller søndre og nordre, rett sør og vest for våningshuset på nordre. Her er det ved flere anledninger truffet på orienterte skjeletter ved gravarbeider (NK 151). Kirken ble trolig nedlagt på 1600-tallet i og med at den ikke er nevnt på 1570-tallet og beskrevet som øde på 1590-tallet (JN 9). I 1393 ble det ikke ført prestbol til Faller kirke (RB 407), og det lå heller ingen bygselpart i Faller til mensa ved Hov hovedkirke på 1570-tallet (St. 125f) og som kunne ha indikert et tidligere prestbol ved Faller kirke. (kartreferanse: CR 046-5-4).

BORGEN, gnr. 6 Borgen (Fet sogn), Fet kommune. Kirkenedlagt på 1600-tallet
ID 31489

Kirken stod på (gnr. 6) Borgen, angivelig på en høyde øst for gården og som i dag ligger under parsellen Vangen av nabogården (7) Løken (NK 151). Både Borgen og Løken er *–vin* gårder (NG 228). På ØK er det en rune-R rett sør for tunet på Borgen, som viser lokaliteten. I 1393 ble det ikke ført prestbol til Borgen kirke (RB 408), og det lå heller ingen bygselparter i Borgen til mensa ved Hov hovedkirke på 1570-tallet (St. 125f) og som kunne ha indikert et tidligere prestbol til Borgen kirke. Kirken ble trolig lagt ned på 1600-tallet i og med at den ikke nevnes etter 1590-årene. (kartreferanse: CR 046-5-3). (Oppdatert 24.02.14 av Jan Brendalsmo)

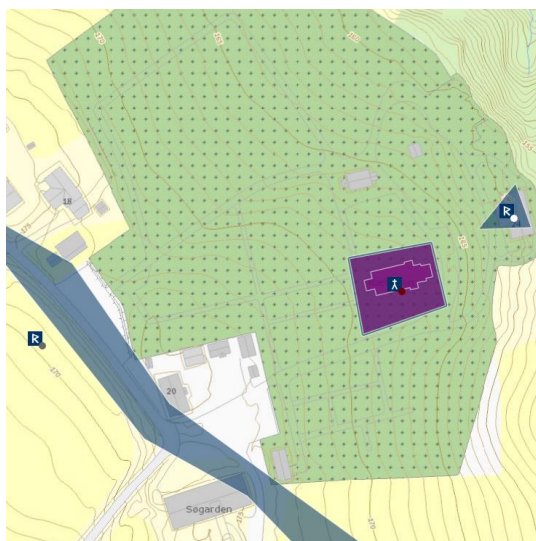
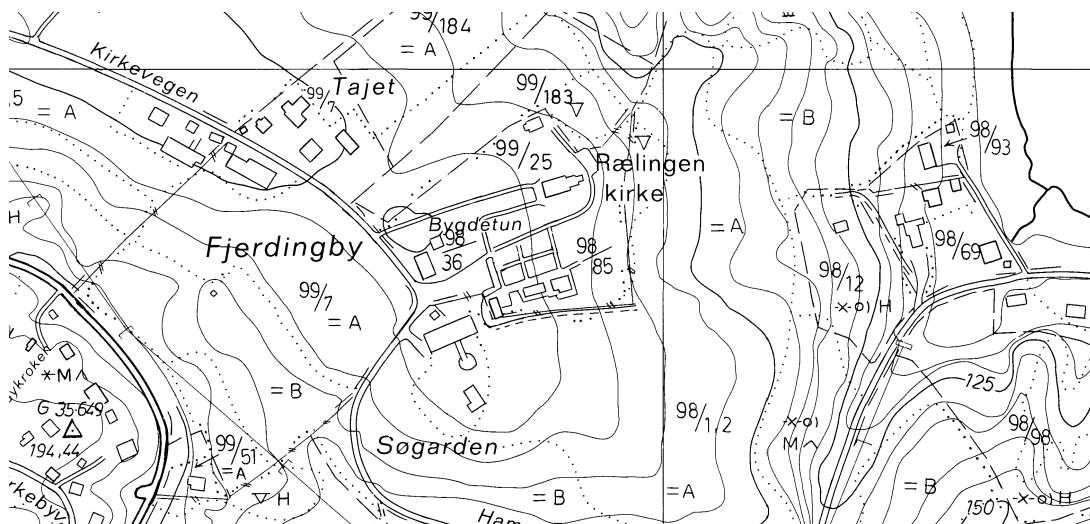

RÆLINGEN KOMMUNE

RÆLINGEN, gnr. 99 Fjerdingby nordre (Rælingen sogn), Rælingen kommune

ID 85328

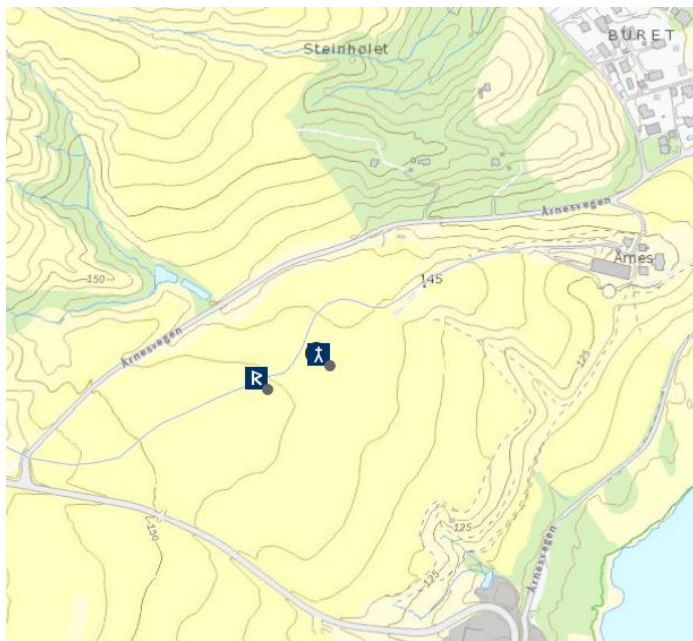
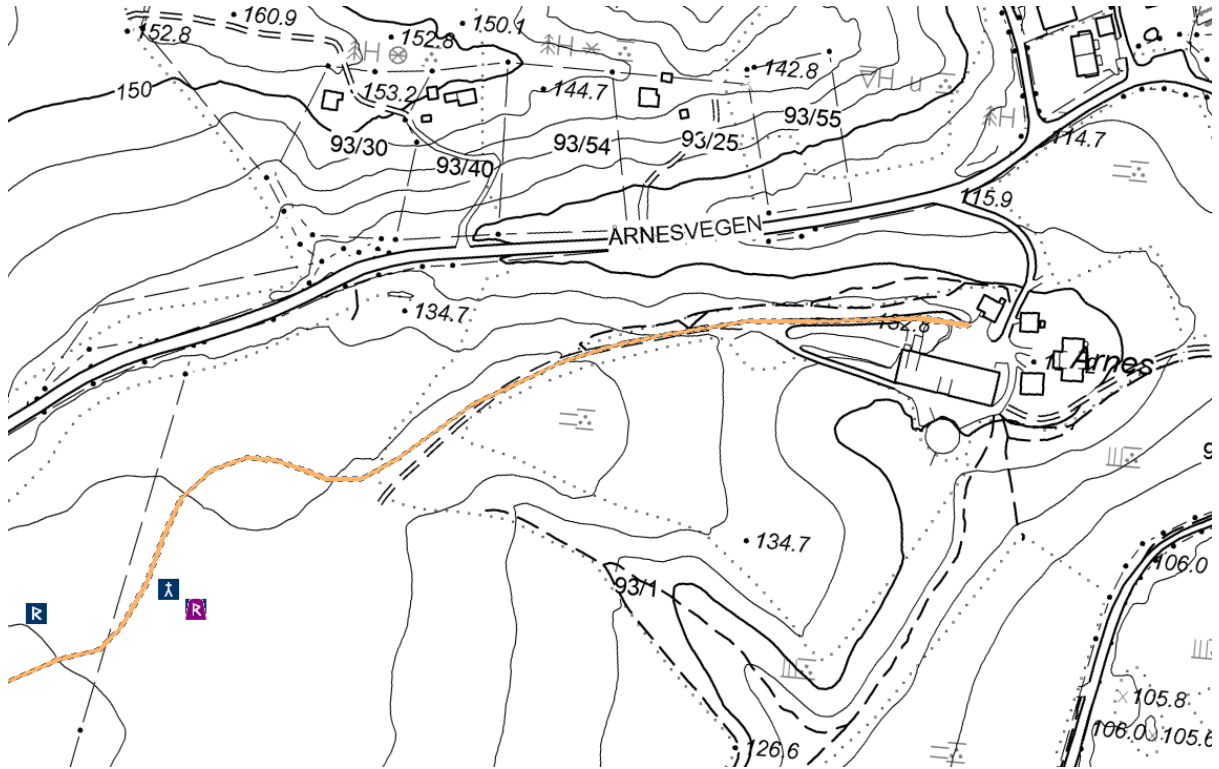
Rælingen kirke står på bnr. 25 av (gnr. 99) Fjerdingby. Rundt 1600 ble det reist en liten tømmerkirke, og denne ble i 1828 erstattet av en tømmerkirke som fortsatt står (NK 146). Kirkene ser hele tiden ut til å være reist på samme sted. Et bruk av Fjerdingby heter (99/23) Kirkeby, men dette er ikke ført hos Rygh. Ut fra lokaltopografien utgjør dagens Fjerdingby et velavgrenset gårdsvall med bekker som grense i nord og sør og Øyeren mot øst, men gårdsnavnet antyder at det kan være et bruksnavn (-by). I så fall kunne Rælingen ha vært navnet på denne enheten (jfr. NG 237). Fjerdingby var likevel bruksdelt ca. 1400 (*Fiardanarby ok nørdræ g^s*, RB 405), så det rimelige er at Fjerdingby nordre og (98) Fjerdingby søndre utgjorde opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Det ble ikke ført prestbol til kirken i 1393, og det lå heller ingen bygselpart i Fjerdingby til mensa ved Fet hovedkirke på 1570-tallet (St. 125f), hvilket kunne ha indikert et tidligere prestbol. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 2 nattleger *firir Fith ok Aker* og kirkene på Rælingen og Lørenskog, og han tok 4 huder i katedratikum for Fet og 1 *firir Ræling ok Løyrinskogh* (RB 561, DN VI:448). Aker var bygdenavnet på den del av Fet sogn som lå vest for Glomma og den del av Skedsmo sogn som lå øst for Leira (NG 245). (kartreferanse: CR 045-5-1).

ØYASETER KAPELL, gnr. ukj. (Rælingen sogn), Rælingen kommune

ID 76770

Et gårdsnavn Øyaseter er ikke kjent fra Rælingen, heller ikke som tapt navn – det er kjent kun fra innførselen i RB 1396 (jfr. NG 245). Muligens kan første ledd i navnet gå tilbake på innsjøen Øyeren. Kapellet er trolig enten en gammel høgendeskirke eller et gårdskapell (*oratorium*). Det må være nedlagt i god tid før reformasjonen siden det ikke er nevnt i JN.

Jan-Erik G. Eriksson tillegg 31.08.11:

<http://www.wold.ralingen.kommune.no/tjeneste.asp?tjeneste=187>

Etter kristendommens innføring på 1000/1100-tallet ble en av bygdas kirker, Øyaseter, reist i sentrum av området til By. Senere tingsted på Årnes kan tyde på administrativt fellesskap. Den andre kirken, sognekirken, ble reist på det andre maktsenteret i bygda, Fjerdingby. Bondehøvdingen på Fjerdingby styrte over store områder, på Fjerdingby var det offersted og tingsted.

Omkring år 1000 var Rælingen en bygd bestående av jevnstore selveiende bønder. Etter rikskongenes maktovertakelse og kristendommens innføring forandret eierforholdene til gardene seg fullstendig. I 1349, like før Svartedauen, var flesteparten av Rælingens bønder blitt leilendinger og måtte leie gardene av jordeiere, av kongen, kirker i Oslo, klostre og lokale kirker og prester.

Dette er sitat fra:

Lene Skovhold, 1989. Bygdehistorie for Rælingen. Bostedshistorie fra de eldste tider.

Side 16: ... "Tyngdepunktet i Søndre Rælingen ser ut å ha flyttet seg fra By-området og mot midtre delen av bygda. Gardere ser ut til å ha hatt et felles opphav. ... Etter kristendommens innføring på 1000-1100-tallet ble en av Rælingens to kirker, Øyaseter, reist i sentrum av dette området."

NB! Denne ligger i Hedmark, Øyset/Øiset, Kongsvinger kommune. ID 21468, jf. ID 85938

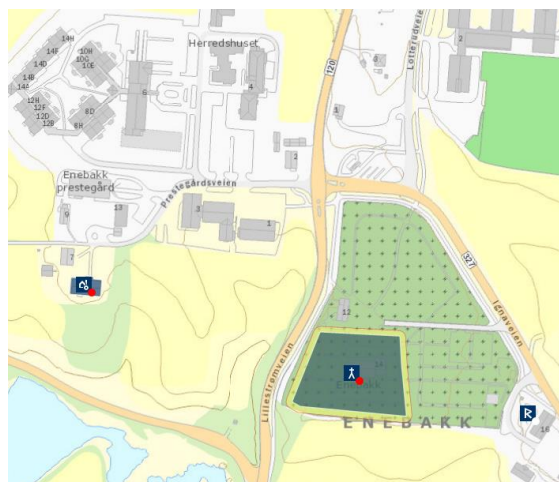
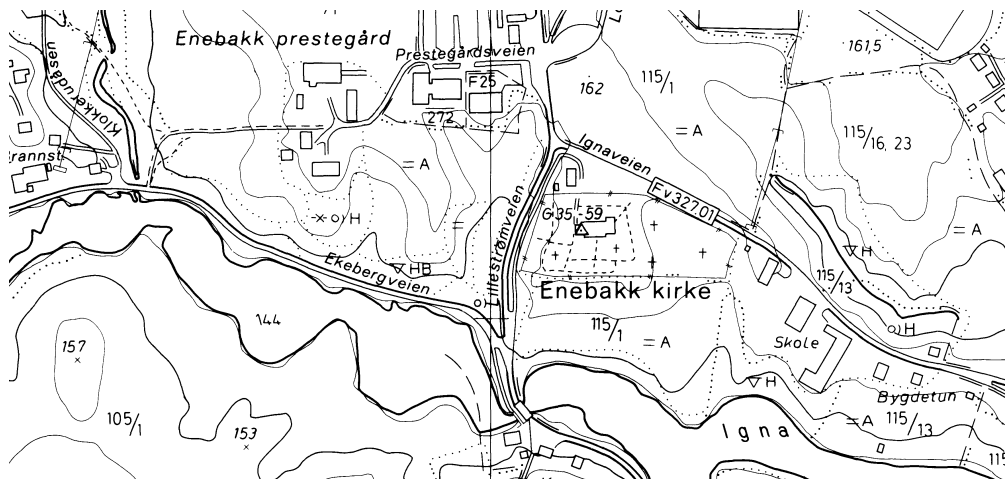
Jens Nilsson (Yngvar Nielsen 1885) s 8: "Vinger hoffuit kiercke, haffuer 2 annexer, Medskoug og Øyesetter. Midschouff ved mact, oc Øysesetter øde." I note 1 skriver Nielsen: Midtskogens eller Eidskogens kirke har sannsynliggvis fra først av været et kapel ved det sælehus, som fra gammel tid var indrettet ved alfarveien over Eidskogen, og som omtales i Haakon Haakonsons saga, kap 110 ... Øyasæters kirkia var indviet til St. Margareta. Den røde bog, s. 463 flg."

ENEBAKK KOMMUNE

ENEBAKK ST. BOTOLF (hovedkirke), gnr. 115 Enebakk prestegård (Enebakk sogn), Enebakk kommune

ID 84094

Den romanske steinkirken, som opprinnelig hadde rektangulært skip og smalere, rektangulært kor står på (gnr. 115) Enebakk prestegård hvis opprinnelige navn er Enebakk (NG 210). I løpet av 15- og 1600 tallet ble det bygd til tårn i vest og et sakristi på korets nordside, begge i stein (NK 117). Utfra lokaltopografi og gårdsgrenseløp bør (dagens gnr. 119) Tobøl regnes til opphavsgården Enebakk i tiden da kirken ble reist. Ca. 1400 ble prestbolet ført som *prestbolet* uten navn men med skyldstørrelse (RB 401) og var rimeligvis et bruk av kirkestedsgården. Dette bekreftes ved ordlyden i bl.a. et brev i 1373: *mer varom aa Jgnarbakka a prestgardenom* (DN III:382). En innførsel av en skyldpart i fortegnelsen over mensalgodset (*Klukkare sættreno*) i bygdelaget Kirkefjerdingen gjelder muligens (115/3) Klokkerud. Ifølge en opplysning i 1743 skal det ved kirken "effter beretning i de papistiske tiider have været et canonicat, hvilket og synes troeligt, effterdj kongetiendens halve deel her oppebæres af capitulares i Christiania" (Røgeberg 2003:366). I 1400 skulle biskopen under visitas ha 2 nattleger *firir Ignabakka* og han tok 4 huder i katedratikum, og presten skulle ifølge en dom av 1387 gjøre åbud på prestbolet hver tredje vinter (RB 561). I 1433 ble kirken ført opp som visitassted men uten antall nattleger (*a Ignabakkæ ... nætter*, DN VI:448). Kannik Eysteins nærvær på Enebakk 25. februar 1372 skyldtes trolig visitas (DN VIII:194). Sørøst for kirken renner Preståa ut i Øyeren. (kartreferanse: CR 041-5-2).

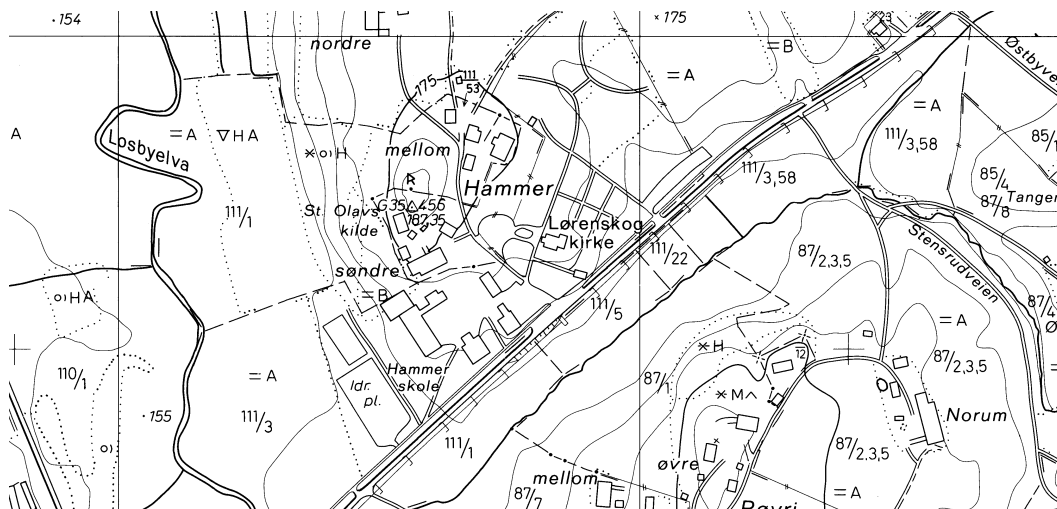

LØRENSKOG KOMMUNE

LØRENSKOG, gnr. 111 Hammer (Lørenskog sogn), Lørenskog kommune

ID 84364

Den romanske steinkirken, som har rektangulært skip og smalere, tilnærmet kvadratisk kor (NK 179), står på (gnr. 111) Hammer rett øst for gårdene og ned for en ås. Rygh har 1594 som eldste kilde til gårdsnavnet Hammer (NG 280), men muligens kan den skyldparten i *Hamre* som i 1393 lå til Gjerdrum kirkes mensa (RB 415), og som hos Rygh er ført til et bruk av (27) Fjælstad i nabosognet Gjerdrum (NG 303), i stedet gjelde Hammer i Lørenskog sogn (RB 682). Kirken er ikke nevnt med gårdsnavnet i middelalderen, kun bygdenavnet Lørenskog. Utfra lokaltopografi og navnetyper bør i tillegg til Hammer også (dagens gnr. 112) Torshov og (113) Nordby kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Eventuelt kunne denne ha hett *Leireimr* (jfr. NG 276). Det ble ikke ført prestbol til kirken i 1393 (RB 406), men på 1570-tallet lå det en bygselpart i Hammer til mensa ved Skedsmo hovedkirke (St. 127) hvilket er en indikasjon på et tidligere prestbol. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 2 nattleger *firir Fith ok Aker* og kirkene på Rælingen og Lørenskog, og han tok 4 huder i katedratikum for Fet og 1 *firir Ræling ok Løyrinskogh* (RB 561, DN VI:448). Aker var bygdenavnet på den del av Fet sogn som lå vest for Glomma og den del av Skedsmo sogn som lå øst for Leira (NG 245). Om lag 130 m nordvest for kirken, oppe på åsen ligger Olavskilde, en tradisjonslokalitet. (kartreferanse: CQ 045-5-1).

SKEDSMO KOMMUNE

SKEDSMO (hovedkirke), gnr. 22 Vollen nordre (Skedsmo sogn), Skedsmo kommune
ID 85451

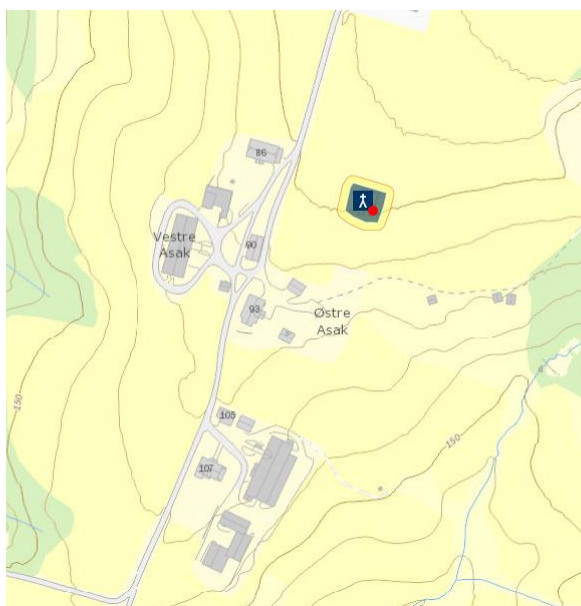
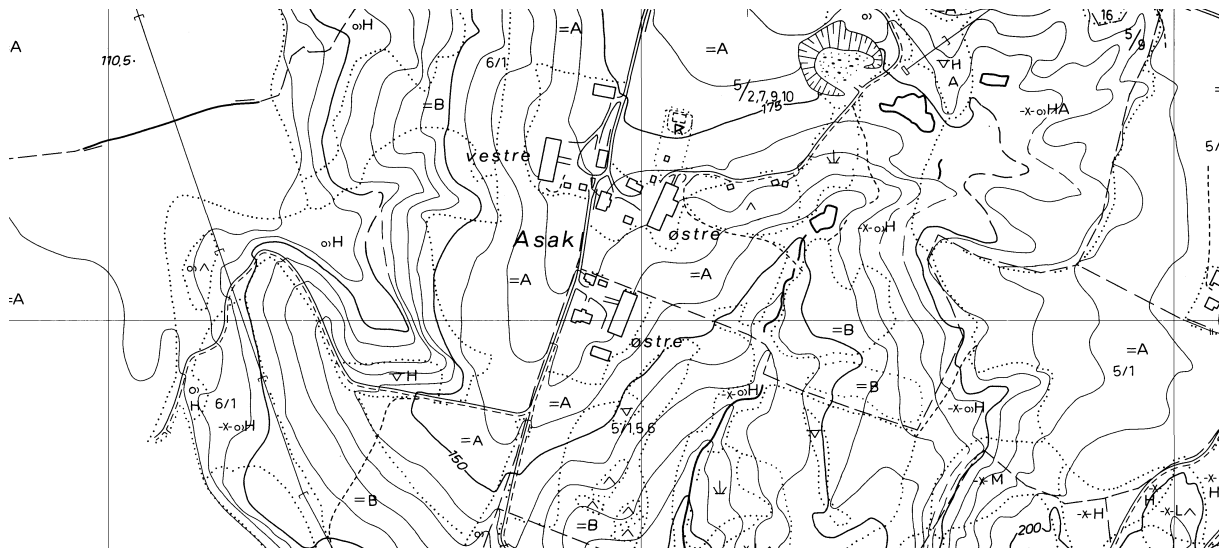
Den romanske steinkirken hadde opprinnelig rektangulært skip og smalere, rektangulært kor samt vesttårn. Kirken ble omfattende forandret 1858-64, og av middelalderkirken står bare skipets langmurer tilbake i full høyde (NK 168f). Kirken står på (gnr. 22) Vollen nordre, et bruksnavn trolig oppstått rundt 1600 (jfr. NG 267). Opphavsgården i tiden da kirken ble reist het trolig Skedsmo (jfr. NG 264) og må i tillegg til Vollen nordre ha bestått av (dagens gnr. 21) Skedsmovollen og (37) Skedsmo forrige prestegård. Til sammen utgjør dette gårdsvall det meste av arealet oppe på et avgrenset platå i ravinelandskapet. Skedsmovollen kaltes i 1594 *Kierckeuold* (NG 267). I 1393 ble prestbolet ført som *prestboleth alt* uten navn men med skyldstørrelse (RB 409), rimeligvis et bruk av kirkestedsgården. I 1400 skulle det gjøres åbud på prestbolet årlig med referanse til en to år gammel dom. Samtidig het det at biskopen under visitas skulle ha 2 nattleger *firi Skæidizmo*, 1 nattlege *firi Nytiudal ok Hakadal*, og at han årlig tok (samlet) 6 huder i katedratikum av de tre kirkene (RB 559f). I 1426 og 1433 skulle biskopen under visitas ha *ij nætter a Skeidzmo* (DN IV:829, VI:448). Biskop Gunnars tilstedeværelse på Skedsmo 5 mars 1454 skyldtes trolig visitas. Kirken har en romansk døpefont i kleber og en St. Olavsfigur fra første halvdel av 1200-tallet (NK 172f). Bruk under den tidligere prestegården er (37/2) Korset, hvilket trolig kan hensepile på et kors reist i friluft ved kirken, og (37/15) Prestmosen. (kartreferanse: CQ 047-5-4).

ASAK ST. MIKAEL (GUDLEIFS-ASAK), gnr. 5 Asak østre (Skedsmo sogn), Skedsmo kommune. Kirke nedlagt før 1590

ID 41993

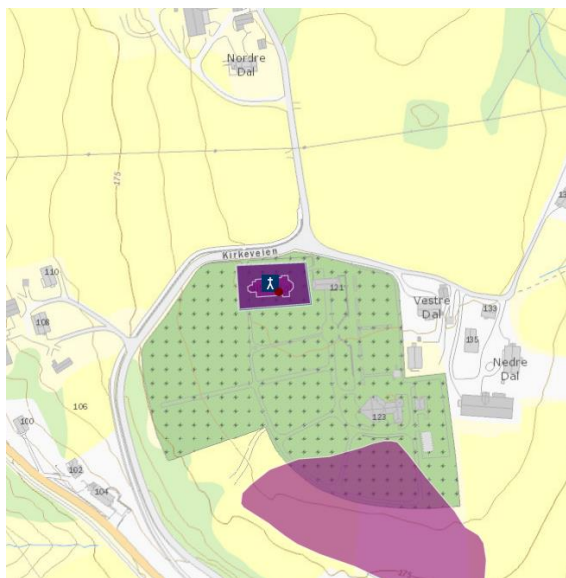
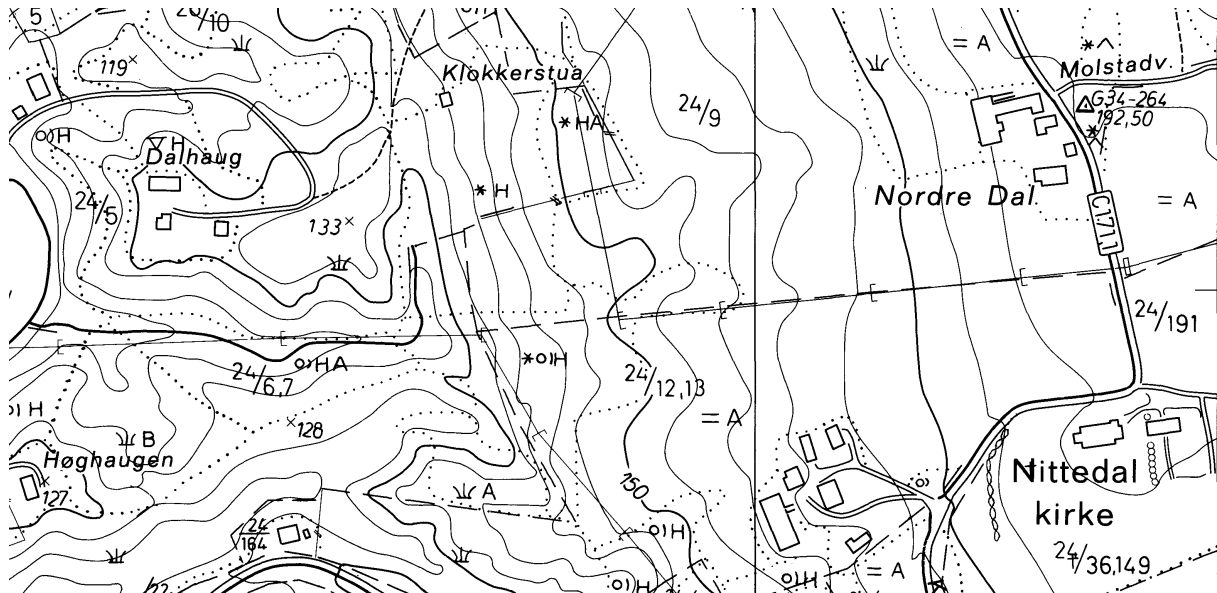
Kirken stod på (gnr. 5) Østre Asak like nord for nåværende bebyggelse. Steinkirken som ble delvis revet i 1673 bestod av ett rektangulært rom uten adskilt kor (NK 178). Til opphavsgården da kirken ble reist må iregnes (dagens gnr. 6) Asak vestre, (7) Asak mellom, (8) Asak øvre og (9) Asak nedre. I 1393 ble prestbolet ført som *prestboleth alt, Gudleifs Asaka* men uten skyldstørrelse (RB 414) og var rimeligvis et bruk steint og reint av kirkestedsgården. Samtidig lå det større og mindre parter i de øvrige bruk av Asak til både mensa og fabrica (RB 414f). Det kan se ut til at Asak allerede før 1393 var en kløyvd gård (jfr. *sydra gardenom i nørdrå Asakum, øystra gardenom ok tho j sydra lutanom* etc). Muligens dreier det seg om en såkalt storenhet, en gård (grend) bundet sammen av sosiale relasjoner snarere enn formelt eiermessige. På 1570-tallet lå det en skyldpart i *Aasack* til mensa ved Skedsmo hovedkirke (St. 127), men den var uten bygsel og kan således ikke ha vært prestbolet, så trolig er denne parten makeskiftet. Asak kirke lå som anneks til Skedsmo kirke 1545, for da makeskiftet Skedsmopresten med domkapitlet skyldparter som lå til *Assaker kirke oc prestbol* (DN VI:758). (kartreferanse: CR 046-5-1).

NITTEDAL KOMMUNE

DAL (NITTEDAL) ST. OLAV, gnr. 24 Dal nordre (Nittedal sogn), Nittedal kommune ID 85136

Den romanske steinkirken, som hadde rektangulært skip og smalere, rektangulært kor, ble revet i 1868 og en trekirke da oppført delvis på de gamle murene (NK 188). Kirken står på (gnr. 24) Dal nordre. Til opphavsgården da kirken ble reist må i tillegg til Dal nordre regnes (dagens gnr. 25) Dal nedre og (26) Dal østre. Det ble ikke ført prestbol til kirken i 1393 (RB 412), og det lå heller ingen bygselparter i Dal til mensa ved Skedsmo hovedkirke på 1570-tallet (St. 127f) og som kunne ha gitt indikasjoner på et tidligere prestbol til Nittedal kirke. I 1400 tok biskopen under visitas 2 nattleger *firi Skæidzmo*, 1 nattlege *firi Nytiudal ok Hakadal*, og han tok årlig (samlet) 6 huder i katedratikum av de tre kirkene (RB 559f). Kirken har en kum fra en romansk døpefont i kleber. Den har vært rød malt og er seinere overkalket (NK 191). Et bruk av Dal nordre ca. 450 m meter nordvest for kirken heter ifølge ØK Klokkerstua, men det er usikkert hvor gammelt navnet er. (kartreferanse: CP 047-5-2).

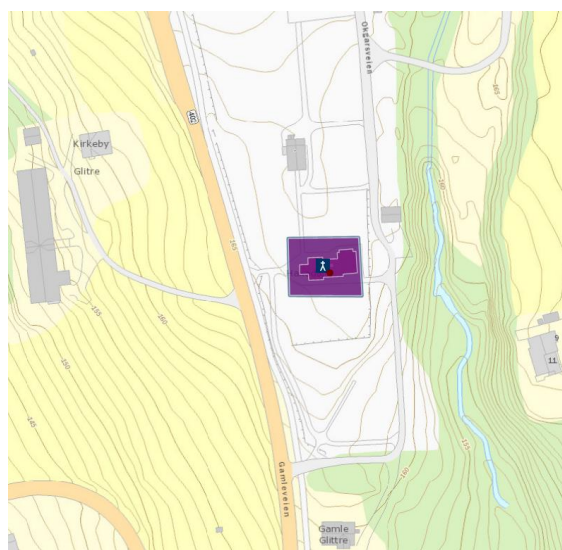
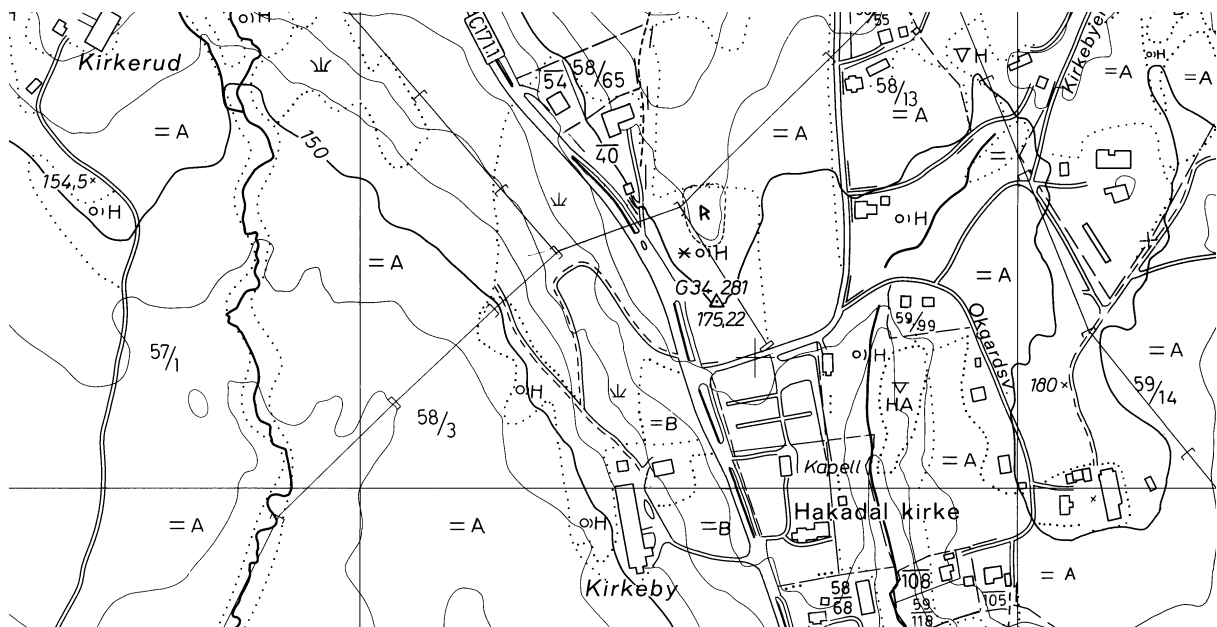

HAKADAL ST. LAVRANS, gnr. 58 Kirkeby østre (Hakadal sogn), Nittedal kommune.

Kirke nedlagt før 1590

ID 84461

Kirken ble betegnet som et øde kapell på 1590-tallet men ble trolig ikke lagt ned, for en ny tømmerkirke ble reist på (trolig) samme tuft tidlig på 1600-tallet (NK 193). I 1393 ble prestbolet ført som *alt prestbolet* uten navn og uten skyldstørrelse (RB 413), så rimeligvis var det et bruk steint og reint av kirkestedsgården. Til samme tid lå det andre gårdparter til kirkens fabrica: *Jtem j Kirkiu rudhi øyris bol gaf Øyfuinder a Kirkiu by* (RB 414). Kirken står på (gnr. 58) Kirkeby østre, og utfra lokaltopografi og gårdsgrenseløp bør (dagens gnr. 59) Kirkeby vestre og nabogården (57) Kirkerud regnes til opphavsgården da kirken ble reist. Kirkestedsgårdens opprinnelige navn er tapt. I 1400 tok biskopen under visitas 2 nattleger *firi Skæidzmo*, 1 nattlege *firi Nytiudal ok Hakadal*, og han tok årlig (samlet) 6 huder i katedratikum av de tre kirkene (RB 559f). Nærmere 200 m nord for kirken ligger restene av et gravfelt. (kartreferanse: CP 049-5-1).

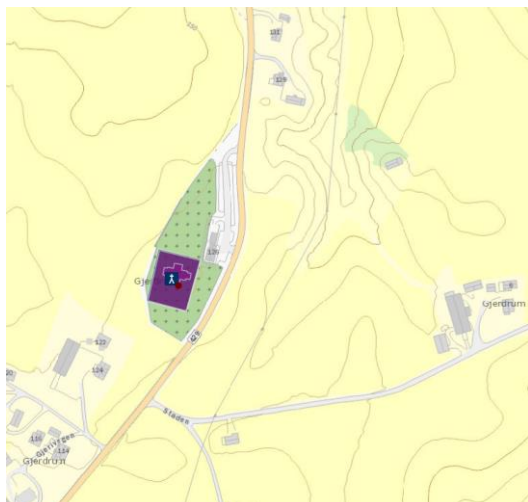
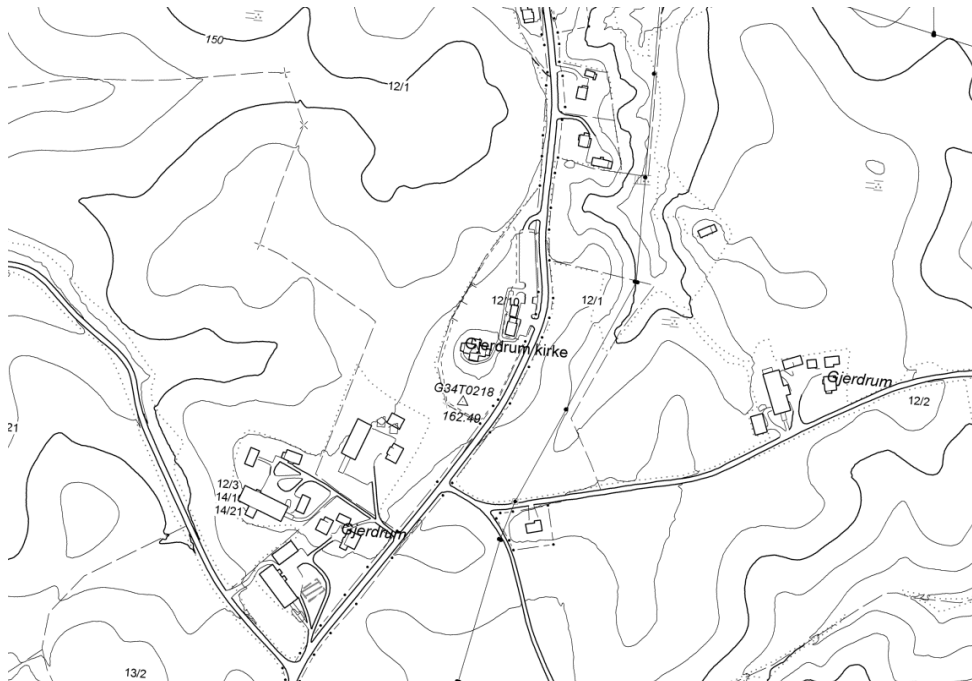

GJERDRUM KOMMUNE

GJERDRUM ST. PETER OG ST. PAUL (hovedkirke), gnr. 12 Gjerdrum nordre (Gjerdrum sogn), Gjerdrum kommune

ID 84251

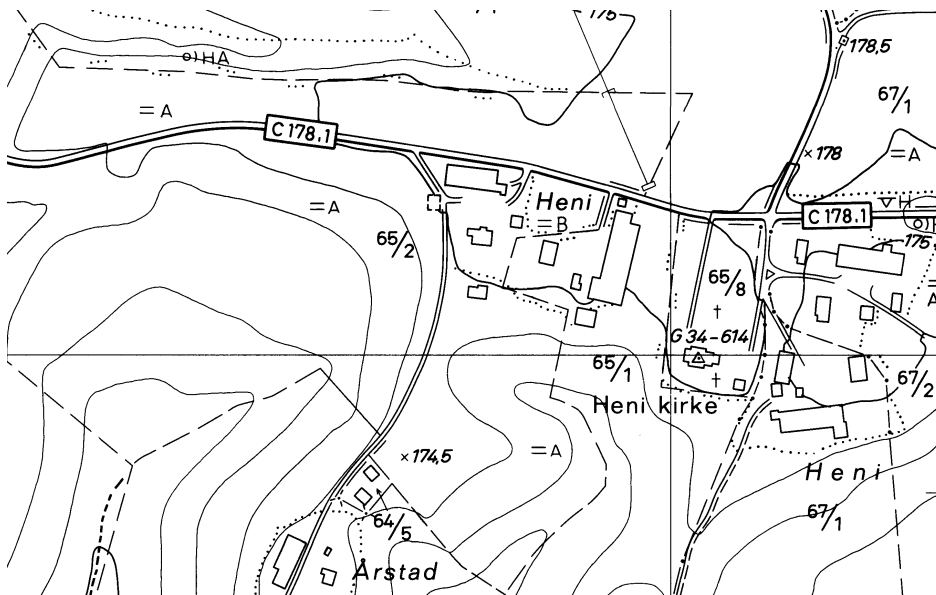
Dagens kirke ble reist i 1686, trolig på samme tuft som den forrige kirken (NK 200). Kirken står på (gnr. 12) Gjerdrum nordre midt mellom dagens to tun. Til opphavsgården i tiden da kirken ble reist hører også (13) Gjerdrum søndre og (11) Gjerdrum prestegård, samt utfra lokaltopografi og gårdsgrenseløp trolig også (14. 15) Smestad nordre og søndre. I 1393 ble prestbolet ført som *Austby prestbolet allt* men uten skyldstørrelse (RB 415), rimeligvis da et bruk steint og reint av kirkestedsgården. *Austby* (*Ousby* på 1590-tallet, JN 332) er identisk med dagens prestegård (NG 297). Ca. 1390 var det øvrige av Gjerdrum fortsatt på ”private hender”, da så vel *Ormer* som *Asæ a Gærdrine* på denne tiden var å finne blant givere av jordegods til kirkens mensa og fabrica. I 1426 og 1433 skulle biskopen under visitas ha *a Gærdrini j nat* (DN IV:829, VI:448). (kartreferanse: CR 049-5-3).

HENI STA. MARIA OG ST. MIKAEL, gnr. 65 Heni søndre (Heni sogn), Gjerdrum kommune

ID 84548

Dagens kirke ble reist i 1864, trolig på samme tuft som den forrige (NK 208). Kirken står på (gnr. 65) Heni søndre, tett opp i tunet. Til opphavsgården da kirken ble reist må irlines (dagens gnr. 67) Heni nordre, samt utfra lokaltopografi og gårdsgrenseløp trolig også (66) Korsmo, (64) Årstad, (16. 17) Vang nordre og søndre samt (18) Tveit. Det ble ikke ført prestbol til kirken i 1393 (RB 417), og det lå heller ingen byselpart i Heni til mensa ved Gjerdrum hovedkirke på 1570-tallet (St. 103), og som kunne ha indikert et tidligere prestbol til kirken på Heni. Kirken ble i seinmiddelalder rimeligvis betjent fra Gjerdrum hovedkirke. Et bruk av Heni nordre kalles (67/5) Munkeli, en antydning om tidligere stedfast nærvær av prest i middelalderen, muligens en form for prestebosted. Ifølge Rygh er Korsmo et nyere navn (NG 302), men om så var er ikke det til hinder for at en muntlig tradisjon først etter lang tid kan ha nedfelt seg i et matrikulert gårdsnavn. Korsmo kan eventuelt referere til stedet der det i middelalderen stod et kors i friluft. (kartreferanse: CQ 049-5-2).

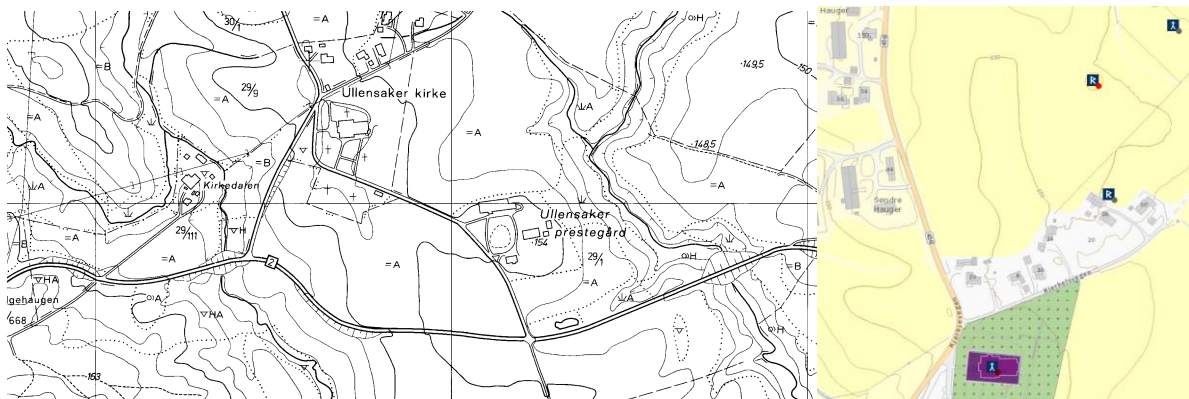
ULLENSAKER KOMMUNE

ULLENSAKER DØPEREN JOHANNES OG ST. OLAV (hovedkirke), gnr. 29

Ullensaker prestegård (Ullensaker sogn), Ullensaker kommune

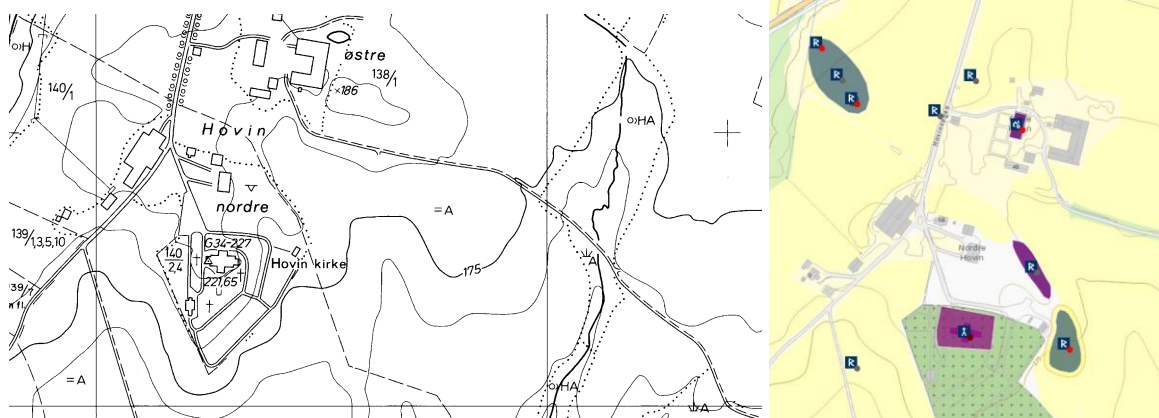
ID 175393 og ID 85714

Ullensaker romanske steinkirke stod et ca. 400 m nordnordøst for dagens kirke, ved et sideløp til Hynnabekken. Den ble ødelagt ved jordfall på (slutten av) 1400-tallet og så godt som intet er kjent med hensyn til dens bygning. En stavkirke ble så bygd der dagens kirke står, på grunnen til (gnr. 29) Ullensaker prestegård. Stavkirken ble utvidet til korskirke ca. 1650 og revet 1768, da en ny tømret korskirke ble reist på samme sted. Denne brant 1952 og en betongkirke ble innviet 1958 (NK 215ff). I 1393 ble prestbolet ført som *Prestbolet alt* uten navn men med skyldstørrelse (RB 437), rimeligvis et bruk steint og reint av kirkestedsgården. I begynnelsen av 1500-tallet skifter kirkens navn i de skriftlige kilder fra Ullenshov til Ullensaker (jfr. NG 306). Sognavnet er ikke så konsistent, men det kan skyldes at de fleste kildebelegg her er fra Akershusregisteret og navnet således kan være endret da dette registeret ble utferdiget. Årsaken til navneskiftet er trolig at den yngre trekirken ble reist på et annet bruk av kirkestedsgården og at dettes navn var Ullensaker (jfr. NG 310, NK 216). Ifølge Rygh bør *Ullinshof* være det gamle navnet på kirkestedsgården (NG 306). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper må (dagens gnr. 27) Kroksrud og (28) Hilleren kunne igrænes i opphavsgården da kirken ble reist. I 1400 het det at det skulle gjøres åbud på prestbolet hver tredje vinter, at biskopen skulle ha 3 nattleger *firi Vllinshof kirkiu* under visitas, og at han tok 6 huder i katedratikum *huerio aare* (RB 557). Også i 1433 skulle biskopen under visitas ha 3 nattleger *a Vllinshof* (DN VI:448). Fra middelalderen er det bevart en døpefont i kleber fra rundt 1140 samt en rekke dørringer fra 1200-tallet (NK 224ff). Et bruk av prestegården kalles (29/111) Kirkedalen. (kartreferanse: CR 049-5-4).

HOVIN STA. MARIA, gnr. 140 Hovin nordre (Hovin sogn), Ullensaker kommune
ID 84654

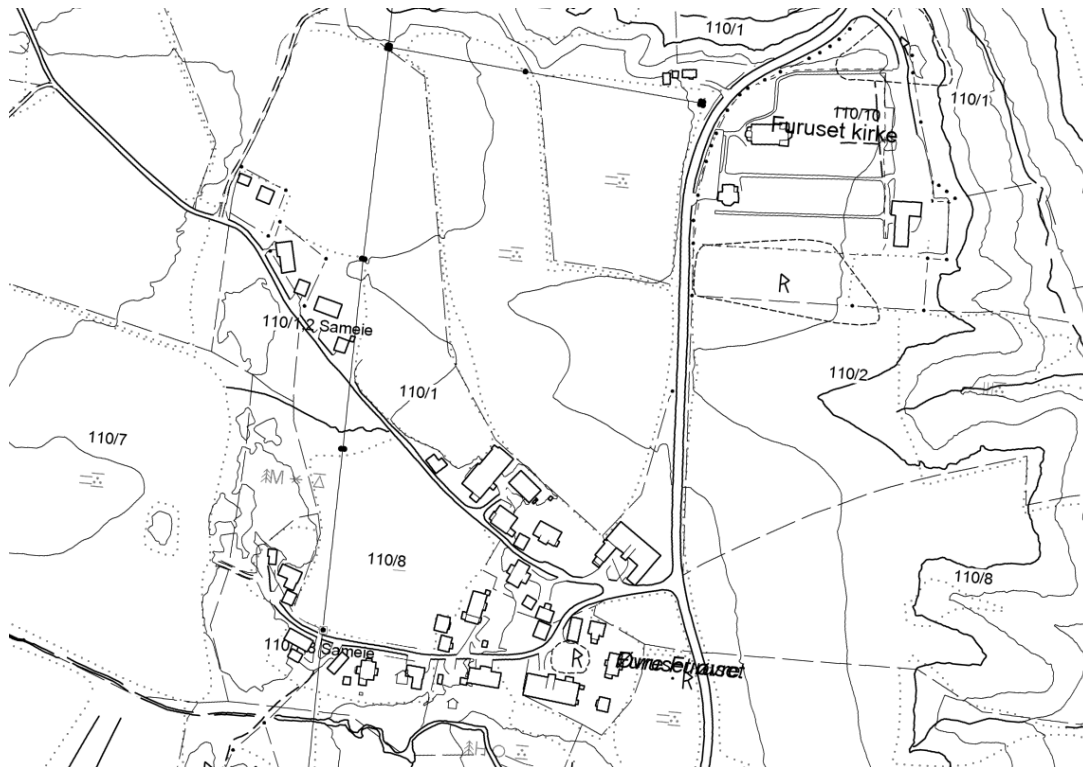
Den eldste kjente kirken på Hovin var en stavkirke som 1695 ble erstattet av den nåværende tømrede korskirken (NK 232). Den eldre stavkirken stod trolig tett opp mot kirkens nordre korsarm. Kirken står på (dagens gnr. 140) Hovin nordre rett sør for gårdstunet. Til kirkestedsgården hører videre (dagens gnr. 138) Hovin østre, (139) Hovin øvre og (141) Hovin nedre. Hovin ble skattet for fire fullgårder i 1666 (NG 323). I 1393 ble prestbolet ført som *Lautini halft sem er prestboleth*, strøket av en yngre hånd (RB 426 note 1), men uansett viser det til et prestbol uten navn og som trolig var et bruk steint og reint av *Lautini*. På 1570-tallet lå en bygselpart i *Løuthim i Jessim* til mensa ved Ullensaker hovedkirke (St. 101), rimeligvis det tidligere prestbolet. (Gnr. 152) Lauten er nabogård til Hovin i vest og ligger mellom denne og (151) Gislevoll som også var kirkestedsgård i middelalderen. Samtlige av disse tre gårdene er nevnt i en rekke diplomer i middelalderen, og både Hovin og Lauten er – *vin* gårder (NG 322, 324). Dessuten var både Hovin og Lauten hovedgårder i prebender ved domkirken i Oslo på 1300-tallet (*prebenda Hawin*, PN. 133, *Hofuinar prebenda*, RB 250, *Lautina prouenta*, RB 267). Det er derfor mindre sannsynlig at Lauten skulle være skilt ut fra Hovin og at prestbolet på *Lautini* i 1393 dermed skulle ha vært bruk av Hovin. Mer trolig er det at prestbolet på Lauten viser til en tidligere kirke på denne gården. En mulighet er at den kan ha vært lagt ned tidligere på 1300-tallet, eller at den var gått over til å bli et bønnehus (oratorium) til bruk for prebendepresten og gårdens folk. Uansett ble prestbolet på Lauten opprettholdt for presten på Hovin, som tydeligvis ikke hadde slikt på kirkestedsgården. Da så ”den yngre hånden” i RB strøk ut prestbolet til kirken på Hovin, betyr nok ikke det annet enn at denne kirken da mistet sin egen prest og ble betjent fra hovedkirken på Ullensaker. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 2 nattleger *firi Hofwini* og han tok 8 huder (samlet) i katedratikum årlig fra Hovin og Lund kirker. Samtidig ble det notert at presten skulle gjøre åbud *a allan gardhen* hver tredje vinter, slik en tidligere dom hadde stadfestet (RB 558). Biskop Øystein hadde i 1393 skiftet det aller meste av Hovin kirkes landskyld mellom mensa og fabrica, og i tillegg hadde han overført ladskylden fra kirken på Gislevoll. Kirken står ca. 750 m sørvest for Raknehaugen. (kartreferanse: CR 050-5-2).

FURUSET, gnr. 109 Furuset øvre (Ullensaker sogn), Ullensaker kommune

ID 80480

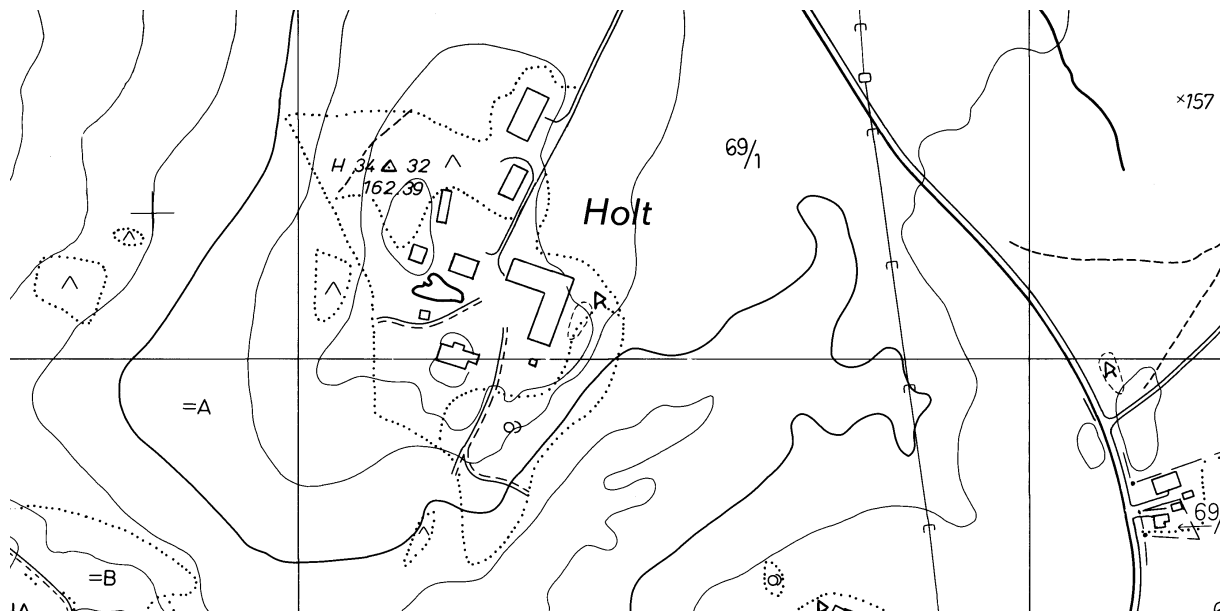
Kirken skal ha stått der våningshuset på søndre tun på (gnr. 109) Furuset øvre nå står. Her er det ved flere anledninger funnet skjeletter. Ny kirke ble bygd på (110) Furuset nordre i 1879, rett nord for gårdstunet og 350 m nordnordøst for den middelalderske kirkelokaliteten (NK 245). Det ble i 1393 ikke ført prestbol til kirken (RB 435), men den bygselparten i *Furresether* som på 1570-tallet lå til mensa ved Ullensaker hovedkirke (St. 102) er en indikasjon på et tidligere prestbol til Furuset kirke. Til kirkestedsgården da kirken ble reist må ıregnes også Furuset øvre. Dagens kirke står i kanten av et gravfelt. (kartreferanse: CS 050-5-2/051-5-4).

HOLT, gnr. 69 Holt (Ullensaker sogn), Ullensaker kommune

ID 80504

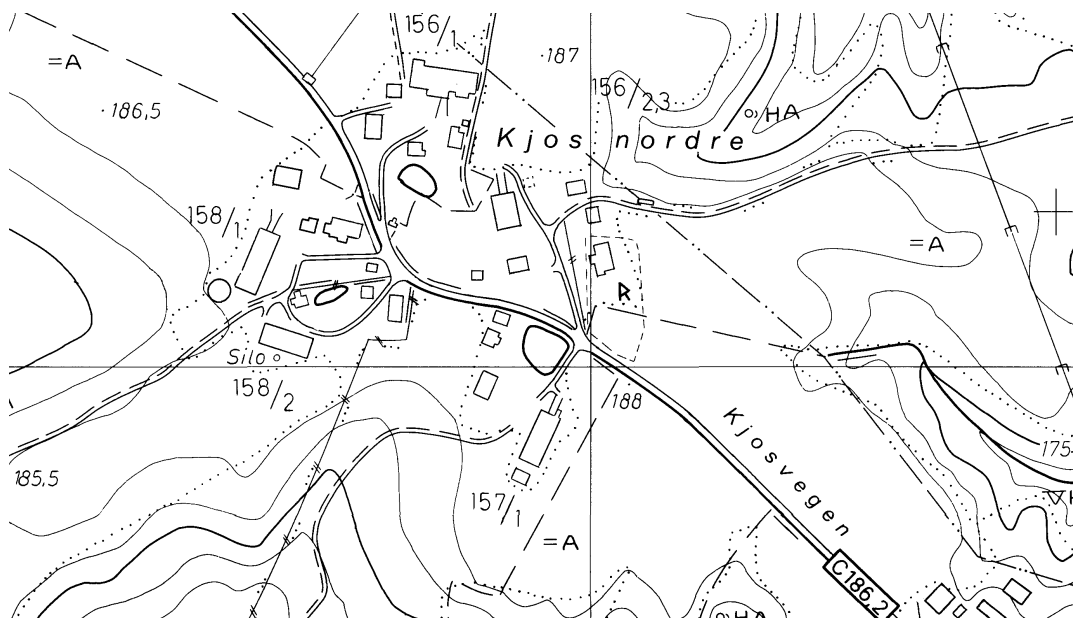
Kirken, som trolig ble lagt ned i løpet av 1600-tallet, skal ha stått i østkanten av gårdstunet om lag der låven står nå (NK 244). I 1393 ble det ikke ført prestbol til kirken (RB 434). Det lå heller ingen bygselpart i Holt til mensa ved Ullensaker hovedkirke på 1570-tallet (St. 101f), og som kunne ha gitt en sterk indikasjon på et tidligere prestbol ved Holt kirke. (kartreferanse: CS 049-5-4).

KJOS ST. MIKAEL OG STA. AGNETE, gnr. 158 Kjos nordre (Hovin sogn), Ullensaker kommune

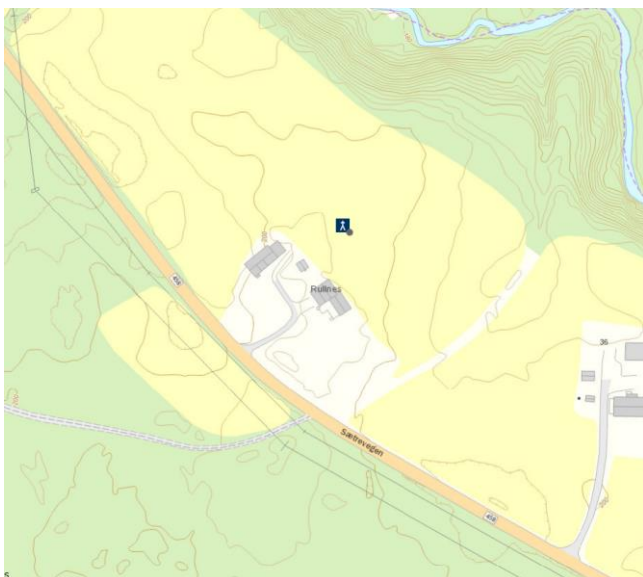
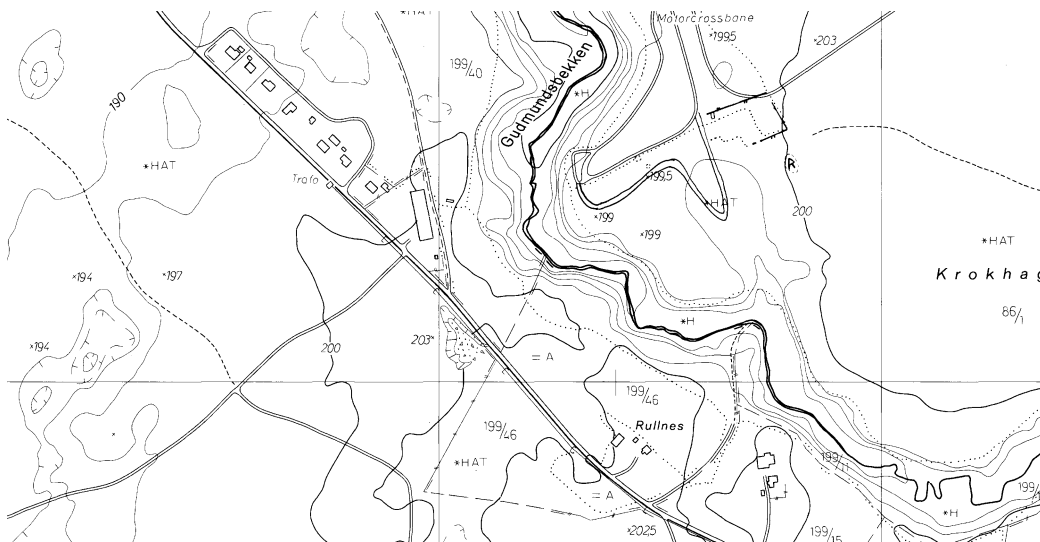
ID 32593

Kirken, som trolig ble lagt ned på 1600-tallet, skal ha stått på tunet til (gnr. 158) Kjos nordre. Nord for tunene ligger Kirkejordet, og kirkegården skal være påvist ved graving for husbygging i nyere tid (NK 244). Til kirkestedsgården hører videre de øvrige (154-157) Kjosgårdene. I 1393 ble det som utfra navnet bør ha vært prestbolet ført første i fortegnelsen over mensa som en skyldpart i Prestbønom (RB 428). Siden denne skyldparten ikke finnes igjen på 1570-tallet som skyldpart eller bygselpart til Ullensaker hovedkirke (St. 101ff), eller som liggende til en annen skylddeier (NG 324, 329ff), er det sannsynlig at den i seinmiddelalderen er blitt makeskiftet tilbake til eierne av Kjos. Siden skyldparten ikke presiseres som J prestbolet eller J prestbolet Prestbønom el.l. kan det være at den da ikke var prestbol men kun en skyldpart til mensa. Navnet viser ikke nødvendigvis til et tidligere prestbol på Kjos i tiden før 1393, men det viser i alle fall til at det hadde bodd prest på gården. En rune-R på ØK på østsiden av tunet på Kjos nordre representerer trolig et gravfelt. (kartreferanse: CR 051-5-3). (Ny tekst 14.02.14 Jan Brendalsmo)

HELLIG GUDMUNDS KAPELL, gnr. 199 Dal (Hovin sogn), Ullensaker kommune
ID 84969

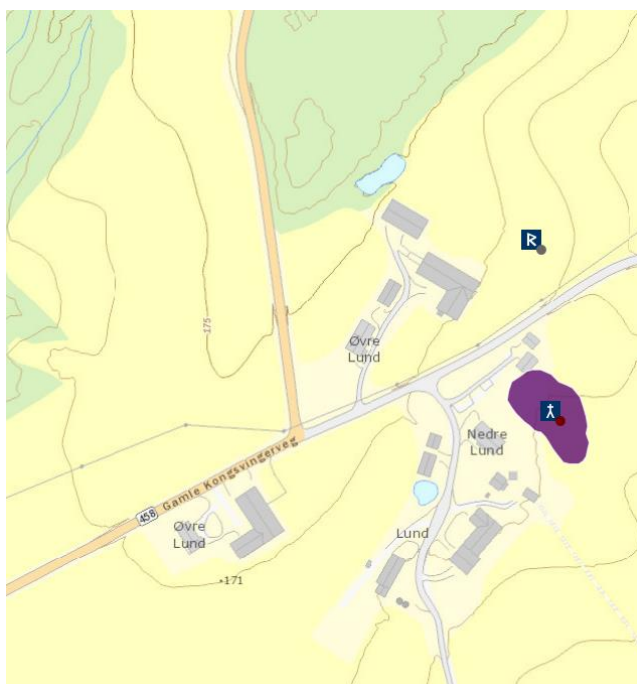
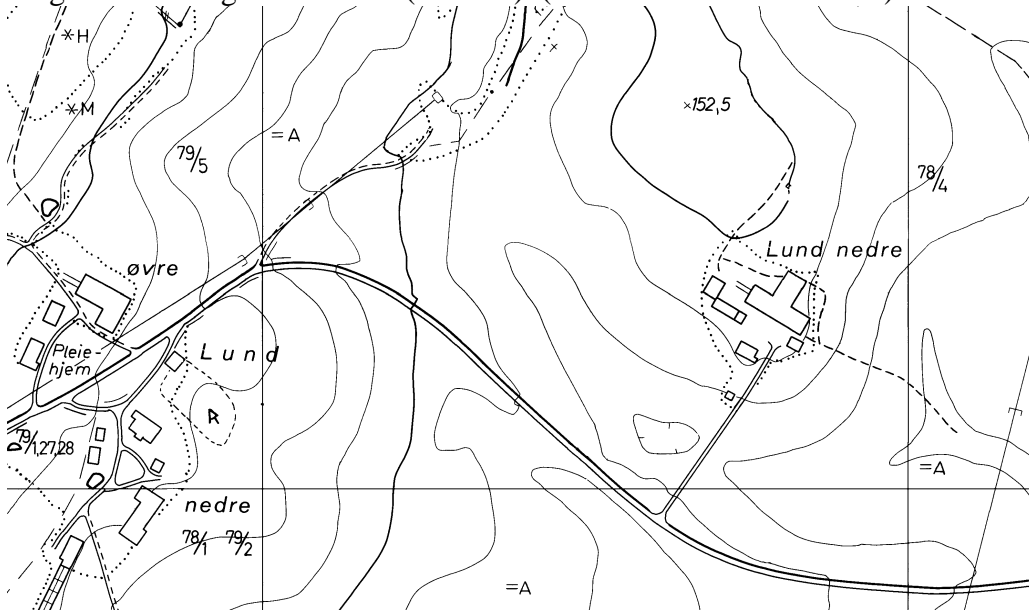
Kapellet er ikke omtalt verken i RB eller St, kun JN nevner det og da som et fungerende kapell på linje med kapellene på Furuset, Holt, Kjos og Lund. Det er noe usikkerhet rundt lokaliseringen av kapellet. Muligens kan det ha stått ved Gardermoen utfra presiseringen *paa Moen* (NG 334). Ifølge lokal tradisjon kan det derimot ha stått på (gnr. 199/46) Rullnes under (199/3) Sætre – som igjen ligger under (199) Dal – helt nord i bygda (NK 244f). Trolig var kapellet bygd med utgangspunkt i en av de mange såkalte bondehelgener. Av kallsboken 1732 framgår at Hellig Gudmund ble ansett som en bygdehelgen ”hvortil mange siuge og skrøbelige søgte hen at bære offer... Nu Gud være æret er det Dødt og Magtesløs, og stokkerne hvormed den var indheignet, og det den tid befundne offer til sammen gebrændt; efftersom i hvor offte den tilforn blev Ruineret blev den stedze igjen af samme gamle Tømere opbyggt” (NK 245). Ifølge Daae dreide det seg egentlig om den hellige biskop Gudmund Aressøn på Hole (1201-1237). Han ble dyrket også i Norge ”og havde her et Capel i den nu saakaldte Majorskov paa Grændsen af Eidsvold og Ullensaker. Capellets Navn gav senere Anledning til et fulstændig opdigtet Stedsagn om en ny St. Gudmund, en romeriksk Bondegut, hvem nogle Kvinder skulde have lemlæstet og dræbt efter et forgjæves Forsøg paa at forføre ham til Udsædelighed” (Daae 1879:211). (kartreferanse: CS 052-5-1).

LUND STA. MARGARETA, gnr. 78 Lund nedre (Ullensaker sogn), Ullensaker kommune.
Kirke nedlagt før 1590

ID 22355

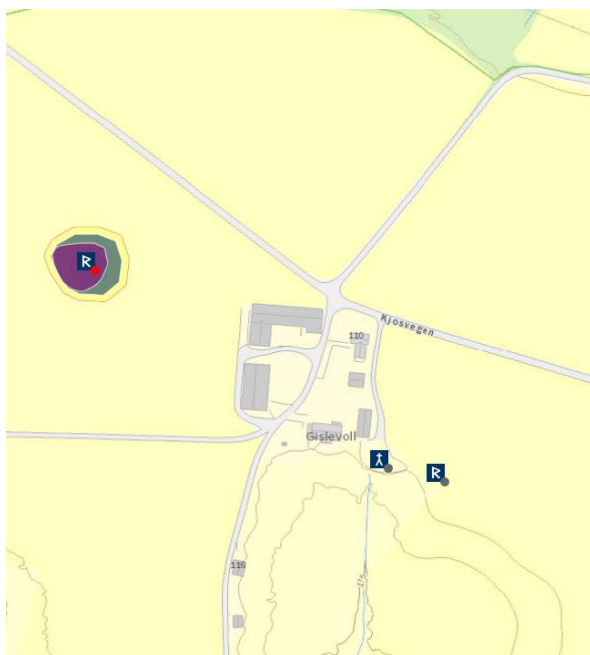
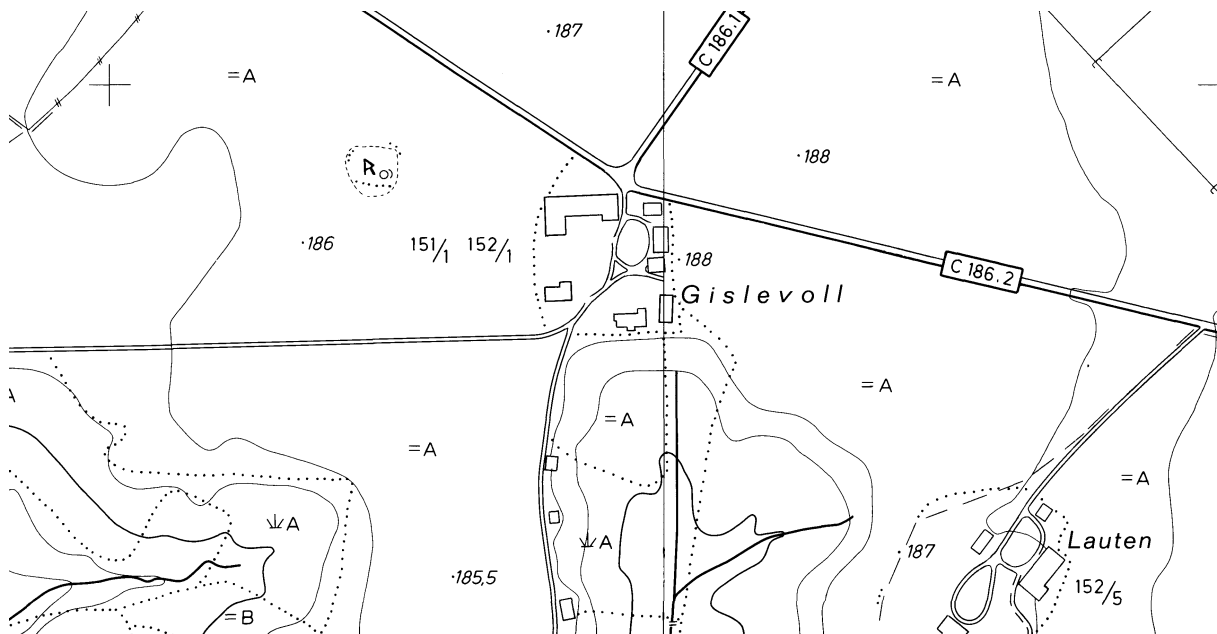
Kirken, som ble lagt ned på slutten av 1500-tallet, skal ha stått på Kirkejordet rett nordøst for tunet på (gnr. 78) Lund nedre (NK 244). Til kirkestedsgården hørte videre (dagens gnr. 79) Lund øvre. I 1393 ble prestbolet ført som *prestboleth Lund j Kise* men med skyldstørrelse (RB 435), rimeligvis et bruk steint og reint i kirkestedsgården. På 1570-tallet lå det bygselparter i både *Lundt* og *Lundt østre* til mensa ved Ullensaker hovedkirke (St. 101), hvorav den ene av dem rimeligvis representerte det tidligere prestbolet. På 1570-tallet var landskylden til kirkens fabrica nylig lagt til fabrica ved Ullensaker hovedkirke (St. 102, 101), hvilket viser at kirken da var bestemt nedlagt. Nedleggelsen var et faktum 20 år seinere (JN 8). I 1400 skulle biskopen under visitas ha 2 nattleger *firi Lundh* og han tok 8 huder (samlet) i katedratikum årlig fra Hovin og Lund kirker (RB 558). (kartreferanse: CS 049-5-2).

GISLEVOLL, gnr. 151 Gislevoll (Hovin sogn), Ullensaker kommune. Kirke nedlagt før 1590

ID 84246

Det er ikke nærmere kjent hvor på Gislevoll middelalderkirken skal ha stått (NK 244). Gislevoll er nabogård til kirkestedsgårdene Kjos, Lauten og Hovin. Kirken var trolig nedlagt/forfalt allerede i 1393 eller kort før, for biskop Eystein overførte under visitasen dette året kirkens landskyld til mensa og fabrica til Hovin kirke (RB 427f). Samtidig ble det presisert at Hovin kirke og prest skulle ta full tiendelut av gården Gislevoll. Det ble ikke nevnt prestbol til Gislevoll kirke i 1393 innenfor det mensalgodset som da ble overført, ei heller skyldparter i Gislevoll (RB 427). På 1570-tallet lå det heller ingen bygselparter i Gislevoll til mensa ved Ullensaker hovedkirke (St. 102f) og som kunne ha indikert et tidligere prestbol ved Gislevoll kirke. (kartreferanse: CR 050-5-1).

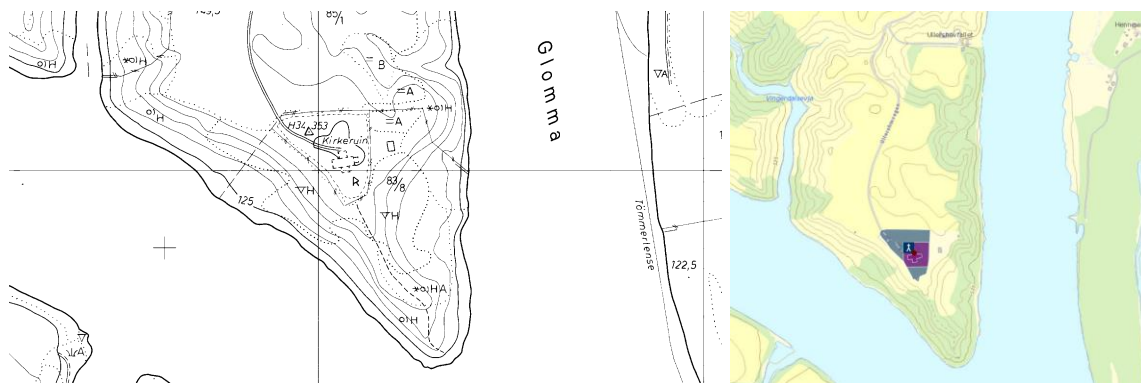

NES KOMMUNE

NES (hovedkirke), gnr. 83 Nes prestegård (= Disen, Nes sogn), Nes kommune

ID 80265

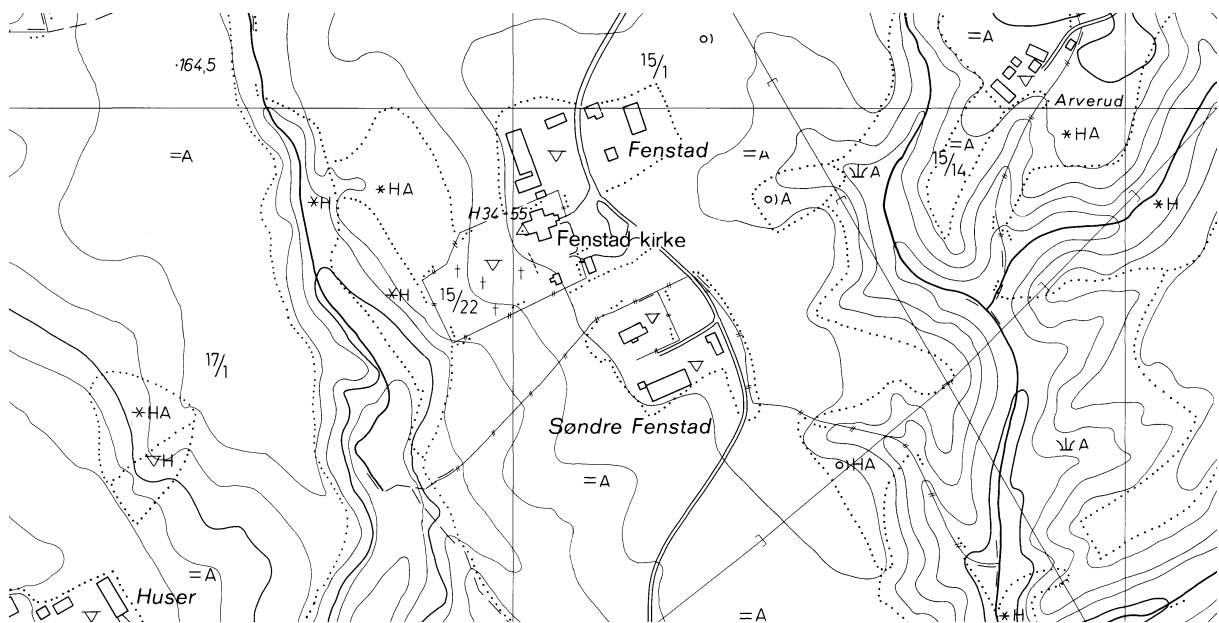
Den romanske steinkirken på Nes hadde opprinnelig rektangulært skip og smalere, nær kvadratisk kor med apsidal avslutning. I løpet av middelalderen ble først koret forlenget og fikk rektangulært grunnplan, og deretter ble det utvidet i bredden slik at kirken utvendig framstod som en homogen, rektangulær bygning. I 1697 ble det bygd til tverrarm på skipet og koret fikk en kort, smalere forlengelse slik at bygningen samlet fikk korsformet grunnplan. Kirken ble totalskadet ved brann i 1854 og står nå som ruin (NK 246ff). Kirkeruinen står på bnr. 8 under Nes prestegård, på spissen av odden der Glomma og Vorma møtes. Dagens kirke stod ferdig 1860 ca. 1,5 km mot nord på (84) Ullershov nordre. I 1394 ble prestbolet ført som *Ness allt prestbolet* men uten skyldstørrelse (RB 471) og var rimeligvis et bruk steint og reint av kirkestedsgården. Presten skulle gjøre åbud hver tredje vinter (RB 556). Et brev utferdiget 1343 *j suæmfstofuo prestrens* antyder at prestbolet allerede da var et regulært gårdsbruk (DN IV:275). På 1590-tallet skjedde en rekke elvebrudd, og da Jens Nilsson i 1597 besøkte prestegården hadde de to elvene gravd seg inn omtrent dit de er i dag (JN 447f). Nes prestegård ble oppgitt i 1723 etter en rekke elvebrudd som nær fullstendig hadde ødelagt gården, og dagens prestegård het opprinnelig *Korndisin* (NG 341, 345). Denne var på 1570-tallet prestens avlsgård og ble brukt under prestegården (St. 109). *Korndisin* må likevel ha vært del av opphavsgården Nes da kirken ble reist, i og med at kirken ble bygd på hva som er den nåværende prestegårdens grunn. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper er det rimelig å anta at prestegården, (84. 85.) Ullershov nordre og søndre samt (86. 87) Vormnes nordre og søndre har vært del av opphavsgården i tiden da kirken ble reist (jfr. NG 345). I 1394 lå en part i *Varmunese j sydra gardenom* til Nes kirkes mensa (RB 473), hvilket viser at kirkestedsgården da var kløyvd i Vormnes og Nes. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 3 nattleger *firi Næs ok Fenastada kirkiu*, 1 nattlege *firi Hennini ok Druggonæs*, 1 nattlege *firi Frøofs Vdionæs ok Aulini*, og han tok årlig (samlet) 10 huder i katedratikum (RB 557). I 1426 skulle biskopen under visitas ha *iiij næter a Nesi* (DN IV:829), i 1433 *ij nætter* (DN VI:448). 25 februar 1391 var biskop Eystein og 2 kanniker på visitas på Nes (DN IV:588), og trolig var erkeprest Hjarrand ute i samme ærend 12 september 1343 (DN IV:275). Et pavebrev av 1511 viser at domkapitlet i Oslo hadde patronatsrett til Nes kirke (DN XVII:801). 1497 erkjente almuene i *Ness tredingh* seg medskyldig i å ha slått i hjel fogden som skulle innkreve kongens vissøre (DN II:996), og to år seinere var bøtelisten klar (DN XIII:162 jfr. XIII:164). Kirken hadde en middelaldersk døpefont i kleber (NK 253). (kartreferanse: CU 050-5-1).

FENSTAD, gnr. 15 Fenstad nordre (Fenstad sogn), Nes kommune

ID 84124

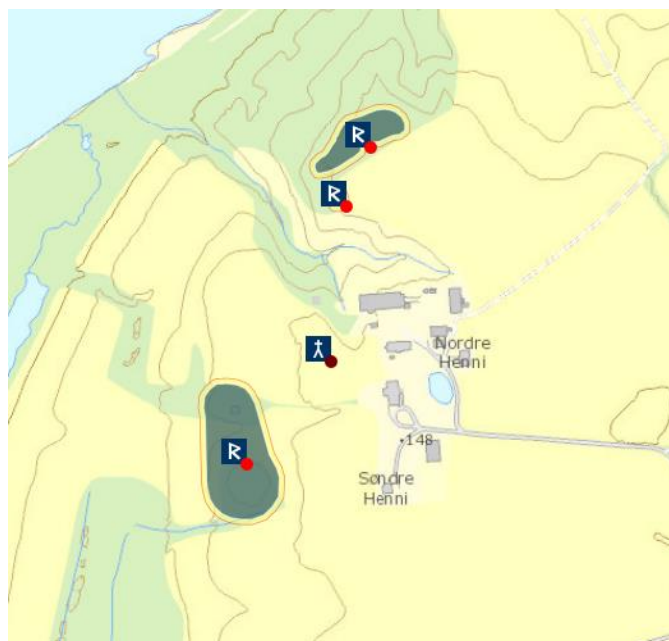
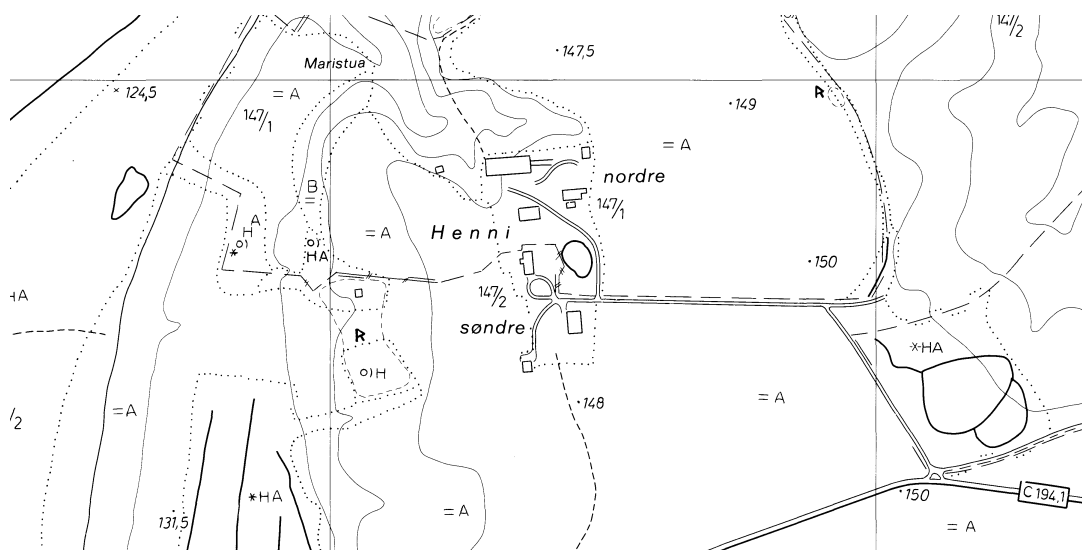
Fenstad middelalderkirkes bygning er ikke kjent. En tømmerkirke erstattet denne tidlig på 1600-tallet, og denne ble i sin tur erstattet av den nåværende kirke i 1702-03 (NK 260). Samtlige kirker ser ut til å ha stått på samme sted. Kirken står på (gnr. 15) Fenstad nordre som en del av tunet. I 1394 ble det ikke uttrykkelig ført prestbol til Fenstad kirke, men først i fortegnelsen over mensalgods ble ført *allt Husar* uten skyldstørrelse (RB 479). På 1570-tallet lå en byselpart i *Husser* til mensa ved Nes hovedkirke (St. 108), en indikasjon på et tidligere prestbol. (Gnr. 17) Huser er nabogård til Fenstad. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetype kan Fenstad nordre, (dagens gnr. 16) Fenstad søndre/lille og Huser regnes til opphavsgården Fenstad i tiden da kirken ble reist. At det i 1343 og 1344 (DN IV:275, 281) het om (27) Strøm i Fenstad sogn at den lå *j Nessokn* og i 1447 (DN X:193) i *Fenestada sokn*, behøver ikke bety annet enn at det er fylkeskirkens sogn som menes i 1343-44. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 3 nattleger *firi Næs ok Fenastada kirkiu*, 1 nattlege *firi Hennini ok Druggonæs*, 1 nattlege *firi Frøofs Vdionæs ok Aulini*, og han tok (samlet) 10 huder i katedratikum årlig (RB 557). Brevet 1473 om at åbud skulle gjøres på Fenstad ble 1622 funnet i brevsamlingen til Hovedøya kloster, hvilket antyder at brødrene her på denne tiden rådet gården og trolig kirken. På (26) Horgen kort vei unna fantes det i 1743 en kilde som skulle være ”*meget sund og og tjenlig imod sygdom*” (Røgeberg 2003:423). Dette behøver ikke bety at kilden også ble besøkt som helligkilde i middelalderen, men det kan heller ikke utelukkes. (kartreferanse: CT 052-5-4).

HENNI, gnr. 147 Henni (Nes sogn), Nes kommune

ID 84550

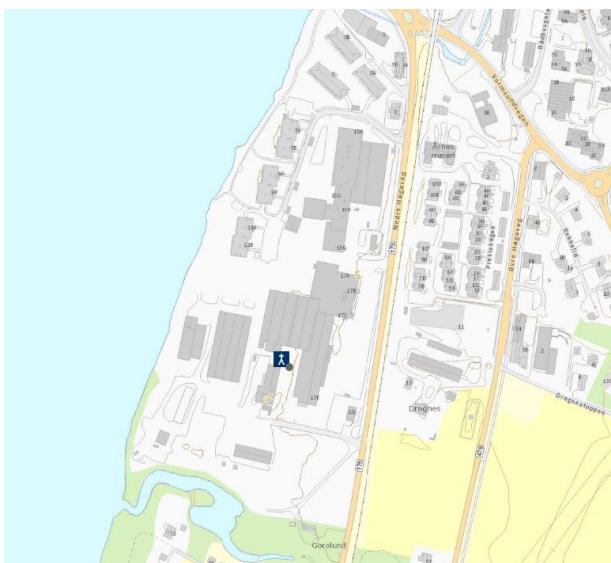
Kirken, som trolig ble lagt ned tidlig på 1600-tallet stod på eller tett ved dagens tun på Henni, og det er ved flere anledninger funnet skjelettrester her (NK 276). I 1394 ble prestbolet ført som *Yne prestbolet allt* men uten skyldstørrelse (RB 479), rimeligvis et bruk steint og reint av kirkestedsgården. I og med at det ikke ble ført først i fortegnelsen over mensa kan det være at det da ikke var prestbol men kun en skyldpart til mensa. På 1570-tallet lå en bygselpart i *Øenn* til mensa ved Nes hovedkirke (St. 108), rimeligvis det tidligere prestbolet. (Gnr. 146) Yn er nabogård til Henni, og utfra lokaltopografi og gårdsgrenseløp bør så vel Yn, (148. 149) Husmo nordre og søndre og muligens flere ha hørt under opphavsgården Henni i tiden da kirken ble reist. 1400 skulle biskopen under visitas ha 3 nattleger *firi Næs ok Fenastada kirkiu*, 1 nattlege *firi Hennini ok Druggonæs*, 1 nattlege *firi Frøofs Vdionæs ok Aulini*, og han tok (samlet) 10 huder i katedratikum årlig (RB 557). Det ligger rester av et større gravfelt på begge sider av tunet på Henni. (kartreferanse: CU 051-5-4).

DROGNES, gnr. 169 Drognes (Nes sogn), Nes kommune

ID 84037

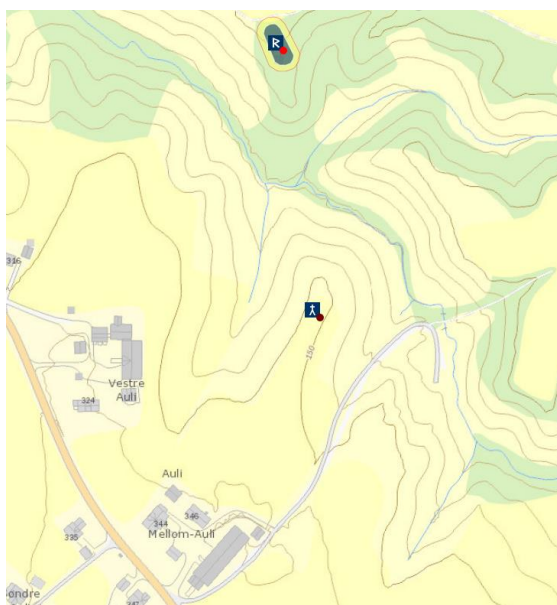
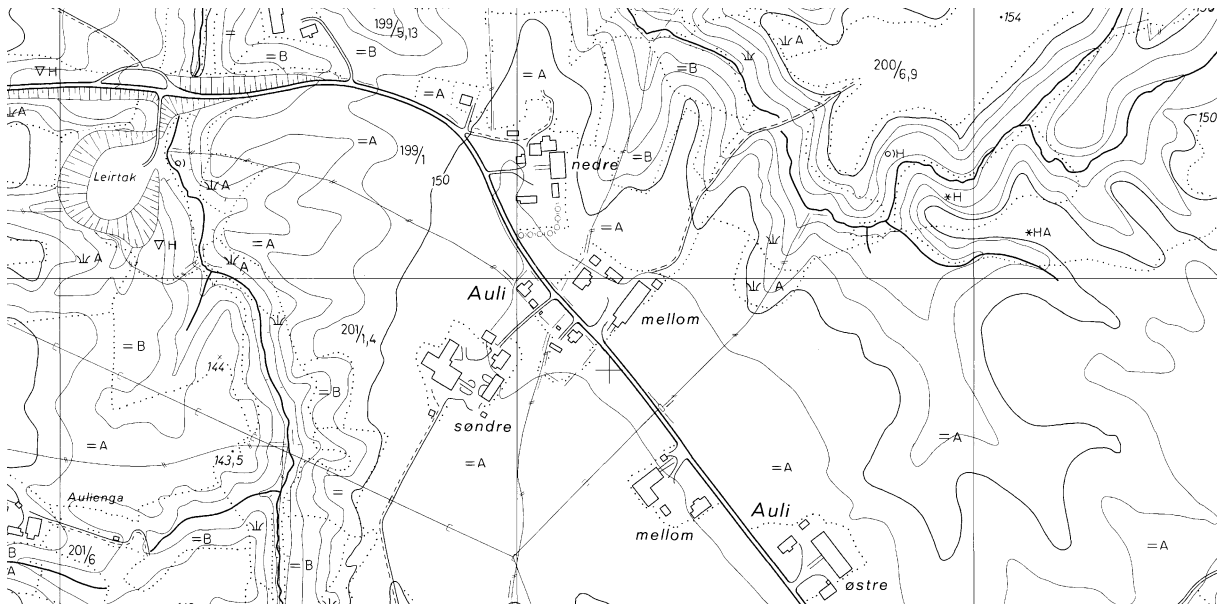
Kirken stod trolig rett vest for tunet på gnr. 169 Drognes mellom jernbanelinja og elva. Her heter det Kirkejordet (NK 276). I 1394 ble det ikke ført verken prestbol eller mensalgods til Drognes kirke, og landskylden til fabrica var heller ikke stor (RB 476f). På 1570-tallet lå det heller ingen bygselpart i Drognes (St. 108f) og som kunne ha indikert et tidligere prestbol. Rimeligvis ble kirken i seinmiddelalder betjent fra Nes hovedkirke. På 1570-tallet var kirkens fabricagods lagt til Nes hovedkirke (St. 110), hvilket tyder på at kirken var tenkt nedlagt. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 3 nattleger *firi Næs ok Fenastada kirkiu*, 1 nattlege *firi Hennini ok Druggonæs*, 1 nattlege *firi Frøofs Vdionæs ok Aulini*, og han tok (samlet) 10 huder i katedratikum årlig (RB 557). (kartreferanse: CU 050-5-3).

AULI, gnr. 200 Auli mellom (Udenes sogn), Nes kommune

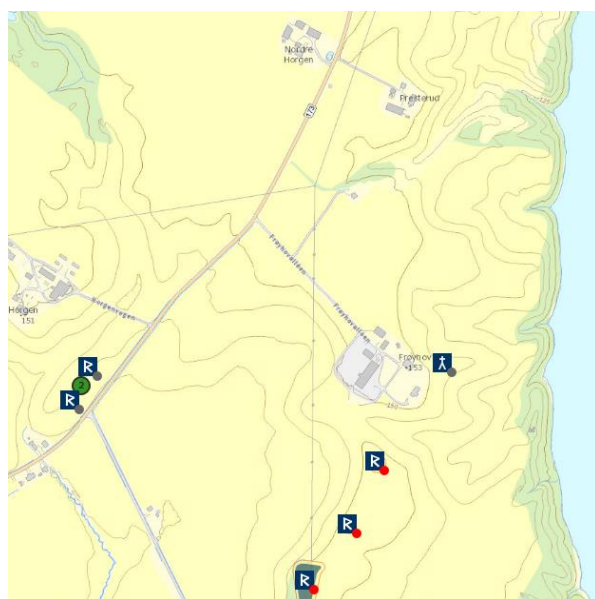
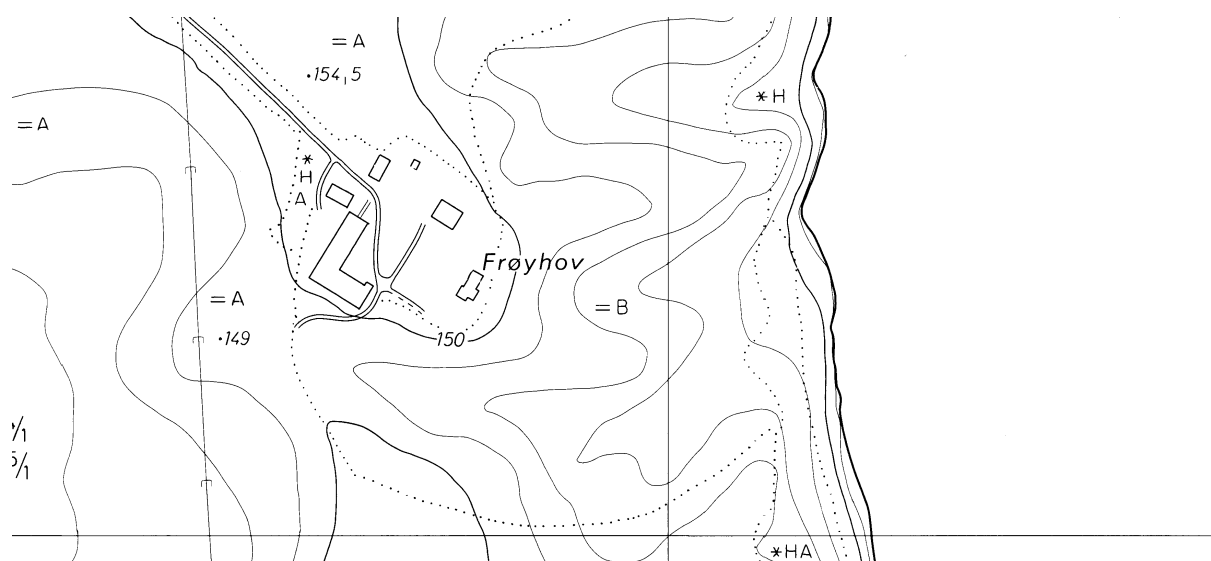
ID 175606

Kirken står i dag på (gnr. 200) Auli mellom. Middelalderkirken, som nok ble lagt ned på 1600-tallet, stod om lag 600-700 m nord for dagens kirke på (bnr. 6, 9) Auli mellom på et sted kalt Kirkejordet: «Auli i Nes. G.nr. 200 Br.nr. 6 og 9. Nord for gården er en rygg ut mot et dråg som kalles Kirkejordet. Her har det tydeligvis gått ras ut i dråget. Det er ikke funnet ben her så vidt eieren vet.» (NK kartotek, 3/7 1959). Det ble ikke ført prestbol ved Auli kirke i 1394 (RB 478), og det lå heller ingen bygselpart i Auli til Nes hovedkirkes mensa på 1570-tallet (St. 108f) og som kunne ha indikert et tidligere prestbol. Likevel gir navnet Munkerud (nabogård i nord) mer enn en antydning om at det var prest på gården i tidlig middelalder, men at dette bruket lå til kirkestedsgården og ikke med bygsel til kirke eller prest. I seinmiddelalderen derimot ser det ut til at kirken ble betjent fra Nes hovedkirke. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 3 nattleger *firi Næs ok Fenastada kirkiu*, 1 nattlege *firi Hennini ok Druggonæs*, 1 nattlege *firi Frøofs Vdionæs ok Aulini*, og han tok (samlet) 10 huder i katedratikum årlig (RB 557). (kartreferanse: CT 048-5-4). (Ny tekst 12.03.14 Jan Brendalsmo)

FRØYHOV, gnr. 214. 215 Frøyhov søndre og nordre (Udenes sogn), Nes kommune
ID 84209

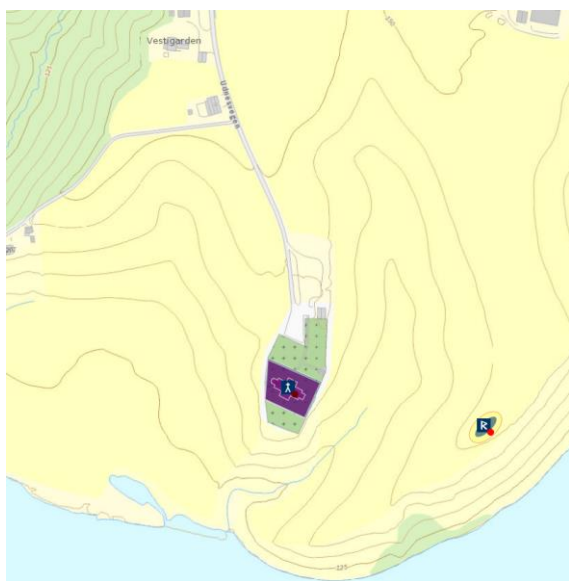
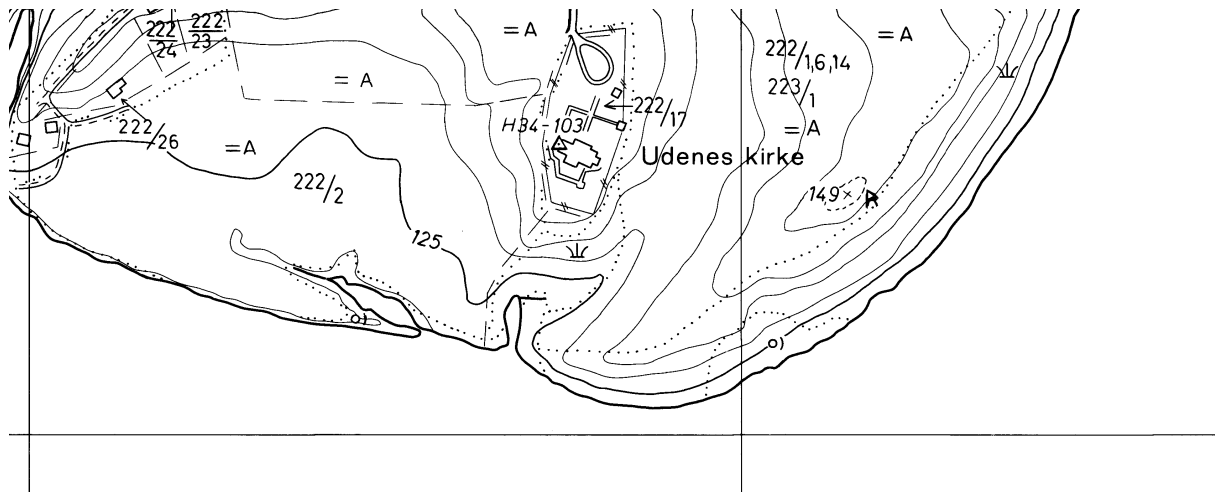
Kirken, som nok ble nedlagt rundt 1600 eller noe seinere, stod trolig på Kirkejordet rett øst for tunet på Frøyhov (NK 277). Gården har i dag kun ett tun. I 1394 ble prestbolet ført som *prestbolet allt* uten navn men med skyldstørrelse (RB 477), rimeligvis et bruk steint og reint av kirkestedsgården. På 1570-tallet lå *Presterrudt* med bygsel til mensa ved Nes hovedkirke (St. 108), og denne er identisk med (dagens gnr. 216) Presterud, nabogård til Frøyhov i nord. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper må Presterud ha vært del av kirkestedsgården Frøyhov i tiden da kirken ble reist. Trolig bør også (213) Horgen og (217) Berg inkluderes i denne opphavsgården. I 1394 Frøyhov var bruksdelt, for da lå *fullan lut af Kirkiubønom* til kirkens mensa (RB 477). I 1400 skulle biskopen under visitas ha 3 nattleger *firi Næs ok Fenastada kirkiu*, 1 nattlege *firi Hennini ok Druggonæs*, 1 nattlege *firi Frøofs Vdionæs ok Aulini*, og han tok (samlet) 10 huder i katedratikum årlig (RB 557). (kartreferanse: CT 048-5-2).

UDNES, gnr. 222 Udnes nordre (Udenes sogn), Nes kommune

ID 85709

Kirken står på (gnr. 222) Udnes nordre, sør for dagens gårdstun og helt mot spissen av et nes mellom Glomma i øst og en bekkeravine i vest. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør foruten Udnes nordre og (dagens gnr. 223) Udnes søndre trolig også (224) Strøm og (226) Veslestrøm med (226/4) Korsmo regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Muligens ble kirken brent av svenske tropper i 1567, men ca. 1615 ble det reist ny kirke på stedet. Trolig er det samme tuftsted som hele tiden er blitt benyttet og hvor kirken fra 1708 fortsatt står (NK 266). I 1394 ble det ikke ført verken prestbol eller landskyld til mensa ved kirken på Udnes (RB 477), og den skyldparten i *Wdennes* uten bygsel som på 1570-tallet lå til mensa ved Nes hovedkirke (St. 109) gir ingen klar indikasjon på et tidligere prestbol ved Udnes kirke. Trolig ble kirken i seinmiddelalderen betjent fra Nes hovedkirke. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 3 nattleger *firi Næs ok Fenastada kirkiu*, 1 nattlege *firi Hennini ok Druggonæs*, 1 nattlege *firi Frøofs Vdionæs ok Aulini*, og han tok (samlet) 10 huder i katedratikum årlig (RB 557). Navnet Korsmo antyder et kors i friluft i middelalderen. Drøye 100 m øst for kirken ved bredden av Glomma ligger rester av et gravfelt. (kartreferanse: CT 049-5-4).

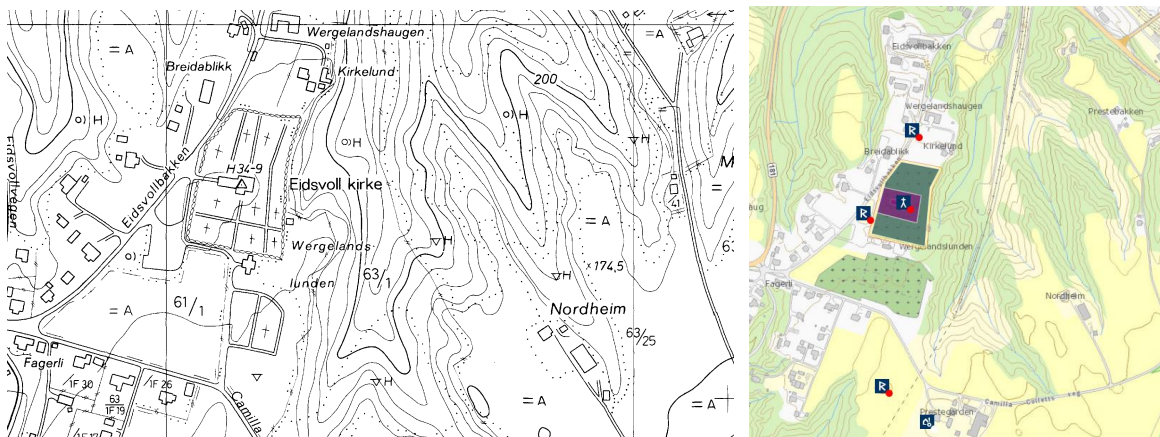

EIDSVOLL KOMMUNE

EIDSVOLL HELLIGKORS, ST. PETER OG ST. PAUL (hovedkirke), gnr. 63 Eidsvoll prestegård (Eidsvoll sogn), Eidsvoll kommune

ID 84975

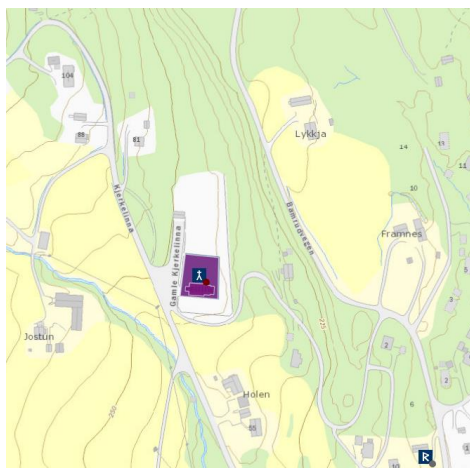
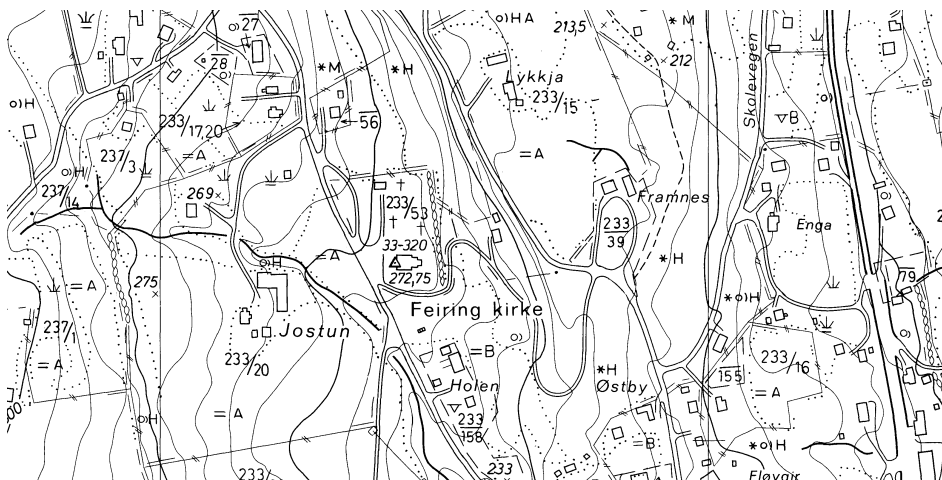
Kirken står på (gnr. 63) Eidsvoll prestegård. Den ble reist som en romansk steinkirke med den svært uvanlige grunnplan i form av et latinsk kors og med tårn over krysset. Ved utgravninger inne i kirken er det dokumentert graver eldre enn den stående kirken (NK 287). Tidlig på 1000-tallet er gården med kirke nevnt i Soga om Olav den heilage (kap. 75): ”Kong Olav var den gongen på Eid øvst på Romerike. Kjetil kom dit nett då kongen gjekk frå ottesongen... [Så] gjekk han i kyrkja og let syngje messe for seg.” I 1393 ble prestbolet ført som *prestbolet allt Austerhusa* og med skyldstørrelse (RB 429), rimeligvis et bruk steint og reint av kirkestedsgården. *Austerhusa* er identisk med dagens Eidsvoll prestegård (NG 375). Opphavsgården da kirken ble reist het trolig Eid (jfr. NG 369f). Dette vises tydelig ved at sognet gjennom hele 1300-tallet ble kalt så vel Eid som Eidsvoll, men eldste belegg for *Eidsvollr* ser ut til å komme i første del av 1300-tallet. Av dagens gårder som hørte under Eid i tiden da kirken ble reist må foruten *Austerhusa* ıregnes (61) Kirkemyrer og (62) Eidsvollbakken, og utfra lokaltopografi og gårdsgrenseløp trolig også (59) Egger. I 1400 ble det notert at det skulle gjøres åbud på prestbolet hvert tredje år (RB 559). Videre at biskopen under visitas skulle ha 3 nattleger *firi Æidzualla ok Duraall* og 1 nattlege *firi Fæghrin ok Vrdadal*, samt at han tok 6 huder (samlet) i katedratikum årlig av de to førstnevnte kirker og 2 huder (samlet) av de to sistnevnte. I 1426 og 1433 skulle biskopen under visitas ha *ıj nætter a Eidzuallum* (DN IV:829, VI:448). Eidsvoll regnes for å ha vært samlingsstedet for lagtinget for det indre av Østlandet, Eidsivatinget (Sveaas Andersen 1995:257). (kartreferanse: CS 054-5-2).

FEIRING ST. PETER, ST. PAUL OG ST. THOMAS AV CANTERBURY, gnr. 10
Bjørnstad (Feiring sogn), Eidsvoll kommune

ID 84122

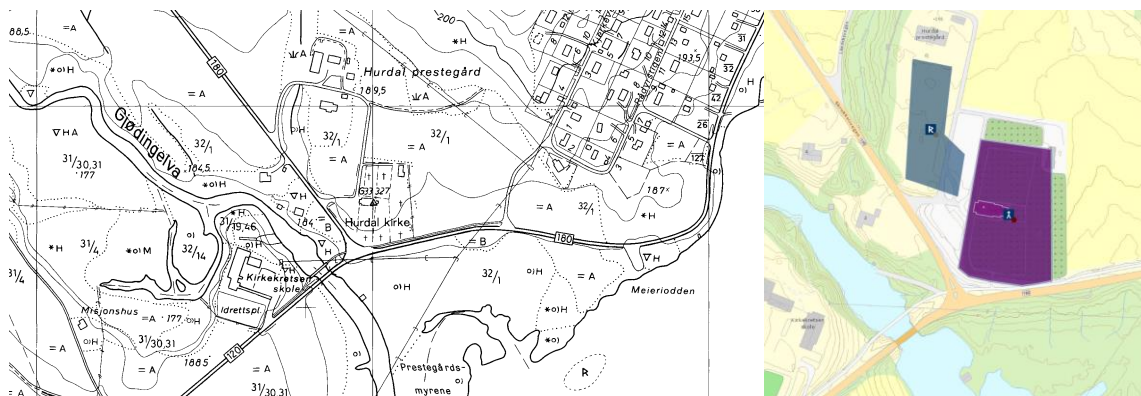
Den eldste kjente kirken på stedet var en stavkirke som i 1693 ble erstattet av en tømmerkirke. Denne ble bygd ved siden av stavkirken. Tømmerkirken ble erstattet av en ny og større tømmerkirke 1875 reist samme sted (NK 325f). Kirken står på bnr. 53 av (gnr. 10=233) Bjørnstad. I 1393 ble det ikke ført prestbol til kirken, men en skyldpart i *Biørnastadhom* ble ført først i fortegnelsen over kirkens mensa (RB 432). På 1570-tallet lå en stor bygselpart i *Biørnnestadt* til mensa ved Eidsvoll hovedkirke (St. 106), trolig en indikasjon på et tidligere prestbol til Feiring kirke. Ifølge Rygh er trolig Feiring et gårdsnavn (NG 422), og i så fall kan det være navnet på en storenhet som omfattet dalføret rundt kirkestedet (jfr. *æyn æydhegardh ssom hether Steffanrvdi som ligher a Ffegringh*, DN II:1065, 1520). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Bjørnstad (dagens gnr. 14=237) Melby, (11=234) Bjørke, (12=235) Svenby, (13=236) Holkjenn og trolig flere kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. I 1349 ga erkebiskop Arne 30 dagers avlat til de som besøkte Feiring kirke på visse dager (DN II:302). Dette tiltaket skyldtes trolig en dårlig økonomisk situasjon for kirken, muligens forårsaket av kirkebrann. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 3 nattleger *firi Æidzualla ok Duraall* og 1 nattlege *firi Fæghrin ok Vrdadal*, og han tok 6 huder (samlet) i katedratikum årlig av de to førstnevnte kirker og 2 huder (samlet) av de to sistnevnte (RB 559). Kirken har en romansk døpefont i kleber og et krusifiks fra midten av 1200-tallet (NK 329ff). Veistykket opp mot kirken heter Kjerkelinna. (kartreferanse: CR 058-5-2).

HURDAL STA. MARGARETA, gnr. 32 Hurdal prestegård (Hurdal sogn), Eidsvoll kommune

ID 84661

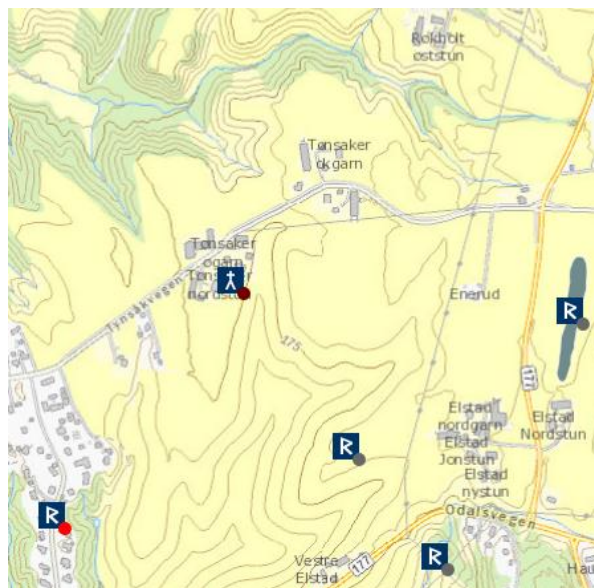
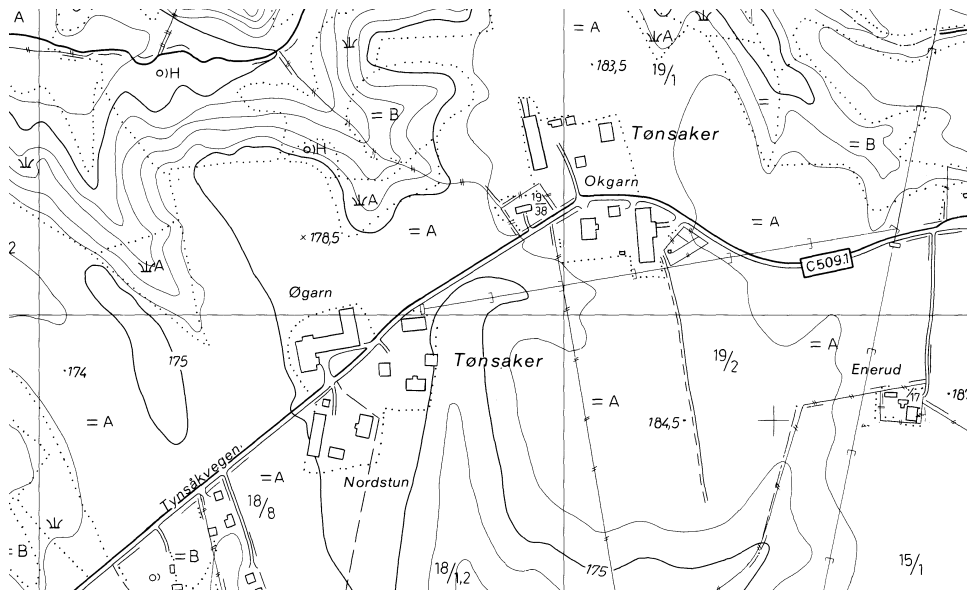
Den eldste kjente kirken på stedet var en stavkirke, og myntfunn gjort under den stående kirken viser at den eksisterte på slutten av 1200-tallet. Gjennom stadige på- og ombygginger siden begynnelsen av 1600-tallet er stavkirken suksessivt fjernet og dagens kirke har fått sin form (NK 315ff). Kirken står på (gnr. 32) Hurdal prestegård. Prestegårdens navn er opprinnelig Gjøing, og Hurdal er bygde- eller grendenavn (NG 419). Opprinnelig må Gjøing være utskilt fra *–vin* gården (18) Knai i nord, som også for nabogården i vest (31) Lundby. Gjøing og Lundby har Gjødingelva som gårdsgrense mellom seg. I 1393 ble det ikke ført prestbol til Hurdal kirke, men de to første innførslene til kirkens mensa var skyldparter i *Gødønge* hvorav den første var *Gødønge øystra alt* men uten at skyldstørrelse ble oppgitt (RB 433). Dette tyder på at skyldparten var et bruk steint og reint av kirkestedsgården. Rimeligvis er denne sistnevnte parten identisk med bygselparten *Gødinn* som på 1570-tallet lå til mensa ved Eidsvoll hovedkirke (St. 106), og den kan være en indikasjon på et tidligere prestbol til Hurdal kirke – uansett ble parten tatt i bruk til prestegård da Hurdal i 1777 ble hovedkirke i eget prestegjeld med Feiring som anneks (jfr. NK 315). I 1593 var *Lillegjødung* blitt lagt under prestegården (NG 419), og trolig utgjør prestegården i dag hele det gamle gårdsvallet for Gjøding. På 1570-tallet var Hurdal anneks til Eidsvoll, men selv fabricagodset lå da til hovedkirken (St. 108), så trolig var den nær ved nedleggelse på slutten av dette århundret jfr. betegnelsen kapell på 1590-tallet (JN 8). Det finnes ingen referanser til sogn eller prest ved kirken i middelalderen, og referanser til kirken og Gjøing finnes kun i RB. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 3 nattleger *firi Æidzualla ok Duraall* og 1 nattlege *firi Fæghrin ok Vrdadal*, og han tok 6 huder (samlet) i katedratikum årlig av de to førstnevnte kirker og 2 huder (samlet) av de to sistnevnte (RB 559). Kirken har en middelaldersk døpefont i kleber (NK 321). Nord for kirke og prestegård heter det Prestegårdshagen, i nordvest under bnr. 6 heter det Klokkermoen, og i sør ved munningen av Gjødingelva ligger Prestegårdsmyrene. (kartreferanse: CQ 056-5-2).

TØRNING, gnr. 18 Tønsaker nedre (Eidsvoll sogn), Eidsvoll kommune

ID 12158

Kirken, som trolig ble lagt ned på 1600-tallet, skal ha stått enten på en haug ved uthusene på den midtre gården eller på en plass kalt Kjerkejordet under Negarn (NK 292 m/ref.). I begge tilfeller dreier det seg om (gnr. 18) Tønsaker nedre. Til opphavsgården i tiden da kirken ble reist må videre regnes (dagens gnr. 19) Tønsaker øvre og (17) Vilberg. Gården ligger ved et gammelt overfartssted over Vorma. Ca. 1400 ble det ikke ført prestbol til Tørsaker kirke og heller ikke mensalgods (RB 480f), og det lå ingen bygselparter i Tønsaker til mensa ved Eidsvoll hovedkirke på 1570-tallet (St. 106f) og som kunne ha indikert et tidligere prestbol til Tørsaker kirke. I 1400 tok biskopen under visitas 3 nattleger *firi Æidzualla ok Duraall* og 1 nattlege *firi Fæghrin ok Vrdadal*, og han tok 6 huder (samlet) i katedratikum årlig av de to førstnevnte kirker og 2 huder (samlet) av de to sistnevnte (RB 559). (kartreferanse: CS 055-5-4).

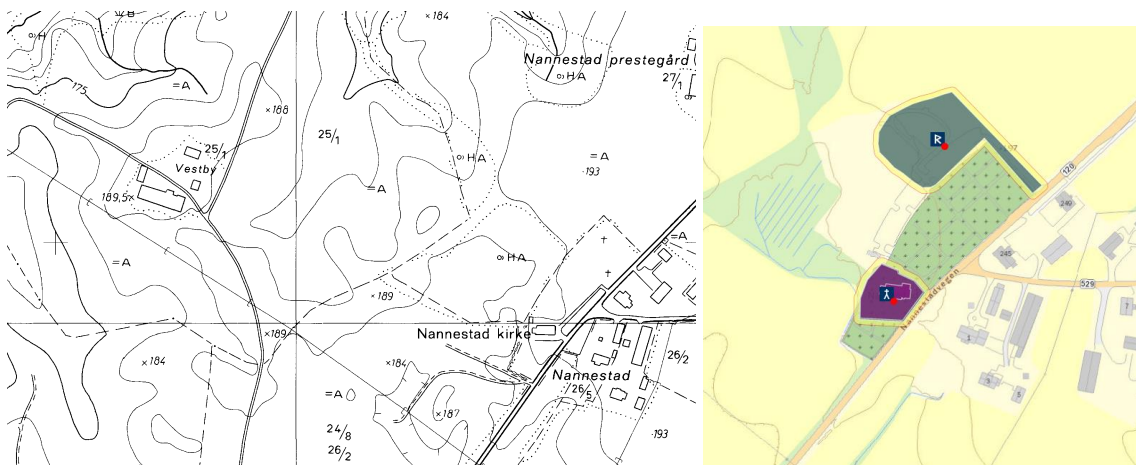

NANNESTAD KOMMUNE

NANNESTAD DØPEREN JOHANNES, gnr. 26 Nannestad (Nannestad sogn), Nannestad kommune

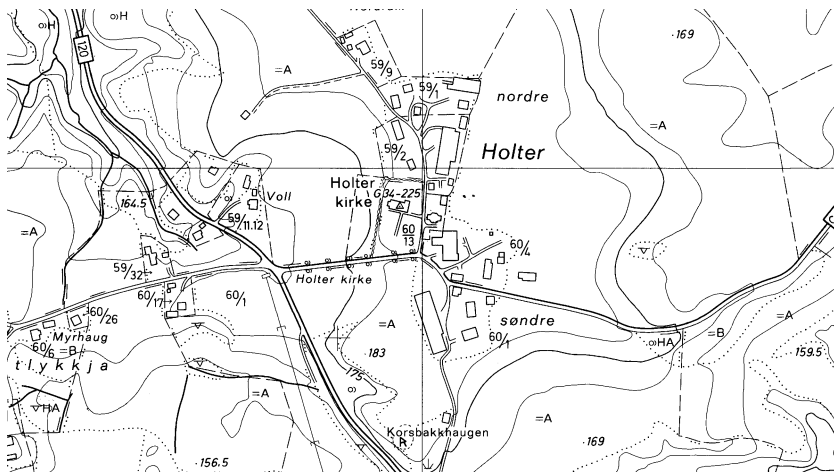
ID 85091

Den romanske steinkirken, som har rektangulært skip og smalere, rektangulært kor (NK 294) står på det søndre tunet av (gnr. 26) Nannestad. Nabogården (27) Nannestad prestegård heter opprinnelig *Skefilsstadir* (NG 396). I 1393 ble prestbolet ført som *allar Skielfuilstader abud prestens* men med skyldstørrelse (RB 418), rimeligvis et bruk steint og reint av denne gården. Denne var på dette tidspunkt om ikke kløyvd så i alle fall bruksdelt, for det fantes også et *nørdrå Skæuilsstadh* (RB 418, 421). Sannsynligheten er derfor stor for at *Nannastadir* og *Skefilsstadir* i tidlig middelalder var to separate navnegårder, også fordi begge er *-stadir* gårder. Til støtte for en slik tolkning er det forhold at prestbolet i regelen ble lagt ut av kirkestedsgården, og kirken kalles i dette tilfellet *Nannastada* og prestbolet *Skefilsstadir*. Altså at også *Skefilsstadir* var kirkestedsgård (se nedenfor). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Nannestad også (dagens gnr. 25) Vestby (jfr. NG 395) samt trolig også (49) Heggli kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. I 1393 foretok biskop Øystein, med utgangspunkt i en oppteignelse i kirkens messebok, en fordeling av landskyld mellom kirkens mensa og fabrica (RB 421). I 1400 ble det notert at presten skulle gjøre åbud hver tredje vinter jfr. dom i saken i 1388. Samtidig het det at biskopen under visitas skulle ha 1 nattlege *firi Holtar ok Fos* og 2 nattleger *firi Nannastada ok Biarka*, og at han tok 6 huder (samlet) i katedratikum årlig (RB 420, 558). I 1426 og 1433 skulle biskopen ha 2 nattleger under visitas *a Nannestadh* (DN IV:829, VI:448). Kirken har en døpefont i kleber fra midten av 1100-tallet, og med en innskrift hvor det heter at ”Eindride gjorde karet” (NK 297). Nordøst for kirken og prestegården heter det Preståsen og Prestmåsan, og ned fra kirken mot sørsørøst renner Kjerkebekken. (kartreferanse: CQ 052-5-3).

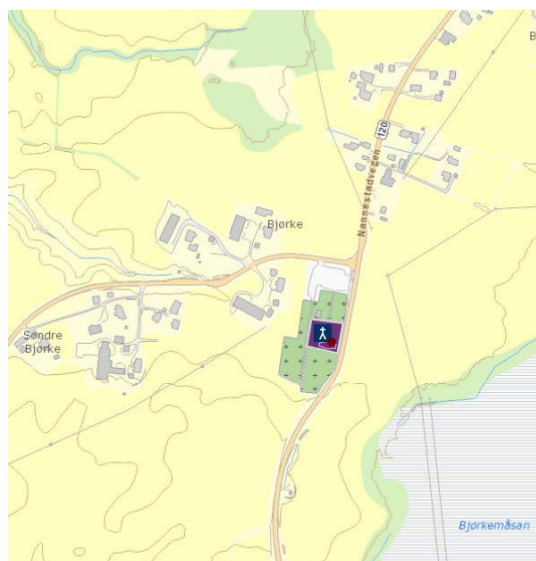
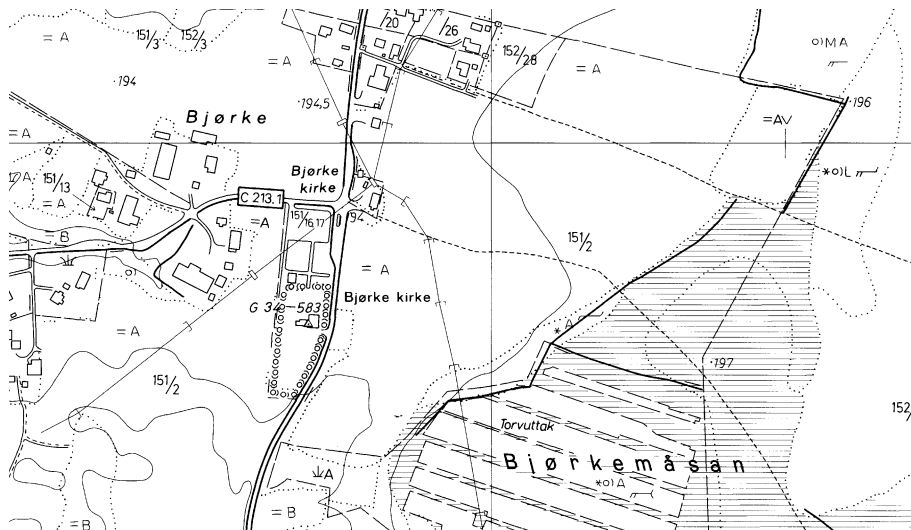
HOLTER ST. LAVRANS, gnr. 60 Holter søndre (Holter sogn), Nannestad kommune
ID 84615

Kirken står på (gnr. 60) av Holter søndre, midt mellom dette tunet og det til (59) Holter nordre slik at det hele danner et langt tunområde med kirken midt på. Den nåværende kirken er trolig bygd på 1600-tallet og sannsynligvis på samme sted som middelalderkirken (NK 307). I 1393 ble prestbolet ført som *af Løykini prestboleth alt* og uten skyldstørrelse (RB 424), og det var da rimeligvis et bruk steint og reint av denne. På 1570-tallet lå det en bygselpart i *Løckenn* til mensa ved Nannestad hovedkirke (St. 104). *Løykini* er identisk med (dagens gnr. 61) Løken (NG 399) og nabogård i sør til Holter. Til vanlig er navn som Løken (*leikr + vin*) av en eldre type enn Holter (flt. av *holt* n.), men de kan også være av yngre dato (jfr. gnr. 28 Guri i Tjølling, Vestfold). En slik tolkning for Løken/Holter sin del kan finne støtte i lokaltopografien idet gårdene samlet dekker et platå avgrenset ved bekkeraviner (ref. DN II:876), og ved at det ligger et gravfelt midt mellom de to gårdene. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 1 nattlege *firi Holtar ok Fos*, og 2 nattleger *firi Nannastada ok Biarka*, og han tok 6 huder (samlet) i katedratikum årlig (RB 558). Det forhold at landskylden fra Foss kirke som ble nedlagt på 1500-tallet ser ut til å ha blitt lagt til Holter kirke, i stedet for som vanlig var til hovedkirken (Nannestad, St. 106 jfr. RB 423 og skyldpartene her i Nedre Foss og Låverud), kan være en indikasjon på at Holter kirke på et tidspunkt i seinmiddelalderen hadde funksjon som hovedkirke, hvilket for så vidt overensstemmer med at det i 1393 lå relativt mye landskyld til denne kirken. Om lag 250 m sør for kirken, på en liten odde i landskapet over Løken ligger restene av et gravfelt med navnet Korsbakkhaugen. Her går en bakke ned fra platået med kirken og gårdstunet, og navnet refererer trolig til et tidligere kors i friluft. (kartreferanse: CQ 050-5-2).

BJØRKE ST. MIKAEL, gnr. 151 Bjørke nordre (Bjørke sogn), Nannestad kommune
ID 83906

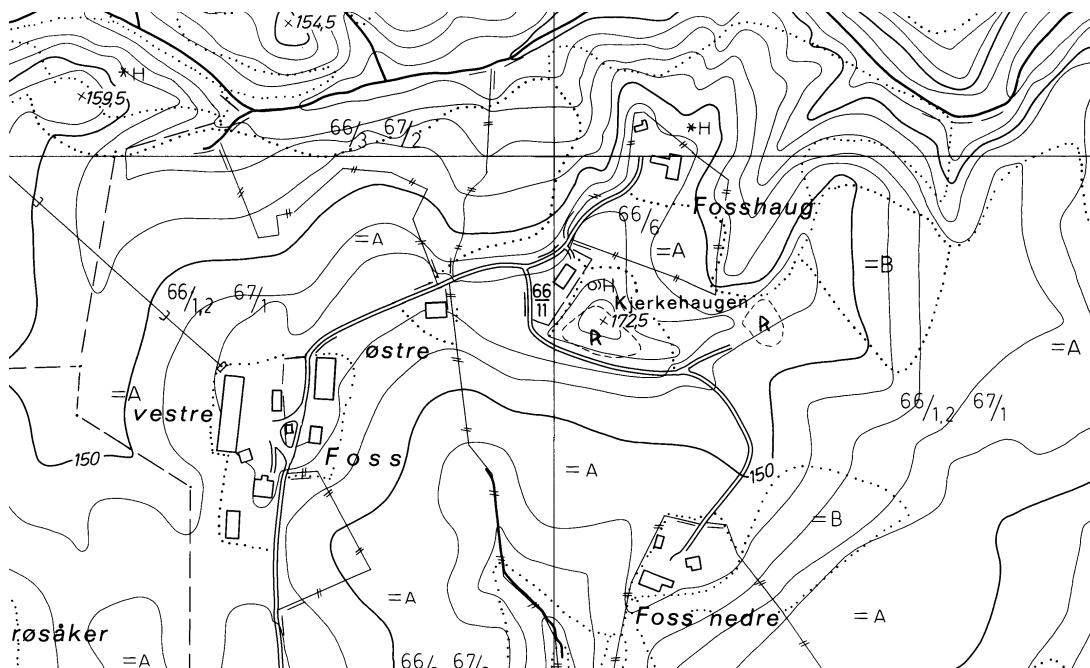
Den eldste kjente kirke på Bjørke var en stavkirke som 1696 ble erstattet av den nåværende tømmerkirke. Denne kirke ble reist på kirkegården tett ved den gamle kirken (NK 301f). Den står på (gnr. 151) Bjørke nordre tett ved tunet. Til opphavsgården i tiden da kirken ble reist må iregnes (dagens gnr. 152) Bjørke søndre samt utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetype også (150) Hetaker. I 1393 ble det ikke ført prestbol til kirken, men først i fortegnelsen over mensalgods ble ført en større skyldpart i *Kirkio bønno Biærko j væstra gardenom* (RB 422). Det ble dessuten ikke ført fabricagods (RB 423). På 1570-tallet lå det bygselparter i både *Birke søndre* og *Birke nordre* til mensa ved Nannestad hovedkirke (St. 105), og en av disse kan være indikasjon på et tidligere prestbol ved Bjørke kirke. 1516 het det om gården *Biørche*, som da lå til Nonneseter kloster i Oslo, at den da lå ”j Hofvine Soghen” (DN XVIII:227). På 1570-tallet var landskylden til Bjørke kirkes fabrica overført Nannestad hovedkirke (St. 105f). I 1400 skulle biskopen under visitas ha 1 nattlege *firi Holtar ok Fos*, og 2 nattleger *firi Nannastada ok Biarka*, og han tok 6 huder (samlet) i katedratikum årlig (RB 558). Kirken har en opprinnelig middelaldersk døpefontkum av kleber (NK 304f). (kartreferanse: CQ 052-5-2).

FOSS ST. OLAV, gnr. 66 Foss nedre (Holter sogn), Nannestad kommune. Kirke nedlagt før 1590

ID 3208

Kirken, som trolig ble lagt ned tidlig på 1500-tallet, stod på (bnr. 6) Fosshaug under (66) Foss nedre. På tunet her er det en lokalitet kalt Kjerkehaugen, og der skal det tidligere ha blitt funnet skjelettdeler ved sandtekt. På en haug like ved kalt Tårnhaugen skal støpulen, ID 41038, ha stått (NK 314). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Foss nedre og (dagens gnr. 67) Foss øvre trolig også (68) Grøsåker og (69) Haga regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. I 1393 ble det ikke ført prestbol til Foss kirke (RB 423), og det lå heller ingen bygselpart i Foss til mensa ved Nannestad hovedkirke på 1570-tallet (st. 194f) hvilken kunne ha indikert et tidligere prestbol til Foss kirke. I 1400 skulle biskopen under visitas ha 1 nattlege *firi Holtar ok Fos*, og 2 nattleger *firi Nannastada ok Biarka*, og han tok 6 huder (samlet) i katedratikum årlig (RB 558). (kartreferanse: CR 050-5-3).

FORKORTELSER

DN	Diplomatarium Norvegicum : Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. 1847-2011. Flere utgivere
JN	Biskop Jens Nilssøns visitatsbøger og reiseoptegnelser 1574-1597 / udgivne efter offentlig foranstaltning ved Yngvar Nielsen. 1885
NG	Norske Gaardnavne : Oplysninger samlede til brug ved Matrikelens Revision / efter offentlig Foranstaltning udgivne med tilføjede Forklaringer af O. Rygh. 1897-1936
NK	Norges kirker / utgitt av Riksantikvaren. 1959-2003
RB	Biskop Eysteins Jordebog (Den røde Bog) : Fortegnelse over det geistlige Gods i Oslo Bispedømme omkring Aar 1400 / efter offentlig Foranstaltning udgivet ved H.J. Huitfeldt. 1879
Reg.	Registrant over de Breve, som fantes paa Akershus 1622. Utrykt, i Riksarkivet.
St.	Stiftsbog eller Fortegnelse over Kirkernes Gods i Oslo og Hamar Stifter, optaget efter Statholderen Povel Huitfeldts Foranstaltning i aarene 1574-1577. Utrykt, i Riksarkivet